

MINISTERIO DE EDUCACIÓN E CIENCIA

21409 *REAL DECRETO 1513/2006, do 7 de decembro, polo que se establecen as ensinanzas mínimas da educación primaria.* («BOE» 293, do 8-12-2006.)

A Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, no seu artigo 6.2, establece que corresponde ao Goberno fixar as ensinanzas mínimas a que se refire a disposición adicional primeira, número 2, alínea c) da Lei orgánica 8/1985, do 3 de xuño, reguladora do dereito á educación. As ensinanzas mínimas son os aspectos básicos do currículo en relación cos obxectivos, as competencias básicas, os contidos e os criterios de avaliación. O obxecto deste real decreto é establecer as ensinanzas mínimas da educación primaria.

A finalidade das ensinanzas mínimas é asegurar unha formación común a todos os alumnos e alumnas dentro do sistema educativo español e garantir a validez dos títulos correspondentes, como indica o artigo 6.2 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación. Tal formación facilitará a continuidade, progresión e coherencia da aprendizaxe en caso de mobilidade xeográfica do alumnado.

En virtude das competencias atribuídas ás administracións educativas corresponde a estas establecer o currículo da educación primaria, do cal formarán parte as ensinanzas mínimas fixadas neste real decreto que requirirán, con carácter xeral, o 65 por cento dos horarios escolares e o 55 por cento para as comunidades autónomas que teñan lingua cooficial.

Os centros docentes desempeñan tamén un activo papel na determinación do currículo, xa que, de acordo co establecido no artigo 6.4 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, lles corresponde desenvolver e completar, cando for o caso, o currículo establecido polas administracións educativas. Isto responde ao principio de autonomía pedagóxica, de organización e de xestión que tal lei atribúe aos centros educativos co fin de que o currículo sexa un instrumento válido para dar resposta ás características e á realidade educativa de cada centro.

Na regulación das ensinanzas mínimas ten especial relevancia a definición das competencias básicas que o alumnado deberá desenvolver na educación primaria e alcanzar na educación secundaria obrigatoria. As competencias básicas, que se incorporan por primeira vez ás ensinanzas mínimas, permiten identificar aquelas aprendizaxes que se consideran imprescindibles para unha formulación integradora e orientada á aplicación dos saberes adquiridos. O seu logro deberá capacitar os alumnos e alumnas para a súa realización persoal, o exercicio da cidadanía activa, a incorporación á vida adulta de xeito satisfactorio e o desenvolvemento dunha aprendizaxe permanente ao longo da vida.

Os obxectivos da educación primaria defínense para o conxunto da etapa. En cada área descríbese o modo en que contribúe ao desenvolvemento das competencias básicas, os seus obxectivos xerais e, organizados por ciclos, os contidos e criterios de avaliación. Os criterios de avaliación, ademais de permitiren a valoración do tipo e grao de aprendizaxe adquirida, convértense en referente fundamental para valorar o desenvolvemento das competencias básicas.

Na regulación que realicen, as administracións educativas deberán incluír as competencias básicas, os obxectivos, contidos e criterios de avaliación, ben que a agrupación en bloques dos contidos de cada ciclo establecida

neste real decreto ten como finalidade presentar os coñecementos de forma coherente.

A intervención educativa considera como principio de atención a un alumnado diverso, diversidade que se manifesta tanto nas formas de aprender como nas características persoais que condicionan o propio proceso de aprendizaxe. As medidas de atención que permitan garantir unha educación de calidade para todos os alumnos e as alumnas, lograr o seu éxito e responder ás distintas necesidades, fórmulanse de forma que se apliquen tan axiña como se detecten as dificultades. Co fin de asegurar que a incorporación á etapa educativa seguinte se produza en condicións óptimas, establécese a necesidade de aplicalas todas.

Finalmente, régúlase a realización dunha avaliación de diagnóstico ao finalizar o segundo ciclo da educación primaria. Esta avaliación terá carácter formativo e orientador e realizarase co fin de colaborar na análise dos procesos de aprendizaxe de cada alumno, ben como dos procesos de ensino en cada centro, e todo iso nun momento da etapa que permite adoptar as medidas de mellora pertinentes.

No proceso de elaboración deste real decreto foron consultadas as comunidades autónomas e emitiron informe o Consello Escolar do Estado e o Ministerio de Administracións Públicas.

Na súa virtude, por proposta da ministra de Educación e Ciencia, de acordo co Consello de Estado e logo da deliberación de Consello de Ministros na súa reunión de día 7 de decembro de 2006,

DISPONGO:

Artigo 1. *Principios xerais.*

1. A educación primaria ten carácter obrigatorio e gratuíto. Comprende seis cursos académicos, que se seguirán ordinariamente entre os seis e os doce anos de idade. Con carácter xeral, os alumnos e as alumnas incorporaranse ao primeiro curso da educación primaria no ano natural en que cumplan seis anos.

2. A educación primaria comprende tres ciclos de dous anos cada un e organízase en áreas cun carácter global e integrador.

Artigo 2. *Fins.*

A finalidade da educación primaria é proporcionar a todos os nenos e nenas unha educación que permita afianzar o seu desenvolvemento persoal e o seu propio benestar, adquirir as habilidades culturais básicas relativas á expresión e comprensión oral, á lectura, á escritura e ao cálculo, ben como desenvolver habilidades sociais, hábitos de traballo e estudo, o sentido artístico, a creatividade e a afectividade.

Artigo 3. *Obxectivos da educación primaria.*

A educación primaria contribuirá a desenvolver nos nenos e nenas as capacidades que lles permitan:

a) Coñecer e apreciar os valores e as normas de convivencia, aprender a obrar de acordo con elas, prepararse para o exercicio activo da cidadanía e respectar os dereitos humanos, ben como o pluralismo propio dunha sociedade democrática.

b) Desenvolver hábitos de traballo individual e de equipo, de esforzo e responsabilidade no estudo ben como actitudes de confianza nun mesmo, sentido crítico, iniciativa persoal, curiosidade, interese e creatividade na aprendizaxe.

c) Adquirir habilidades para a prevención e para a resolución pacífica de conflitos, que lles permitan desenvolverse con autonomía no ámbito familiar e doméstico, ben como nos grupos sociais con que se relacionan.

d) Coñecer, comprender e respectar as diferentes culturas e as diferenzas entre as persoas, a igualdade de dereitos e oportunidades de homes e mulleres e a non-discriminación de persoas con discapacidade.

e) Coñecer e utilizar de xeito apropiado a lingua castelá e, se a houber, a lingua cooficial da comunidade autónoma e desenvolver hábitos de lectura.

f) Adquirir en, polo menos, unha lingua estranxeira a competencia comunicativa básica que lles permita expresar e comprender mensaxes sinxelas e desenvolverse en situacións cotiás.

g) Desenvolver as competencias matemáticas básicas e iniciarse na resolución de problemas que requiran a realización de operacións elementais de cálculo, coñecementos xeométricos e estimacións, ben como ser capaces de aplicarlos ás situacións da súa vida cotiá.

h) Coñecer e valorar o seu ámbito natural, social e cultural, ben como as posibilidades de acción e o seu coitado.

i) Iniciarse na utilización, para a aprendizaxe, das tecnoloxías da información e a comunicación desenvolvendo un espírito crítico ante as mensaxes que reciben e elaboran.

j) Utilizar diferentes representacións e expresións artísticas e iniciarse na construción de propostas visuais.

k) Valorar a hixiene e a saúde, aceptar o propio corpo e o dos outros, respectar as diferenzas e utilizar a educación física e o deporte como medios para favorecer o desenvolvemento persoal e social.

l) Coñecer e valorar os animais máis próximos ao ser humano e adoptar modos de comportamento que favorezan o seu coitado.

m) Desenvolver as súas capacidades afectivas en todos os ámbitos da personalidade e nas súas relacións cos demais, ben como unha actitude contraria á violencia, aos prexuízos de calquera tipo e aos estereotipos sexistas.

n) Fomentar a educación viaria e actitudes de respecto que incidan na prevención dos accidentes de tráfico.

Artigo 4. *Áreas de coñecemento.*

1. De acordo co que establece o artigo 18 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, as áreas da educación primaria que se imparten en todos os ciclos desta etapa son as seguintes:

Coñecemento do medio natural, social e cultural.
Educación artística.
Educación física.
Lingua castelá e literatura e, se a houber, lingua cooficial e literatura.
Lingua estranxeira.
Matemáticas.

2. Nun dos cursos do terceiro ciclo da etapa, ás áreas incluídas no número anterior engadirase a área de educación para a cidadanía e os dereitos humanos, na cal se prestará especial atención á igualdade entre homes e mulleres.

3. No terceiro ciclo da etapa, as administracións educativas poderán engadir unha segunda lingua estranxeira.

4. As áreas que teñan carácter instrumental para a adquisición doutros coñecementos recibirán especial consideración.

5. Sen prexuízo do seu tratamento específico nalgunha das áreas da etapa, a comprensión lectora, a expresión oral e escrita, a comunicación audiovisual, as

tecnoloxías da información e a comunicación e a educación en valores traballaranse en todas as áreas.

6. A organización en áreas entenderase sen prexuízo do carácter global da etapa, dada a necesidade de integrar as distintas experiencias e aprendizaxes do alumnado nestas idades.

7. A acción educativa nesta etapa procurará a integración das distintas experiencias e aprendizaxes do alumnado e adaptarse aos seus ritmos de traballo.

Artigo 5. *Currículo.*

1. Enténdese por currículo da educación primaria o conxunto de obxectivos, competencias básicas, contidos, métodos pedagóxicos e criterios de avaliación desta etapa educativa.

2. Este real decreto fixa os aspectos básicos do currículo, que constitúen as ensinanzas mínimas da educación primaria a que se refire o artigo 6.2 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

3. As administracións educativas establecerán o currículo da educación primaria, do cal formarán parte, en todo caso, as ensinanzas mínimas fixadas neste real decreto, que requirirán o 65 por cento dos horarios escolares ou o 55 por cento nas comunidades autónomas que teñan lingua cooficial.

4. Os centros docentes desenvolverán e completarán o currículo da educación primaria establecido polas administracións educativas, concreción que formará parte do proxecto educativo a que fai referencia o artigo 121.1 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

Artigo 6. *Competencias básicas.*

1. No anexo I deste real decreto fíxanse as competencias básicas que se deberán adquirir no ensino básico e ao logro das cales deberá contribuír a educación primaria.

2. As ensinanzas mínimas que establece este real decreto contribúen a garantir o desenvolvemento das competencias básicas. Os currículos establecidos polas administracións educativas e a concreción deles que os centros realicen nos seus proxectos educativos orientaranse, así mesmo, a facilitar o desenvolvemento desas competencias.

3. A organización e funcionamento dos centros, as actividades docentes, as formas de relación que se establezan entre os integrantes da comunidade educativa e as actividades complementarias e extraescolares poden facilitar tamén o desenvolvemento das competencias básicas.

4. A lectura constitúe un factor fundamental para o desenvolvemento das competencias básicas. Os centros, ao organizaren a súa práctica docente, deberán garantir a incorporación dun tempo diario de lectura, non inferior a trinta minutos, ao longo de todos os cursos da etapa.

Artigo 7. *Obxectivos, contidos e criterios de avaliación.*

No anexo II deste real decreto fíxanse os obxectivos das diferentes áreas, a contribución destas ao desenvolvemento das competencias básicas, ben como os contidos e criterios de avaliación de cada área nos diferentes ciclos.

Artigo 8. *Horario.*

1. No anexo III deste real decreto establécese, para as diferentes áreas da educación primaria, o horario escolar que para cada ciclo corresponde aos contidos básicos das ensinanzas mínimas, de conformidade co disposto no artigo 6.3 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

2. O horario asignado ás áreas débese entender como o tempo necesario para o traballo en cada unha delas, sen menoscabo do carácter global e integrador da etapa.

Artigo 9. *Avaliación.*

1. A avaliación dos procesos de aprendizaxe do alumnado será continua e global e terá en conta o progreso do alumno no conxunto das áreas do currículo.

2. A avaliación levarase a cabo tendo en conta os diferentes elementos do currículo.

3. Os criterios de avaliación das áreas serán referente fundamental para valorar o grao de adquisición das competencias básicas.

4. No contexto do proceso de avaliación continua, cando o progreso dun alumno non sexa o adecuado, estableceranse medidas de reforzo educativo. Estas medidas adoptaranse en calquera momento do ciclo, tan axiña como se detecten as dificultades e estarán dirixidas a garantir a adquisición das aprendizaxes imprescindibles para continuar o proceso educativo.

5. Os mestres avaliarán tanto as aprendizaxes dos alumnos como os procesos de ensino e a súa propia práctica docente.

Artigo 10. *Promoción.*

1. Ao finalizar cada un dos ciclos, e como consecuencia do proceso de avaliación, o profesorado do grupo adoptará as decisións correspondentes sobre a promoción do alumnado, tomándose especialmente en consideración a información e o criterio do profesor tutor.

2. Accederase ao ciclo educativo seguinte sempre que se considere que se alcanzou o desenvolvemento correspondente das competencias básicas e o adecuado grao de madurez. Accederase, así mesmo, sempre que as aprendizaxes non alcanzadas non impidan seguir con aproveitamento o novo ciclo. Neste caso, o alumnado recibirá os apoios necesarios para recuperar esas aprendizaxes.

3. Cando non se cumpran as condicións sinaladas no número anterior, permanecerase un ano máis no mesmo ciclo. Esta medida poderase adoptar unha soa vez ao longo da educación primaria e deberá ir acompañada dun plan específico de reforzo ou recuperación. Os centros organizarán ese plan, de acordo co que establezan as administracións educativas.

4. Accederase á educación secundaria obrigatoria se se alcanzou o desenvolvemento correspondente das competencias básicas e o adecuado grao de madurez. Accederase, así mesmo, sempre que as aprendizaxes non alcanzadas non impidan seguir con aproveitamento a nova etapa. Neste caso, o alumnado recibirá os apoios necesarios para recuperar esas aprendizaxes.

Cando non se cumpran as condicións sinaladas no parágrafo anterior, non se poderá ascender á etapa seguinte se non se esgotaron as medidas previstas nos artigos 9.4 e 10.3 deste real decreto.

5. De conformidade co establecido no artigo 4.2 na súa letra e), da Lei orgánica 8/1985, do 3 de xullo, reguladora do dereito á educación, os pais ou tutores deberán participar e apoiar a evolución do proceso educativo dos seus fillos ou tutelados, ben como coñecer as decisións relativas á avaliación e promoción e colaborar nas medidas de apoio ou reforzo que adopten os centros para facilitar o seu progreso educativo.

Artigo 11. *Titoría.*

1. Na educación primaria, a acción titorial orientará o proceso educativo individual e colectivo do alumnado.

2. O profesor tutor coordinará a intervención educativa do conxunto do profesorado e manterá unha relación permanente coa familia, co fin de facilitar o exercicio dos dereitos recoñecidos no artigo 4.1. d) e g) da Lei orgánica 8/1985, do 3 de xullo, reguladora do dereito á educación.

Artigo 12. *Documentos e informes de avaliación.*

1. O Ministerio de Educación e Ciencia, logo do informe das comunidades autónomas, determinará os elementos dos documentos básicos de avaliación, ben como os requisitos formais derivados do proceso de avaliación que sexan precisos para garantir a mobilidade do alumnado.

2. De acordo co establecido no artigo 20.5 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, ao finalizar a etapa elaboraranse un informe individualizado sobre o grao de adquisición das aprendizaxes, especialmente das que condicionen máis o progreso educativo do alumno e aqueloutros aspectos que se consideren relevantes para garantir unha atención individualizada.

Garantirase a confidencialidade desta información ao determinar as características dos informes e nos mecanismos de coordinación coa etapa educativa seguinte que se establezan.

Artigo 13. *Atención á diversidade.*

1. A intervención educativa debe considerar como principio a diversidade do alumnado, entendendo que deste modo se garante o desenvolvemento de todos eles e a un tempo unha atención personalizada en función das necesidades de cada un.

2. Os mecanismos de reforzo que se deberán pór en práctica tan axiña como se detecten dificultades de aprendizaxe serán tanto organizativos como curriculares. Entre estas medidas poderanse considerar o apoio no grupo ordinario, os agrupamentos flexibles ou as adaptacións do currículo.

3. Para que o alumnado con necesidade específica de apoio educativo a que se refire o artigo 71 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, poida alcanzar o máximo desenvolvemento das súas capacidades persoais e os obxectivos da etapa, estableceranse as medidas curriculares e organizativas oportunas que aseguren o seu adecuado progreso.

4. As administracións educativas, co fin de facilitar a accesibilidade ao currículo, establecerán os procedementos oportunos cando sexa necesario realizar adaptacións que se aparten significativamente dos contidos e criterios de avaliación do currículo, co fin de atender o alumnado con necesidades educativas especiais que as precisen, a que se refire o artigo 73 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación. As devanditas adaptacións realizaranse buscando o máximo desenvolvemento posible das competencias básicas; a avaliación e a promoción tomarán como referente os obxectivos e criterios de avaliación fixados nesas adaptacións.

Sen prexuízo da permanencia durante un curso máis no mesmo ciclo, prevista no artigo 20.4 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, a escolarización deste alumnado na etapa de educación primaria en centros ordinarios poderase prolongar un ano máis, sempre que iso favoreza a súa integración socioeducativa.

5. A escolarización do alumnado que se incorpora tardiamente ao sistema educativo a que se refire o artigo 78 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, realizarase atendendo ás súas circunstancias, coñecementos, idade e historial académico.

Cando presenten graves carencias na lingua de escolarización do centro, recibirán unha atención específica que será, en todo caso, simultánea á súa escolarización nos grupos ordinarios, cos cales compartirán o maior tempo posible do horario semanal.

Os que presenten un desfase no seu nivel de competencia curricular de máis dun ciclo poderán ser escolarizados no curso inferior ao que lles correspondería por idade. Para este alumnado adoptaranse as medidas de reforzo necesarias que faciliten a súa integración escolar e a recuperación do seu desfase e lle permitan continuar con aproveitamento os seus estudos. No caso de superaren ese desfase, incorporaranse ao grupo correspondente á súa idade.

6. A escolarización do alumnado con altas capacidades intelectuais, identificado como tal polo persoal coa debida cualificación e nos termos que determinen as administracións educativas, flexibilizarase, nos termos que determina a normativa vixente, de forma que se poida anticipar un curso o inicio da escolarización na etapa ou reducir a súa duración, cando se prevexa que son estas as medidas máis adecuadas para o desenvolvemento do seu equilibrio persoal e a súa socialización.

Artigo 14. *Autonomía dos centros.*

1. Ao establecer o currículo da educación primaria, as administracións educativas fomentarán a autonomía pedagóxica e organizativa dos centros, favorecerán o traballo en equipo do profesorado e estimularán a actividade investigadora a partir da súa práctica docente.

2. Os centros docentes desenvolverán e completarán o currículo e as medidas de atención á diversidade establecidas polas administracións educativas adaptándose ás características do alumnado e á súa realidade educativa, co fin de atender a todo o alumnado, tanto o que ten maiores dificultades de aprendizaxe como o que ten maior capacidade ou motivación para aprender.

3. Os centros promoverán, así mesmo, compromisos coas familias en que se especifiquen as actividades que ambos se comprometen a desenvolver para facilitar o progreso educativo.

4. Os centros, no exercicio da súa autonomía, poderán adoptar experimentacións, plans de traballo, formas de organización ou ampliación do horario escolar nos termos que establezan as administracións educativas, sen que, en ningún caso, se impongan achegas ás familias nin exixencias para as administracións educativas.

Artigo 15. *Avaliación de diagnóstico.*

1. A avaliación de diagnóstico, regulada no artigo 21 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, que realizará todo o alumnado ao finalizar o segundo ciclo da educación primaria, non terá efectos académicos, terá carácter formativo e orientador para os centros e informativo para as familias e para o conxunto da comunidade educativa.

2. No cadro das súas respectivas competencias, as administracións educativas proporcionarán aos centros os modelos e apoios pertinentes, co fin de que todos eles poidan realizar de modo adecuado estas avaliacións.

3. Os centros utilizarán os resultados destas avaliacións para, entre outros fins, organizaren, no terceiro ciclo da educación primaria, as medidas de reforzo para os alumnos e as alumnas que as requiran, dirixidas a garantir que todo o alumnado alcance as correspondentes competencias básicas. Así mesmo, estes resultados permitirán, xunto coa avaliación dos procesos de ensino e a práctica docente, analizar, valorar e reorientar, se proceder, as actuacións desenvolvidas nos dous primeiros ciclos da etapa.

Disposición adicional primeira. *Ensinanzas de relixión.*

1. As ensinanzas de relixión incluíranse na educación primaria de acordo co establecido na disposición adicional segunda da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación.

2. As administracións educativas garantirán que, ao inicio do curso, os pais ou tutores dos alumnos e as alumnas poidan manifestar a súa vontade de que estes reciban ou non reciban ensinanzas de relixión.

3. Os centros docentes disporán as medidas organizativas para que os alumnos e as alumnas cuxos pais ou tutores non optasen por que cursen ensinanzas de relixión reciban a debida atención educativa, co fin de que a escola dunha ou outra opción non supoña discriminación ningunha. A devandita atención en ningún caso comportará a aprendizaxe de contidos curriculares asociados ao coñecemento do feito relixioso nin a calquera área da etapa. As medidas organizativas que dispoñan os centros deberán ser incluídas no seu proxecto educativo para que pais e tutores as coñezan con anterioridade.

4. A determinación do currículo do ensino de relixión católica e das diferentes confesións relixiosas con que o Estado español subscribiu acordos de cooperación en materia educativa será competencia, respectivamente, da xerarquía eclesiástica e das correspondentes autoridades relixiosas.

5. A avaliación do ensino da relixión católica realizárase nos mesmos termos e cos mesmos efectos que a das outras áreas da educación primaria. A avaliación do ensino das diferentes confesións relixiosas axustárase ao establecido nos acordos de cooperación subscritos polo Estado español.

6. Co fin de garantir o principio de igualdade e a libre concorrència entre todo o alumnado, as cualificacións que se obtivesen na avaliación das ensinanzas de relixión non se computarán nas convocatorias en que deban entrar en concorrència os expedientes académicos.

Disposición adicional segunda. *Ensinanzas do sistema educativo español impartidas en linguas estranxeiras.*

1. As administracións educativas poderán autorizar que unha parte das áreas do currículo se impartan en linguas estranxeiras sen que iso supoña modificación dos aspectos básicos do currículo regulados neste real decreto. Neste caso, procurarán que ao longo da etapa os alumnos adquiren a terminoloxía propia das áreas en ambas as linguas.

2. Os centros que impartan unha parte das áreas do currículo en linguas estranxeiras aplicarán, en todo caso, os criterios para a admisión do alumnado establecidos na Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación. Entre tales criterios non se incluírán requisitos lingüísticos.

Disposición transitoria única. *Vixencia do Real decreto 1006/1991, do 14 de xuño, polo que se establecen as ensinanzas mínimas correspondentes á educación primaria, e do Real decreto 2438/1994, do 16 de decembro, que regula o ensino da relixión.*

Até a implantación da nova ordenación da educación primaria de acordo co disposto no Real decreto 806/2006, do 30 de xuño, polo que se establece o calendario de aplicación da nova ordenación do sistema educativo, establecida pola Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, as ensinanzas mínimas desta etapa rexeranse polo establecido no Real decreto 1006/1991, do 14 de xuño, polo que se establecen as ensinanzas mínimas correspondentes á educación primaria e no Real decreto 2438/1994, do 16 de decembro, que regula o ensino da relixión, no relativo a esta etapa educativa.

Disposición derogatoria única. *Derogación normativa.*

1. Quedan derogados o Real decreto 1006/1991, do 14 de xuño, polo que se establecen as ensinanzas mínimas correspondentes á educación primaria e o Real decreto 2438/1994, do 16 de decembro, que regula o ensino da relixión, no que se refire a esta etapa educativa, de acordo co establecido na disposición transitoria única deste real decreto.

2. Quedan derogadas as demais normas de igual ou inferior rango en canto se opoñan ao establecido neste real decreto.

Disposición derradeira primeira. *Carácter básico.*

Este real decreto ten carácter de norma básica ao abeiro das competencias que atribúe ao Estado o artigo 149.1.1.^a e 30.ª da Constitución española, e dítase en virtude da habilitación que confire ao Goberno o artigo 6.2 da Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación, e en uso da competencia estatal para a ordenación xeral do sistema educativo e para a fixación das ensinanzas mínimas recollida na disposición adicional primeira, 2. a) e c)

da Lei orgánica 8/1985, do 3 de xullo, regulada do dereito á educación.

Disposición derradeira segunda. *Desenvolvemento normativo.*

Correspóndelle ao ministro de Educación e Ciencia ditar, no ámbito das súas competencias, cantas disposicións sexan precisas para a execución e desenvolvemento do establecido neste real decreto.

Disposición derradeira terceira. *Entrada en vigor.*

O presente real decreto entrará en vigor o día seguinte ao da súa publicación no «Boletín Oficial del Estado».

Dado en Madrid o 7 de decembro de 2006.

JUAN CARLOS R.

A ministra de Educación e Ciencia,
MERCEDES CABRERA CALVO-SOTELO

competencias que aquí se establecen e que fan explícitas as metas que todo o alumnado debe alcanzar. Aínda que hai aspectos na caracterización das competencias cuxa adquisición non é específica desta etapa, convén coñecelos para asentar as bases que permitan que ese desenvolvemento posterior poida producirse con éxito.

O currículo estruturase arredor de áreas de coñecemento, é nelas onde se deben procurar os referentes que permitirán o desenvolvemento das competencias nesta etapa. Así pois, en cada área inclúense referencias explícitas acerca da súa contribución a aquelas competencias básicas a que se orienta en maior medida. Por outro lado, tanto os obxectivos como a propia selección dos contidos procuran asegurar o desenvolvemento de todas elas. Os criterios de avaliación serven de referencia para valorar o progreso na súa adquisición.

1. Competencia en comunicación lingüística

Esta competencia refírese á utilización da linguaxe como instrumento de comunicación oral e escrita, de representación, interpretación e comprensión da realidade, de construción e comunicación do coñecemento e de organización e autorregulación do pensamento, as emocións e a conduta.

Os coñecementos, destrezas e actitudes propios desta competencia permiten expresar pensamentos, emocións, vivencias e opinións, ben como dialogar, formar un xuízo crítico e ético, xerar ideas, estruturar o coñecemento, dar coherencia e cohesión ao discurso e ás propias accións e tarefas, adoptar decisións, e desfrutar escoitando, lendo ou expresándose de forma oral e escrita, todo o cal contribúe, ademais, ao desenvolvemento da autoestima e da confianza nun mesmo.

Comunicarse e conversar son accións que supoñen habilidades para establecer vínculos e relacións construtivas cos demais e co contorno, e achegarse a novas culturas, que adquiren consideración e respecto na medida en que se coñecen. Por iso, a competencia de comunicación lingüística está presente na capacidade efectiva de convivir e de resolver conflitos.

A linguaxe, como ferramenta de comprensión e representación da realidade, debe ser instrumento para a igualdade, a construción de relacións iguais entre homes e mulleres, a eliminación de estereotipos e expresións sexistas. A comunicación lingüística debe ser motor da resolución pacífica de conflitos na comunidade escolar.

Escoitar, expor e dialogar implica ser consciente dos principais tipos de interacción verbal, ser progresivamente competente na expresión e comprensión das mensaxes orais que se trocan en situacións comunicativas diversas e adaptar a comunicación ao contexto. Supón tamén a utilización activa e efectiva de códigos e habilidades lingüísticas e non lingüísticas e das regras propias do intercambio comunicativo en diferentes situacións, para producir textos orais adecuados a cada situación de comunicación.

Ler e escribir son accións que supoñen e reforzan as habilidades que permiten buscar, recopilar e procesar información, e ser competente para comprender, compor e utilizar distintos tipos de textos con intencións comunicativas ou creativas diversas. A lectura facilita a interpretación e comprensión do código que permite facer uso da lingua escrita e é, ademais, fonte de pracer, de descubrimento doutros mundos, idiomas e culturas, de fantasía e de saber, todo o cal contribúe, pola súa vez, a conservar e mellorar a competencia comunicativa.

A habilidade para seleccionar e aplicar determinados propósitos ou obxectivos ás accións propias da comunicación lingüística (o diálogo, a lectura, a escritura, etc.) está vinculada a algúns trazos fundamentais desta competencia, como as habilidades para representar mentalmente, interpretar e comprender a realidade, e organizar e autorregular o coñecemento e a acción dotándoseos de coherencia.

Comprender e saber comunicar son saberes prácticos que se deben apoiar no coñecemento reflexivo sobre o funcionamento da linguaxe e as súas normas de uso, e implican a capacidade de tomar a linguaxe como obxecto de observación e análise. Expressar e interpretar diferentes tipos de discurso acordos coa situación comunicativa en diferentes contextos sociais e culturais implica o coñecemento e aplicación efectiva das regras de funcionamento do sistema da lingua e das estratexias necesarias para interactuar lingüisticamente dunha maneira adecuada.

Dispor desta competencia significa ter consciencia das convencións sociais, dos valores e aspectos culturais e da versatilidade da linguaxe en función do contexto e a intención comunicativa. Implica a

ANEXO I

Competencias básicas

A incorporación de competencias básicas ao currículo permite pór o acento naquelas aprendizaxes que se consideran imprescindibles, cunha visión integradora e orientada á aplicación dos saberes adquiridos. De aí o seu carácter básico. Son aquelas competencias que debe ter desenvolvido un mozo ou unha moza ao finalizar o ensino obrigatorio para poder lograr a súa realización persoal, exercer a cidadanía activa, incorporarse á vida adulta de maneira satisfactoria e ser capaz de desenvolver unha aprendizaxe permanente ao longo da vida.

A inclusión das competencias básicas no currículo ten varias finalidades. En primeiro lugar, integrar as diferentes aprendizaxes, tanto as formais, incorporadas ás diferentes áreas ou materias, como as informais e non formais. En segundo lugar, permitir a todos os estudantes integrar as súas aprendizaxes, pólos en relación con distintos tipos de contidos e utilizados de xeito efectivo cando lles resulten necesarios en diferentes situacións e contextos. E, por último, orientar o ensino, ao permitir identificar os contidos e os criterios de avaliación que teñen carácter imprescindible e, en xeral, inspirar as distintas decisións relativas ao proceso de ensino e de aprendizaxe.

Coas áreas e materias do currículo preténdese que todos os alumnos e as alumnas alcancen os obxectivos educativos e, consecuentemente, tamén que adquiran as competencias básicas. No entanto, non existe unha relación unívoca entre o ensino de determinadas áreas ou materias e o desenvolvemento de certas competencias. Cada unha das áreas contribúe ao desenvolvemento de diferentes competencias e, pola súa vez, cada unha das competencias básicas alcanzarase como consecuencia do traballo en varias áreas ou materias.

O traballo nas áreas e materias do currículo para contribuir ao desenvolvemento das competencias básicas débese complementar con diversas medidas organizativas e funcionais, imprescindibles para o seu desenvolvemento. Así, a organización e o funcionamento dos centros e as aulas, a participación do alumnado, as normas de réxime interno, o uso de determinadas metodoloxías e recursos didácticos, ou a concepción, organización e funcionamento da biblioteca escolar, entre outros aspectos, poden favorecer ou dificultar o desenvolvemento de competencias asociadas á comunicación, á análise do ámbito físico, á creación, á convivencia e á cidadanía, ou á alfabetización dixital. Igualmente, a acción tutorial permanente pode contribuir de modo determinante á adquisición de competencias relacionadas coa regulación das aprendizaxes, o desenvolvemento emocional ou as habilidades sociais. Por último, a planificación das actividades complementarias e extraescolares pode reforzar o desenvolvemento do conxunto das competencias básicas.

No cadro da proposta realizada pola Unión Europea, e de acordo coas consideracións que se acaban de expor, identificáronse oito competencias básicas:

1. Competencia en comunicación lingüística
2. Competencia matemática
3. Competencia no coñecemento e na interacción co mundo físico
4. Tratamento da información e competencia dixital
5. Competencia social e cidadá
6. Competencia cultural e artística
7. Competencia para aprender a aprender
8. Autonomía e iniciativa persoal

Neste anexo recóllese a descrición, a finalidade e os aspectos distintivos destas competencias e ponse de manifesto, en cada unha delas, o nivel considerado básico que debe alcanzar todo o alumnado. Ben que están referidas ao final da etapa de educación obrigatoria, é preciso que o seu desenvolvemento se inicie desde o comezo da escolarización, de maneira que a súa adquisición se realice de forma progresiva e coherente. Por iso, a educación primaria tomará como referente as

capacidade empática de se pór no lugar doutras persoas; de ler, escoitar, analizar e ter en conta opinións distintas á propia con sensibilidade e espírito crítico; de expresar adecuadamente -en fondo e forma- as propias ideas e emocións, e de aceptar e realizar críticas con espírito construtivo.

Con distinto nivel de dominio e formalización -especialmente na lingua escrita- esta competencia significa, no caso das linguas estranxeiras, poderse comunicar nalgunhas delas e, con iso, enriquecer as relacións sociais e desenvolverse en contextos distintos ao propio. Así mesmo, favorecerase o acceso a máis e diversas fontes de información, comunicación e aprendizaxe.

En síntese, o desenvolvemento da competencia lingüística ao final da educación obrigatoria comporta o dominio da lingua oral e escrita en múltiples contextos, e o uso funcional de, polo menos, unha lingua estranxeira.

2. Competencia matemática

Consiste na habilidade para utilizar e relacionar os números, as súas operacións básicas, os símbolos e as formas de expresión e razoamento matemático, tanto para producir e interpretar distintos tipos de información como para ampliar o coñecemento sobre aspectos cuantitativos e espaciais da realidade, e para resolver problemas relacionados coa vida cotiá e co mundo laboral.

Forma parte da competencia matemática a habilidade para interpretar e expresar con clareza e precisión informacións, datos e argumentacións, o que aumenta a posibilidade real de seguir aprendendo ao longo da vida, tanto no ámbito escolar ou académico como fóra del, e favorece a participación efectiva na vida social.

Así mesmo, esta competencia implica o coñecemento e manexo dos elementos matemáticos básicos (distintos tipos de números, medidas, símbolos, elementos xeométricos, etc.) en situacións reais ou simuladas da vida cotiá, e a posta en práctica de procesos de razoamento que levan á solución dos problemas ou á obtención de información. Estes procesos permiten aplicar esa información a unha maior variedade de situacións e contextos, seguir cadeas argumentais identificando as ideas fundamentais, e estimar e axuzar a lóxica e validez de argumentacións e informacións. En consecuencia, a competencia matemática supón a habilidade para seguir determinados procesos de pensamento (como a indución e a dedución, entre outros) e aplicar algúns algoritmos de cálculo ou elementos da lóxica, o que conduce a identificar a validez dos razoamentos e a valorar o grao de certeza asociado aos resultados derivados dos razoamentos válidos.

A competencia matemática implica unha disposición favorable e de progresiva certeza e confianza na información e nas situacións (problemas, incógnitas, etc.) que conteñen elementos ou soportes matemáticos, ben como na súa utilización cando a situación o aconsella, baseadas no respecto e o gusto pola certeza e na súa procura a través do razoamento.

Esta competencia cobra realidade e sentido na medida en que os elementos e razoamentos matemáticos son utilizados para enfrontarse a aquelas situacións cotiás que os precisan. Por tanto, a identificación de tales situacións, a aplicación de estratexias de resolución de problemas, e a selección das técnicas adecuadas para calcular, representar e interpretar a realidade a partir da información dispoñible están incluídas nela, e en definitiva, a posibilidade real de utilizar a actividade matemática en contextos o máis variados posible. Por iso, o seu desenvolvemento na educación obrigatoria alcanzase conforme os coñecementos matemáticos se apliquen de xeito espontáneo a unha ampla variedade de situacións, provenientes doutros campos de coñecemento e da vida cotiá.

O desenvolvemento da competencia matemática ao final da educación obrigatoria implica utilizar espontaneamente -nos ámbitos persoal e social- os elementos e razoamentos matemáticos para interpretar e producir información, para resolver problemas provenientes de situacións cotiás e para tomar decisións. En definitiva, supón aplicar aquelas destrezas e actitudes que permiten razoer matematicamente, comprender unha argumentación matemática e expresarse e comunicarse na linguaxe matemática, utilizando as ferramentas de apoio adecuadas, e integrando o coñecemento matemático con outros tipos de coñecemento para dar unha mellor resposta ás situacións da vida de distinto nivel de complexidade.

3. Competencia no coñecemento e na interacción co mundo físico

É a habilidade para interactuar co mundo físico, tanto nos seus aspectos naturais como nos xerados pola acción humana, de modo que se posibilite a comprensión de sucesos, a predición de consecuencias e a actividade dirixida á mellora e preservación das condicións de vida propia, das

demais persoas e do resto dos seres vivos. En definitiva, incorpora habilidades para desenvolverse adecuadamente, con autonomía e iniciativa persoal en ámbitos da vida e do coñecemento moi diversos (saúde, actividade produtiva, consumo, ciencia, procesos tecnolóxicos, etc.) e para interpretar o mundo, o que exige a aplicación dos conceptos e principios básicos que permiten a análise dos fenómenos desde os diferentes campos de coñecemento científico involucrados.

Así, forma parte desta competencia a adecuada percepción do espazo físico en que se desenvolven a vida e a actividade humana, tanto a grande escala como no ámbito inmediato, e a habilidade para interactuar co espazo circundante: moverse nel e resolver problemas en que interveñan os obxectos e a súa posición.

Así mesmo, a competencia de interactuar co espazo físico leva implícito ser consciente da influencia que ten a presenza das persoas no espazo, o seu asentamento, a súa actividade, as modificacións que introducen e as paisaxes resultantes, ben como da importancia de que todos os seres humanos se beneficien do desenvolvemento e de que este procure a conservación dos recursos e a diversidade natural, e se mantenga a solidariedade global e interxeracional. Supón tamén demostrar espírito crítico na observación da realidade e na análise das mensaxes informativas e publicitarias, ben como uns hábitos de consumo responsable na vida cotiá.

Esta competencia, e partindo do coñecemento do corpo humano, da natureza e da interacción dos homes e mulleres con ela, permite argumentar racionalmente as consecuencias duns ou outros modos de vida, e adoptar unha disposición a unha vida física e mental saudable nun ambiente natural e social tamén saudable. Así mesmo, supón considerar a dobre dimensión -individual e colectiva- da saúde, e mostrar actitudes de responsabilidade e respecto polos demais e por un mesmo.

Esta competencia fai posible identificar preguntas ou problemas e obter conclusións baseadas en probas, coa finalidade de comprender e tomar decisións sobre o mundo físico e sobre os cambios que a actividade humana produce sobre o medio, a saúde e a calidade de vida das persoas. Supón a aplicación destes coñecementos e procedementos para dar resposta ao que se percibe como demandas ou necesidades das persoas, das organizacións e do ambiente.

Tamén incorpora a aplicación dalgunhas nocións, conceptos científicos e técnicos, e de teorías científicas básicas previamente comprendidas. Isto implica a habilidade progresiva para levar á práctica os procesos e actitudes propios da análise sistemática e de indagación científica: identificar e formular problemas relevantes; realizar observacións directas e indirectas con consciencia do cadro teórico ou interpretativo que as dirixe; formular preguntas; localizar, obter, analizar e representar información cualitativa e cuantitativa; formular e contrastar solucións tentativas ou hipóteses; realizar predicións e inferencias de distinto nivel de complexidade; e identificar o coñecemento dispoñible, teórico e empírico) necesario para responder ás preguntas científicas, e para obter, interpretar, avaliar e comunicar conclusións en diversos contextos (académico, persoal e social). Significa tamén recoñecer a natureza, fortalezas e límites da actividade investigadora como construción social do coñecemento ao longo da historia.

Esta competencia proporciona, ademais, destrezas asociadas á planificación e manexo de solucións técnicas, seguindo criterios de economía e eficacia, para satisfacer as necesidades da vida cotiá e do mundo laboral.

En definitiva, esta competencia supón o desenvolvemento e aplicación do pensamento científico-técnico para interpretar a información que se recibe e para predicir e tomar decisións con iniciativa e autonomía persoal nun mundo en que os avances que se van producindo nos ámbitos científico e tecnolóxico teñen unha influencia decisiva na vida persoal, a sociedade e o mundo natural. Así mesmo, implica a diferenciación e valoración do coñecemento científico ao lado doutras formas de coñecemento, e a utilización de valores e criterios éticos asociados á ciencia e ao desenvolvemento tecnolóxico.

En coherencia coas habilidades e destrezas relacionadas até aquí, son parte desta competencia básica o uso responsable dos recursos naturais, o coidado do ambiente, o consumo racional e responsable e a protección da saúde individual e colectiva como elementos chave da calidade de vida das persoas.

4. Tratamento da información e competencia dixital

Esta competencia consiste en dispor de habilidades para procurar, obter, procesar e comunicar información, e para transformala en coñecemento. Incorpora diferentes habilidades, que van desde o

acceso á información até a súa transmisión en distintos soportes unha vez tratada, incluíndo a utilización das tecnoloxías da información e a comunicación como elemento esencial para informarse, aprender e comunicarse.

Está asociada coa procura, selección, rexistro e tratamento ou análise da información, utilizando técnicas e estratexias diversas para acceder a ela segundo a fonte a que se acuda e o soporte que se utilice (oral, impreso, audiovisual, dixital ou multimedia). Requiere o dominio de linguaxes específicas básicas (textual, numérica, icónica, visual, gráfica e sonora) e das súas pautas de descodificación e transferencia, ben como aplicar en distintas situacións e contextos o coñecemento dos diferentes tipos de información, as súas fontes, as súas posibilidades e a súa localización, ben como as linguaxes e soportes máis frecuentes en que esta se acostuma expresar.

Dispor de información non produce de forma automática coñecemento. Transformar a información en coñecemento exige destrezas de razoamento para organizala, relacionala, analízala, sintetízala e facer inferencias e deducións de distinto nivel de complexidade; en definitiva, comprendela e intégrala nos esquemas previos de coñecemento. Significa tamén comunicar a información e os coñecementos adquiridos empregando recursos expresivos que incorporen, non só diferentes linguaxes e técnicas específicas, senón tamén as posibilidades que ofrecen as tecnoloxías da información e a comunicación.

Ser competente na utilización das tecnoloxías da información e a comunicación como instrumento de traballo intelectual inclúe utilizalas na súa dobre función de transmisoras e xeradoras de información e coñecemento. Utilízanse na súa función xeradora ao empregalas, por exemplo, como ferramenta no uso de modelos de procesos matemáticos, físicos, sociais, económicos ou artísticos. Así mesmo, esta competencia permite procesar e xestionar adecuadamente información abundante e complexa, resolver problemas reais, tomar decisións, traballar en ambientes colaborativos ampliando os ámbitos de comunicación para participar en comunidades de aprendizaxe formais e informais, e xerar producións responsables e creativas.

A competencia dixital inclúe utilizar as tecnoloxías da información e a comunicación extraendo o seu máximo rendemento a partir da comprensión da natureza e modo de operar dos sistemas tecnolóxicos, e do efecto que esas mudanzas teñen no mundo persoal e sociolaboral. Así mesmo supón manexar estratexias para identificar e resolver os problemas habituais de software e hardware que van xurdir. Igualmente permite aproveitar a información que fornecen e analízala de forma crítica mediante o traballo persoal autónomo e o traballo colaborativo, tanto na súa vertente sincrónica como diacrónica, coñecendo e relacionándose con ámbitos físicos e sociais cada vez máis amplos, ademais de utilizalas como ferramenta para organizar a información, procesala e orientala para conseguir obxectivos e fins de aprendizaxe, traballo e lecer previamente establecidos.

En definitiva, a competencia dixital comporta facer uso habitual dos recursos tecnolóxicos dispoñibles para resolver problemas reais de modo eficiente. Asemade, posibilita avaliar e seleccionar novas fontes de información e innovacións tecnolóxicas conforme van aparecendo, en función da súa utilidade para executar tarefas ou lograr obxectivos específicos.

En síntese, o tratamento da información e a competencia dixital implican ser unha persoa autónoma, eficaz, responsable, crítica e reflexiva ao seleccionar, tratar e utilizar a información e as súas fontes, ben como as distintas ferramentas tecnolóxicas; tamén ter unha actitude crítica e reflexiva na valoración da información dispoñible, contrastándoa cando é necesario, e respectar as normas de conduta acordadas socialmente para regular o uso da información e as súas fontes nos distintos soportes.

5. Competencia social e cidadá

Esta competencia fai posible comprender a realidade social en que se vive, cooperar, convivir e exercer a cidadanía democrática nunha sociedade plural, ben como comprometerse a contribuir á súa mellora. Nela están integrados coñecementos diversos e habilidades complexas que permiten participar, tomar decisións, escoller como comportarse en determinadas situacións e responsabilizarse das escollas e decisións adoptadas.

Globalmente supón utilizar, para desenvolverse socialmente, o coñecemento sobre a evolución e organización das sociedades e sobre os trazos e valores do sistema democrático, ben como utilizar o xuízo moral para escoller e tomar decisións, e exercer activa e responsablemente os dereitos e deberes da cidadanía.

Esta competencia favorece a comprensión da realidade histórica e social do mundo, a súa evolución, os seus logros e os seus problemas. A comprensión crítica da realidade exige experiencia, coñecementos e consciencia da existencia de distintas perspectivas ao analizar esa realidade. Leva consigo recorrer á análise multicausal e sistémica para axuizar os feitos e problemas sociais e históricos e para reflexionar sobre eles de forma global e crítica, ben como realizar razoamentos críticos e lóxicamente válidos sobre situacións reais, e dialogar para mellorar colectivamente a comprensión da realidade.

Significa tamén entender os trazos das sociedades actuais, a súa crecente pluralidade e o seu carácter evolutivo, ademais de demostrar comprensión pola contribución que as diferentes culturas fixeron á evolución e ao progreso da humanidade, e dispor dun sentimento común de pertenza á sociedade en que se vive. En definitiva, mostrar un sentimento de cidadanía global compatible coa identidade local.

Así mesmo, forman parte fundamental desta competencia aquelas habilidades sociais que permiten saber que os conflitos de valores e intereses forman parte da convivencia, resolvelos con actitude construtiva e tomar decisións con autonomía empregando tanto os coñecementos sobre a sociedade como unha escala de valores construída mediante a reflexión crítica e o diálogo no cadro dos patróns culturais básicos de cada rexión, país ou comunidade.

A dimensión ética da competencia social e cidadá entraña ser consciente dos valores do contorno, avaliatos e reconstruílos afectiva e racionalmente para crear progresivamente un sistema de valores propio e comportarse en coherencia con eles ao afrontar unha decisión ou un conflito. Iso supón entender que non toda posición persoal é ética se non está baseada no respecto a principios ou valores universais como os que encerra a Declaración dos Dereitos Humanos.

En consecuencia, entre as habilidades desta competencia destacan coñecerse e valorarse, saber comunicarse en distintos contextos, expresar as propias ideas e escoitar as alleas, ser capaz de se pór no lugar do outro e comprender o seu punto de vista aínda que sexa diferente do propio, e tomar decisións nos distintos niveis da vida comunitaria, valorando conxuntamente os intereses individuais e os do grupo. Ademais, implica a valoración das diferenzas e a un tempo o recoñecemento da igualdade de dereitos entre os diferentes colectivos, en particular, entre homes e mulleres; igualmente a práctica do diálogo e da negociación para chegar a acordos como forma de resolver os conflitos, tanto no ámbito persoal como no social.

Por último, forma parte desta competencia o exercicio dunha cidadanía activa e integradora que exige o coñecemento e comprensión dos valores en que se asentou os estados e sociedades democráticas, dos seus alicerces, modos de organización e funcionamento. Esta competencia permite reflexionar criticamente sobre os conceptos de democracia, liberdade, igualdade, solidariedade, coresponsabilidade, participación e cidadanía, con particular atención aos dereitos e deberes recoñecidos nas declaracións internacionais, na Constitución española e na lexislación autonómica, ben como á súa aplicación por parte de diversas institucións; e mostrar un comportamento coherente cos valores democráticos, que, pola súa vez, leva consigo dispor de habilidades como a toma de consciencia dos propios pensamentos, valores, sentimentos e accións, e o control e autorregulación deles.

En definitiva, o exercicio da cidadanía implica dispor de habilidades para participar activa e plenamente na vida cívica. Significa construír, aceptar e practicar normas de convivencia acordadas cos valores democráticos, exercer os dereitos, liberdades, responsabilidades e deberes cívicos, e defender os dereitos dos demais.

En síntese, esta competencia supón comprender a realidade social en que se vive, afrontar a convivencia e os conflitos empregando o xuízo ético baseado nos valores e prácticas democráticas, e exercer a cidadanía, actuando con criterio propio, contribuíndo á construción da paz e a democracia, e mantendo unha actitude construtiva, solidaria e responsable ante o cumprimento dos dereitos e obrigas cívicas.

6. Competencia cultural e artística

Esta competencia supón coñecer, comprender, apreciar e valorar criticamente diferentes manifestacións culturais e artísticas, utilizalas como fonte de enriquecemento e desfrute e consideralas como parte do patrimonio dos pobos.

Apreciar o feito cultural en xeral, e o feito artístico en particular, leva implícito dispor daquelas habilidades e actitudes que permiten acceder ás súas distintas manifestacións, ben como habilidades de pensamento, perceptivas e comunicativas, sensibilidade e sentido estético para poder comprendelas, valoralas, emocionarse e desfrutar delas.

Esta competencia implica pór en xogo habilidades de pensamento diverxente e converxente, pois que comporta reelaborar ideas e sentimentos propios e alicios; atopar fontes, formas e canles de comprensión e expresión; planificar, avaliar e axustar os procesos necesarios para atinxir uns resultados, xa sexa no ámbito persoal ou académico. Trátase, por tanto, dunha competencia que facilita tanto expresarse e comunicarse como percibir, comprender e enriquecerse con diferentes realidade e producións do mundo da arte e da cultura.

Require pór en funcionamento a iniciativa, a imaxinación e a creatividade para expresarse mediante códigos artísticos e, por canto as actividades culturais e artísticas suportan en moitas ocasións un traballo colectivo, cómpre dispor de habilidades de cooperación para contribuir á consecución dun resultado final, e ter consciencia da importancia de apoiar e apreciar as iniciativas e contribucións alicios.

A competencia artística incorpora, así mesmo, o coñecemento básico das principais técnicas, recursos e convencións das diferentes linguaxes artísticas, ben como das obras e manifestacións máis destacadas do patrimonio cultural. Ademais supón identificar as relacións existentes entre esas manifestacións e a sociedade -a mentalidade e as posibilidades técnicas da época en que se crean-, ou coa persoa ou colectividade que as crea. Isto significa tamén ter consciencia da evolución do pensamento, das correntes estéticas, as modas e os gustos, ben como da importancia representativa, expresiva e comunicativa que os factores estéticos desempeñaron e desempeñan na vida cotiá da persoa e das sociedades.

Supón igualmente unha actitude de aprecio da creatividade implícita na expresión de ideas, experiencias ou sentimentos a través de diferentes medios artísticos, como a música, a literatura, as artes visuais e escénicas, ou das diferentes formas que adquiren as chamadas artes populares. Exixe, así mesmo, valorar a liberdade de expresión, o dereito á diversidade cultural, a importancia do diálogo intercultural e a realización de experiencias artísticas compartidas.

En síntese, o conxunto de destrezas que configuran esta competencia refírese tanto á habilidade para apreciar e gozar coa arte e outras manifestacións culturais, como a aquelas relacionadas co emprego dalgúns recursos da expresión artística para realizar creacións propias; implica un coñecemento básico das distintas manifestacións culturais e artísticas, a aplicación de habilidades de pensamento diverxente e de traballo colaborativo, unha actitude aberta, respectuosa e crítica coa diversidade de expresións artísticas e culturais, o desexo e vontade de cultivar a propia capacidade estética e creadora, e un interese por participar na vida cultural e por contribuir á conservación do patrimonio cultural e artístico, tanto da propia comunidade como doutras comunidades.

7. Competencia para aprender a aprender

Aprender a aprender supón dispor de habilidades para iniciarse na aprendizaxe e ser capaz de continuar aprendendo de xeito cada vez máis eficaz e autónomo segundo os propios obxectivos e necesidades.

Esta competencia ten dúas dimensións fundamentais. Por un lado, a adquisición da consciencia das propias capacidades (intelectuais, emocionais, físicas), do proceso e as estratexias precisas para desenvolverlas, ben como do que pode facer un mesmo e do que se pode facer con axuda doutras persoas ou recursos. Por outro lado, dispor dun sentimento de competencia persoal, que redunda na motivación, na confianza nun mesmo e no gusto por aprender.

Significa ser consciente do que se sabe e do que cómpre aprender, de como se aprende e de como se xestionan e controlan de forma eficaz os procesos de aprendizaxe, optimizándoos e orientándoos a satisfacer obxectivos persoais. Require coñecer as propias potencialidades e carencias, tirando proveito das primeiras e tendo motivación e vontade para superar as segundas con expectativa de éxito, aumentando progresivamente a segurancia para afrontar novos retos de aprendizaxe.

Por iso, comporta ter consciencia daquelas capacidades que entran en xogo na aprendizaxe, como a atención, a concentración, a memoria, a comprensión e a expresión lingüística ou a motivación de logro, entre outras, e obter un rendemento máximo e personalizado destas coa axuda de distintas estratexias e técnicas: de estudo, de observación e rexistro sistemático de feitos e relacións, de traballo cooperativo e por proxectos, de resolución de problemas, de planificación e organización de actividades e tempos de forma efectiva, ou do coñecemento sobre os diferentes recursos e fontes para a recolla, selección e tratamento da información, incluídos os recursos tecnolóxicos.

Implica tamén a curiosidade de formularse preguntas, identificar e manexar a diversidade de respostas posibles ante unha mesma situación ou problema utilizando diversas estratexias e metodoloxías que permitan afrontar a toma de decisións, racional e criticamente, coa información disponible.

Inclúe, ademais, habilidades para obter información -xa individualmente xa en colaboración- e, moi especialmente, para transformala en coñecemento propio, relacionando e integrando a nova información cos coñecementos previos e coa propia experiencia persoal e sabendo aplicar os novos coñecementos e capacidades en situacións parecidas e contextos diversos.

Por outro lado, esta competencia require formularse metas alcanzables a curto, medio e longo prazo e cumprilas, elevando os obxectivos de aprendizaxe de forma progresiva e realista.

Fai necesaria tamén a perseveranza na aprendizaxe, valorándoo como un elemento que enriquece a vida persoal e social e que é, por tanto, merecente do esforzo que require. Significa ser capaz de autoavaliarse e autorregularse, responsabilidade e compromiso persoal, saber administrar o esforzo, aceptar os erros e aprender de e cos demais.

En síntese, aprender a aprender implica a consciencia, xestión e control das propias capacidades e coñecementos cun sentimento de competencia ou eficacia persoal, e inclúe tanto o pensamento estratéxico como a capacidade de cooperar, de autoavaliarse, e o manexo eficiente dun conxunto de recursos e técnicas de traballo intelectual, todo o cal se desenvolve a través de experiencias de aprendizaxe conscientes e gratificantes, quer individuais quer colectivas.

8. Autonomía e iniciativa persoal

Esta competencia refírese, por unha parte, á adquisición da consciencia e aplicación dun conxunto de valores e actitudes persoais interrelacionadas, como a responsabilidade, a perseveranza, o coñecemento dun mesmo e a autoestima, a creatividade, a autoeficacia, o control emocional, a capacidade de escoller, de calcular riscos e de afrontar os problemas, ben como a capacidade de demorar a necesidade de satisfacción inmediata, de aprender dos erros e de asumir riscos.

Por outra banda, remite á capacidade de escoller con criterio propio, de imaxinar proxectos, e de levar adiante as accións precisas para desenvolver as opcións e plans persoais -no cadro de proxectos individuais ou colectivos- responsabilizándose deles, tanto no ámbito persoal, como social e laboral.

Supón poder transformar as ideas en accións; é dicir, proporse obxectivos e planificar e levar a cabo proxectos. Require, por tanto, poder reelaborar as ideas previas ou elaborar novas ideas, procurar solucións e levarlas á práctica. Ademais, analizar posibilidades e limitacións, coñecer as fases de desenvolvemento dun proxecto, planificar, tomar decisións, actuar, avaliar o feito e autoavaliarse, extraer conclusións e valorar as posibilidades de mellora.

Exixe, por todo iso, ter unha visión estratéxica dos retos e oportunidades que axude a identificar e cumprir obxectivos e a manter a motivación para lograr o éxito nas tarefas emprendidas, cunha sa ambición persoal, académica e profesional; igualmente ser capaz de pór en relación a oferta académica, laboral ou de lecer dispoñible coas capacidades, desexos e proxectos persoais.

Ademais, comporta unha actitude positiva co cambio e a innovación que presupón flexibilidade de ideas, podendo percibir os cambios como oportunidades, adaptarse crítica e construtivamente a eles, afrontar os problemas e atopar solucións en cada un dos proxectos vitais que se emprendan.

Na medida en que a autonomía e a iniciativa persoal involucran a miúdo outras persoas, esta competencia obriga a dispor de habilidades sociais para relacionarse, cooperar e traballar en equipo: porse no lugar do outro, valorar as ideas dos demais, dialogar e negociar, a asertividade para facer saber adecuadamente aos demais as propias decisións, e traballar de forma cooperativa e flexible.

Outra dimensión importante desta competencia, moi relacionada con esta vertente máis social, está constituída por aquelas habilidades e actitudes relacionadas co liderado de proxectos, que inclúen a confianza nun mesmo, a empatía, o espírito de superación, as habilidades para o diálogo e a cooperación, a organización de tempos e tarefas, a capacidade de afirmar e defender dereitos ou a asunción de riscos.

En síntese, a autonomía e a iniciativa persoal supoñen ser capaz de imaxinar, empender, desenvolver e avaliar accións ou proxectos individuais ou colectivos con creatividade, confianza, responsabilidade e sentido crítico.

ANEXO II

Áreas de educación primaria

Coñecemento do medio natural, social e cultural

A noción de medio a que se refire a área alude non só ao conxunto de fenómenos que constitúen o escenario da existencia humana senón tamén á interacción dos seres humanos con ese conxunto de fenómenos. O medio débese entender como o conxunto de elementos, sucesos, factores e procesos diversos que teñen lugar no contorno das persoas e onde, pola súa vez, a súa vida e actuación adquiren significado. O contorno refírese a aquilo que o neno ou a nena pode coñecer mellor porque é froito das súas experiencias sensoriais, directas ou indirectas, porque lle é familiar e porque está próximo no tempo ou no espazo, ben que o uso das tecnoloxías da información e a comunicación fai que esta proximidade dependa cada vez menos da distancia física.

O currículo desta área debe atender ao desenvolvemento evolutivo físico, sensorial e psicolóxico do alumnado, ao pensamento concreto do neno de seis a doce anos, á súa ampla capacidade e interese por aprender ao establecer relacións afectivas cos elementos do seu contorno e, tamén, á necesidade de inicialo no pensamento abstracto ao final da etapa.

A área de coñecemento do medio natural, social e cultural engloba distintos ámbitos do saber, respecta a coherencia de cada un deles, atende aos seus procesos específicos de aprendizaxe, e orienta os distintos saberes cara a un propósito coincidente: contribuir a unha mellor comprensión e explicación do conxunto de aspectos e dimensións que constitúen o ambiente humano. Por iso, o currículo da área posúe un carácter eminentemente interdisciplinar, que establece relacións orientadas a conseguir que as aprendizaxes se apoién mutuamente e se favoreza unha aprendizaxe significativa.

A organización do currículo remite a unha formulación contextualizada e integrada das interaccións individuo/sociedade, medio físico/medio social, natureza viva/inerte, natureza/cultura, nas súas dimensións espacial e temporal, que parte das experiencias directas ou indirectas do alumnado. Respecto ás experiencias indirectas cómpre ter en conta o enorme peso que teñen, na concepción persoal do medio, tanto as escolares como aquelas que non teñen a súa orixe na escola. Por iso, especialmente nesta área, débese considerar a importancia que adquire a información que nenos e nenas reciben a diario procedente de medios audiovisuais e tecnolóxicos.

A selección dos contidos responde, por tanto, a consideracións de diversa índole. En primeiro lugar, priorizáronse os contidos que contribúen á consecución dos obxectivos xerais da educación primaria e ao desenvolvemento das competencias básicas, cobrando especial relevancia aspectos como o desenvolvemento da autonomía persoal e a participación social, a capacidade de interpretar o medio e de intervir nel de forma activa, crítica e independente, o desenvolvemento das capacidades de indagación, de exploración e a procura de solucións a problemas relacionados coa experiencia cotiá ou a adquisición de actitudes e valores para un desenvolvemento persoal equilibrado e solidario.

En segundo lugar, a área pretende, ademais de proporcionar informacións diversas sobre o mundo, facilitar a nenos e nenas os instrumentos necesarios para que sexan capaces de comprender e interpretarlas. O currículo da área favorece que os estudantes destas idades atopen respostas válidas

ás cuestións que se formulan sen esquecer que esas respostas han de ser coherentes con criterios científicos actualizados, superando posibles concepcións previas de escasa base científica mais con gran peso experiencial, familiarizándose así coa forma en que se constrúe o coñecemento científico.

Aínda que a área ten un claro peso conceptual, os conceptos, procedementos e actitudes preséntanse plenamente relacionados, de maneira que os conceptos aparecen normalmente asociados aos procedementos que se requiren para a súa adquisición e ás actitudes que deles derivan. Os procedementos nas aprendizaxes propias desta área vincúlanse á observación, á procura, recolla e organización da información, á elaboración e comunicación desa información e á reflexión sobre o proceso de aprendizaxe, como base do método científico. Pola súa banda, as actitudes vertébranse arredor da identidade persoal, a socialización e a convivencia, a saúde e o ambiente.

Os contidos agrúpanse en bloques que permiten unha identificación dos principais ámbitos que compoñen a área. A súa organización non obedece a ningún tipo de orde nin xerárquica nin no tratamento dos contidos, polo que non se debe entender como unha proposta de organización didáctica.

O bloque 1, *O ambiente e a súa conservación* inclúe contidos que van desde a percepción e representación espacial, pasando polo universo, o clima e a súa influencia, a auga e o seu aproveitamento, ben como a capacidade das persoas para actuaren sobre a natureza. O bloque 2, *A diversidade dos seres vivos* orientase ao coñecemento, respecto e aprecio polos seres vivos. O bloque 3, *A saúde e o desenvolvemento persoal* integra coñecementos, habilidades e destrezas para, a partir do coñecemento do propio corpo, previr condutas de risco e tomar iniciativas para desenvolver e fortalecer comportamentos responsables e estilos de vida saudables. Polo seu lado, o bloque 4, *Persoas, culturas e organización social* inclúe contidos orientados á comprensión do funcionamento da sociedade a partir tanto da análise de organizacións próximas, coma do coñecemento das institucións españolas e europeas. O bloque 5, *Cambios no tempo* inicia a aprendizaxe da historia, inclúe contidos relativos á medida do tempo e o achegamento á conceptualización do tempo histórico, a través da caracterización dalgunhas sociedades de épocas históricas e de feitos e personaxes relevantes da historia de España. O bloque 6, *Materia e enerxía* inclúe contidos relativos aos fenómenos físicos, ás substancias e aos cambios químicos que porán os alcances para aprendizaxes posteriores. Por último o bloque 7, *Obxectos, máquinas e tecnoloxías* inclúe como novidade os contidos que se refiren á alfabetización nas tecnoloxías da información e a comunicación, ben como outros relacionados coa construción de aparellos cunha finalidade previamente establecida, a partir do coñecemento das propiedades elementais dos seus compoñentes. A forma de traballar este bloque procurará tamén desenvolver a participación igualitaria de nenas e nenos na utilización de obxectos, máquinas e tecnoloxías.

En definitiva, o currículo da área pretende desenvolver no alumnado desta etapa capacidades intelectuais, dotalo de coñecementos, habilidades e actitudes para que poida comprender mellor a sociedade e o mundo de hoxe e para que poida acceder a el con madurez e responsabilidade. Pero ademais, a área contribúe de xeito esencial á socialización de nenos e nenas, á aprendizaxe de hábitos democráticos e ao desenvolvemento da convivencia. Obxectivo este último que impregna o conxunto das áreas pero ao cal esta, xunto coa educación para a cidadanía e os dereitos humanos, contribúe de xeito esencial.

Contribución da área ao desenvolvemento das competencias básicas

O carácter global da área de coñecemento do medio natural, social e cultural fai que contribúa en maior ou menor medida ao desenvolvemento da maioría das competencias básicas.

Respecto da *competencia social e cidadá*, dous ámbitos de realización persoal atinxen directamente á área. Por unha parte, o das relacións próximas (a familia, os amigos, os compañeiros, etc.), que supón o coñecemento de emocións e sentimentos en relación cos demais. Un obxectivo da área é o desenvolvemento de actitudes de diálogo, de resolución de conflitos, da asertividade que leva consigo o uso de habilidades, de modos, de recoñecemento e uso das convencións sociais para facilitar a boa comunicación e o benestar do grupo. Esta área convértese así nun espazo privilexiado para reflexionar sobre os conflitos, asumir responsabilidades con respecto ao grupo, aceptar e elaborar normas de convivencia, tanto en situacións reais que hai que resolver a coito como nas propias do ámbito social en que se vive.

O outro ámbito transcende as relacións próximas para abrirse ao barrio, ao concello, á comunidade, ao Estado, á Unión Europea, etc. Comprender a súa organización, as súas funcións, os mecanismos de participación cidadá... Neste sentido, o currículo vai alén dos aspectos conceptuais para desenvolver destrezas e habilidades e, sobre todo, actitudes. O coñecemento do medio, xunto coa área de educación para a cidadanía e os dereitos humanos, tenciona asentarse en bases dunha futura cidadanía mundial, solidaria, curiosa e informada, participativa e democrática.

Ademais, a área contribúe á comprensión da realidade social en que se vive ao fornecer un coñecemento do funcionamento e dos trazos que a caracterizan ben como da diversidade existente nela, e a un tempo inicia na comprensión das mudanzas que se producen no tempo e deste modo adquirense pautas para ir achegándose ás raíces históricas das sociedades actuais.

A área contribúe de forma substancial á competencia no coñecemento e a interacción co mundo físico xa que moitas das aprendizaxes que integra están totalmente centradas na interacción do ser humano co mundo que o rodea. A competencia vai construíndo a través da apropiación de conceptos que permiten interpretar o mundo físico, ben como do achegamento a determinados trazos do método con que se constrúe o coñecemento científico: saber definir problemas, considerar solucións posibles, elaborar estratexias, deseñar pequenas investigacións, analizar resultados e comunicalos.

Contribúe tamén de forma relevante, ao tratamento da información e competencia dixital. En primeiro lugar, a información aparece como elemento imprescindible dunha boa parte das aprendizaxes da área. Esta información preséntase en diferentes códigos, formatos e linguaxes e require, por tanto, procedementos diferentes para a súa comprensión. Ler un mapa, interpretar un gráfico, observar un fenómeno ou utilizar unha fonte histórica exige procedementos diferenciados de procura, selección, organización e interpretación que son obxecto prioritario de aprendizaxe nesta área. Por outro lado, inclúense explicitamente na área os contidos que conducen á alfabetización dixital, coñecemento cuxa aplicación nesta e no resto das áreas contribuirá ao desenvolvemento da competencia dixital. A utilización básica do ordenador, o manexo dun procesador de textos e a busca guiada na internet contribúen de forma decisiva ao desenvolvemento desta competencia.

O peso da información nesta área singulariza as relacións existentes entre o tratamento da información e competencia dixital e a competencia en comunicación lingüística. Ademais da contribución da área ao aumento significativo da riqueza en vocabulario específico, na medida en que nos intercambios comunicativos se valore a clareza na exposición, rigor no emprego dos termos, a estruturação do discurso, a síntese, etc., estarase a desenvolver esta competencia. Nesta área dáse necesariamente un achegamento a textos informativos, explicativos e argumentativos que requirirán unha atención específica para que contribúan a esta competencia.

Para que esta área contribúa ao desenvolvemento da competencia para aprender a aprender, deberase orientar de maneira que se favoreza o desenvolvemento de técnicas para aprender, para organizar, memorizar e recuperar a información, tales como resumos, esquemas ou mapas mentais, que resultan especialmente útiles nos procesos de aprendizaxe desta área. Por outra parte, a reflexión sobre o que se aprendeu, como e o esforzo por contalo, oralmente e por escrito, contribuirá ao desenvolvemento desta competencia.

A contribución da área á competencia artística e cultural céntrase no coñecemento das manifestacións culturais, a valoración da súa diversidade e o coñecemento daquelas que forman parte do patrimonio cultural.

Esta área inclúe contidos directamente relacionados co desenvolvemento da autonomía e iniciativa persoal, ao ensinar a tomar decisións a partir do coñecemento dun mesmo, tanto no ámbito escolar como na planificación de forma autónoma e creativa de actividades de lecer.

A área ofrece, por último, a oportunidade de utilizar ferramentas matemáticas en contextos significativos de uso, tales como medidas, escalas, táboas ou representacións gráficas, contribuíndo así ao desenvolvemento da competencia matemática.

Obxectivos

O ensino do coñecemento do medio natural, social e cultural nesta etapa terá como obxectivo o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Identificar os principais elementos do medio natural, social e cultural, analizando a súa organización, as súas características e interaccións e progresando no dominio de ámbitos espaciais cada vez máis complexos.
2. Comportarse de acordo cos hábitos de saúde e coidado persoal que derivan do coñecemento do corpo humano, mostrando unha actitude de aceptación e respecto polas diferenzas individuais (idade, sexo, características físicas, personalidade).
3. Participar en actividades de grupo adoptando un comportamento responsable, construtivo e solidario, respectando os principios básicos do funcionamento democrático.
4. Recoñecer e apreciar a pertenza a grupos sociais e culturais con características propias, valorando as diferenzas con outros grupos e a necesidade do respecto aos dereitos humanos.
5. Analizar algunhas manifestacións da intervención humana no medio, valorándoa criticamente e adoptando un comportamento na vida cotiá de defensa e recuperación do equilibrio ecolóxico e de conservación do patrimonio cultural.
6. Recoñecer no medio natural, social e cultural, mudanzas e transformacións relacionadas co paso do tempo e indagar nalgunhas relacións de simultaneidade e sucesión para aplicar estes coñecementos á comprensión doutros momentos históricos.
7. Interpretar, expresar e representar feitos, conceptos e procesos do medio natural, social e cultural mediante códigos numéricos, gráficos, cartográficos e outros.
8. Identificar, formular e resolver interrogantes e problemas relacionados con elementos significativos do medio, utilizando estratexias de procura e tratamento da información, formulación de conxecturas, posta a proba destas, exploración de solucións alternativas e reflexión sobre o propio proceso de aprendizaxe.
9. Planificar e realizar proxectos, dispositivos e aparellos sinxelos cunha finalidade previamente establecida, utilizando o coñecemento das propiedades elementais dalgunhas materiais, substancias e obxectos.
10. Utilizar as tecnoloxías da información e a comunicación para obter información e como instrumento para aprender e compartir coñecementos, valorando a súa contribución á mellora das condicións de vida de todas as persoas.

Primeiro ciclo

Contidos

Bloque 1. O ambiente e a súa conservación

- Orientación de elementos do medio físico en relación co sol.
- Percepción e descrición dalgunhas elementos e fenómenos naturais: a lúa, as estrelas e o sol, o día e a noite.
- Observación dalgunhas fenómenos atmosféricos e primeiras formas de representación.
- Elementos básicos do medio físico: o aire e a auga. Uso responsable da auga na vida cotiá.
- Observación, exploración e inicio de sinxelos traballos dalgun ecosistema concreto, acuático ou terrestre.
- Observación e percepción dalgunhas elementos naturais e humanos do ambiente.

Bloque 2. A diversidade dos seres vivos

- Observación de múltiples formas de vida. Identificación de diferenzas entre seres vivos e obxectos inertes.

- Observación directa e indirecta de animais e plantas. Clasificación segundo elementos observables, identificación e denominación.
  - Asociación de trazos físicos e pautas de comportamento de plantas e animais cos ámbitos en que viven (camuflaxe, cambio de cor, grosor da pelame, etc.)
  - As relacións entre os seres humanos, as plantas e os animais.
  - Desenvolvemento de hábitos de coidado e respecto polos seres vivos.
  - Comunicación oral das experiencias realizadas, apoiándose en imaxes e breves textos escritos.
- Bloque 3. A saúde e o desenvolvemento persoal**
- Identificación das partes do corpo humano. Aceptación do propio corpo e do dos demais coas súas limitacións e posibilidades.
  - A respiración como función vital. Exercicios para a súa correcta realización.
  - Identificación e descrición de alimentos diarios necesarios.
  - Valoración da hixiene persoal, o descanso, a boa utilización do lecer e a atención ao propio corpo.
  - Identificación de emocións e sentimentos propios.
  - Hábitos de prevención de enfermidades e accidentes domésticos.
- Bloque 4. Persoas, culturas e organización social**
- A familia. Relacións entre os seus membros. Repartición equilibrada das tarefas domésticas e adquisición de responsabilidades.
  - Principais tarefas e responsabilidades dos membros da comunidade educativa. Valoración da importancia da participación de todos.
  - Consciencia dos dereitos e deberes das persoas no grupo. Utilización das normas básicas do intercambio comunicativo en grupo e respecto aos acordos adoptados.
  - Simulación de situacións e conflitos de convivencia.
  - Achegamento ás manifestacións das culturas presentes no ambiente, como mostra de diversidade e riqueza.
  - Recoñecemento de diferentes profesións evitando estereotipos sexistas.
  - Formas de organización no contorno: a escola e o concello. Introducción ao coñecemento das responsabilidades e tarefas das institucións locais.
  - Os desprazamentos e os medios de transporte. Responsabilidade no cumprimento das normas básicas como peóns e usuarios. Importancia da mobilidade na vida cotiá.
  - Iniciación á recolla de datos e información do ámbito social próximo e na lectura de imaxes.
- Bloque 5. Cambios no tempo**
- Utilización das nocións básicas de tempo (antes-despois, pasado-presente-futuro, duración), unidades de medida (día, semana, mes, ano).
  - Iniciación da reconstrución da memoria do pasado próximo a partir de fontes familiares.
  - Algúns acontecementos do pasado e do presente e a súa relación con aspectos históricos próximos á súa experiencia.
- Utilización das fontes orais e da información fomentada por obxectos e lembranzas familiares para reconstruír o pasado.
- Bloque 6. Materia e enerxía**
- A diversidade de materiais. Clasificación segundo criterios elementais: estado de agregación, textura, cor, forma, plasticidade, etc.
  - Observación dos efectos da aplicación dunha forza. Forzas na mesma **dirección**. Forzas de contacto e a distancia.
  - A percepción do son. A transmisión do son en diferentes medios. O ruído e a contaminación acústica.
  - Desenvolvemento de actitudes conscientes, individuais e colectivas, fronte a determinados problemas ambientais.
  - Redución, reutilización e reciclaxe de obxectos e substancias.
- Bloque 7. Obxectos, máquinas e tecnoloxías**
- Identificación da diversidade de máquinas no ambiente.
  - Montaxe e desmontaxe de obxectos simples.
  - Observación e análise do funcionamento de obxectos e máquinas. Identificación de elementos que poden xerar risco.
  - Uso coidadoso de materiais, substancias e ferramentas.
  - Adopción de comportamentos asociados á seguranza persoal e ao aforro enerxético.
  - Identificación dos compoñentes básicos dun ordenador. Iniciación no seu uso. Coidado dos recursos informáticos.
- Criterios de avaliación*
1. Pór exemplos de elementos e recursos fundamentais do medio físico (sol, auga, aire), e a súa relación coa vida das persoas, tomando consciencia da necesidade do seu uso responsable.

Este criterio de avaliación tenciona coñecer a capacidade para observar, describir e explicar algúns elementos do medio físico, ben como dos recursos vitais para os seres vivos (aire, auga, terra). Apreciarase tamén a súa capacidade para valorar a importancia da adopción de medidas de protección do medio por parte de todas as persoas e dos organismos locais.
  2. Recoñecer e clasificar con criterios elementais os animais e plantas máis relevantes do seu ámbito ben como algunhas outras especies coñecidas pola información obtida a través de diversos medios.

Este criterio tenta avaliar a capacidade para establecer criterios elementais de clasificación (tamaño, cor, forma de desprazarse) e identificar animais e plantas pola súa pertenza a algún dos grupos establecidos. A utilización de diversas fontes, sobre todo as obtidas a partir de medios tecnolóxicos, deberá ser moi dirixida polo docente pero requirirá que o neno ou a nena sexa capaz de integrar a información para a súa clasificación, independentemente da fonte utilizada.
  3. Pór exemplos asociados á hixiene, á alimentación equilibrada, ao exercicio físico e ao descanso como formas de manter a saúde, o benestar e o bo funcionamento do corpo.

Con este criterio téntase comprobar que coñecen e valoran a relación entre o benestar e a práctica de determinados hábitos: alimentación variada (identificando alimentos como froitas e verduras ou cereais), hixiene persoal, exercicio físico regulado sen excesos ou descanso diario de oito a nove horas.

4. Recoñecer, identificar e por exemplos sinxelos sobre as principais profesións e responsabilidades que desempeñan as persoas do ámbito.

A través deste criterio trátase de avaliar o grao de coñecemento sobre os traballos das persoas do ámbito; tamén se observará se valora positivamente a importancia das diferentes profesións, a súa contribución social, a responsabilidade que todas elas requiren, evitando estereotipos sexistas.

5. Recoñecer algunhas manifestacións culturais presentes no ámbito escolar, local e autonómico, valorando a súa diversidade e riqueza.

Este criterio tenta avaliar o coñecemento das principais manifestacións culturais da propia localidade e do ámbito autonómico, ben como a percepción do valor cultural da diversidade, o interese e o respecto ante a presenza doutras linguas e outras realidades culturais presentes no medio escolar.

6. Identificar os medios de transporte máis comúns no ámbito e coñecer as normas básicas como peóns e usuarios dos medios de locomoción.

Este criterio permitirá avaliar o grao de coñecemento sobre medios de transporte que se utilizan no ámbito próximo, ben como a valoración que fan da súa utilidade. Tamén se avaliará se coñecen e respectan as normas básicas como peóns e usuarios (semáforos, mirar antes de cruzar ou por o cinto de segurancia).

7. Ordenar temporalmente algúns feitos relevantes da vida familiar ou do ámbito próximo.

Por medio deste criterio fenciónase medir a capacidade para describir aspectos característicos da vida familiar, utilizando métodos sinxelos de observación e nocións e unidades de medida temporais básicas.

8. Identificar diferenzas nas propiedades elementais dos materiais, relacionando algunhas delas cos seus usos, e recoñecer efectos visibles das forzas sobre os obxectos.

Este criterio avalia se son capaces de identificar propiedades físicas observables como cheiro, sabor, textura, peso/masa, cor, dureza, estado ou capacidade de disolución na auga, ben como de explicar con exemplos concretos e familiares a relación entre as características dalgúns materiais e os usos a que se destinan.

Tamén se valorará se captan intuitivamente a idea de forzas en relación co movemento. Deberán por exemplos do que acontece cando se aplican forzas da mesma dirección e cando se trata de forzas en contacto ou a distancia.

9. Montar e desmontar obxectos e aparellos simples e describir o seu funcionamento e a forma de utilizalos con precaución.

Este criterio avalia se desenvolveron habilidades manuais para montar e desmontar máquinas e obxectos simples (balanza, bicicleta, tesoiras...), explicar como funcionan, para que serve cada parte e que medidas de segurancia deben tomar para non correr riscos tanto no uso como na montaxe e desmontaxe.

10. Realizar preguntas adecuadas para obter información dunha observación, utilizar algúns instrumentos e facer rexistros claros.

Este criterio tenta avaliar a competencia para enfrontarse a unha observación formulando, previamente e durante ela, interrogantes que lle permitan obter información relevante. Valorarase tamén o uso dalgúns instrumentos, como a lupa, e a realización de textos escritos básicos a partir de modelos.

Segundo ciclo

Contidos

Bloque 1. O ambiente e a súa conservación

- Orientación no espazo: os puntos cardinais.

- Uso de planos do barrio ou da localidade.

- Movementos da terra e fases da lúa. As estacións do ano.

- Variables meteorolóxicas: temperatura, humidade, vento, precipitacións. Uso de aparellos meteorolóxicos e iniciación aos rexistros e representacións gráficas do tempo atmosférico.

- Identificación e clasificación elemental de rochas.

- A atmosfera. Actuacións para evitar a súa contaminación.

- O ciclo da auga.

- Formas do relevo e accidentes xeográficos. Localización dos máis relevantes no contorno e en España.

- Relacións entre os elementos dos ecosistemas, factores de deterioración e rexeneración.

- Observación e descrición de distintos tipos de paisaxe: interacción de natureza e seres humanos.

- Respetto, defensa e mellora do ambiente.

Bloque 2. A diversidade dos seres vivos

- Animais vertebrados e invertebrados. Aves, mamíferos, réptiles, peixes, anfíbios. Características básicas, recoñecemento e clasificación.

- Plantas: herbas, arbustos e árbores. Características, recoñecemento e clasificación.

- A nutrición, relación e reprodución de animais e plantas. Clasificación de animais e plantas en relación coas funcións vitais.

- Observación directa de seres vivos, con instrumentos apropiados e a través do uso de medios audiovisuais e tecnolóxicos.

- A agricultura. Estudo dalgúns cultivos.

- A gandaría. Estudo da cría dalgúns especies.

- Interese pola observación e o estudo de todos os seres vivos.

- Comportamento activo na conservación e o coidado de plantas e animais.

Bloque 3. A saúde e o desenvolvemento persoal

- Coñecemento da morfoloxía externa do propio corpo. Os cambios nas diferentes etapas da vida.

- Os sentidos, descrición do seu papel e importancia do seu coidado habitual. A relación con outros seres humanos e co mundo.

- Identificación e adopción de hábitos de hixiene, de descanso e de alimentación sa. Dietas equilibradas. Prevención e detección de riscos para a saúde.

- Actitude crítica ante as prácticas sociais que prexudican un desenvolvemento san e obstaculizan o comportamento responsable ante a saúde.

- Identificación e descrición de emocións e sentimentos.

- Planificación de forma autónoma e creativa de actividades de lecer, individuais ou colectivas.

Bloque 4. Persoas, culturas e organización social

- Estructuras familiares. Adquisición de responsabilidades na familia.

- Organización da comunidade educativa e participación nas actividades do centro.
  - Diferentes formas de relación dos membros dunha comunidade (amizade, veciñanza, etc.)
  - As normas de convivencia e o seu cumprimento. Valoración da cooperación e o diálogo como forma de evitar e resolver conflitos.
  - Observación, identificación e descrición dalgunhs trazos demográficos e económicos de medios rurais e urbanos.
  - Identificación das manifestacións culturais populares que conviven no medio, recoñecemento da súa evolución no tempo e valoración como elementos de cohesión social.
  - Bens e servizos para satisfacer as necesidades humanas. Descrición da orixe, transformación e comercialización dalgun produto ou servizo básico.
  - Responsabilidade no cumprimento das normas como peóns e usuarios de transportes e doutros servizos.
  - As administracións como garantas dos servizos públicos. Valoración da importancia da contribución cidadá ao funcionamento das institucións.
  - Obtención de información a través das tecnoloxías da información e a comunicación, valorando o seu contido.
  - Análise dalgunhas mensaxes publicitarias e desenvolvemento de actitudes de consumo responsable.
  - A organización territorial do Estado español. As comunidades autónomas.
- Bloque 5. Cambios no tempo**
- Utilización de unidades de medida temporal (década, século) e iniciación ao manexo das nocións de sucesión, ordenación e simultaneidade.
  - Uso de técnicas de rexistro e representación do pasado familiar e próximo.
  - Aproximación a sociedades dalgunhas épocas históricas a partir do coñecemento de aspectos da vida cotiá.
  - Evolución nun tempo longo dalgun aspecto da vida cotiá; relación con algúns feitos históricos relevantes.
  - Recoñecemento e valoración do significado dalgunhas pegadas antigas no medio (tradicións, edificios, obxectos).
  - Utilización de documentos escritos e visuais para obter información histórica e elaborar distintos traballos.
  - Identificación do papel dos homes e das mulleres na historia.
- Bloque 6. Materia e enerxía**
- Comparación, clasificación e ordenación de diferentes obxectos e materiais a partir de propiedades físicas observables (peso/masa, estado, volume, cor, textura, cheiro, atracción magnética) e posibilidades de uso.
  - Identificación de forzas coñecidas que fan que os obxectos se movan ou se deformen. Forzas de atracción ou repulsión.
  - Enerxía e cambios. Fontes e usos da enerxía. Observación da intervención da enerxía nos cambios da vida cotiá.
  - Valoración do uso responsable das fontes de enerxía no planeta.
- Produción de residuos, a contaminación e o impacto ambiental.
  - Responsabilidade individual no aforro enerxético.
  - Identificación de mesturas.
  - Comportamento dos corpos en función da luz. A reflexión da luz e a descomposición da luz branca.
  - Planificación e realización de experiencias sinxelas para estudar as propiedades de materiais de uso común e o seu comportamento ante cambios enerxéticos, facendo predicións explicativas sobre resultados.
  - Respeto polas normas de uso, seguranza e de conservación dos instrumentos e dos materiais de traballo.
- Bloque 7. Obxectos, máquinas e tecnoloxías**
- Identificación e descrición de oficios en función dos materiais, ferramentas e máquinas que utilizan.
  - Identificación das fontes de enerxía con que funcionan as máquinas.
  - Planificación e realización dalgun obxecto ou máquina de construción sinxela.
  - Coñecemento dalgunhs operadores mecánicos (eixe, roda, polea, plano inclinado, engranaxe, freo, etc.) e da función que realizan independentemente da máquina en que se encontren.
  - Recoñecemento da importancia do uso de aplicacións tecnolóxicas respectuosas co ambiente.
  - Relevancia dalgunhs dos grandes inventos e valoración da súa contribución á mellora das condicións de vida.
  - Apreciación da importancia das habilidades manuais implicadas no manexo de ferramentas, aparellos e máquinas, superando estereotipos sexistas.
  - Elaboración de textos instrutivos e explicativos para a comunicación, oral e escrita, do desenvolvemento dun proxecto.
  - Utilización básica de tratamento de textos: titulación, formato, arquivo e recuperación dun texto, cambios, substitucións e impresión.
  - Interese por coidar a presentación dos traballos en papel ou en soporte dixital.
  - Seguimento dunha secuencia dada para encontrar unha información na internet.
- Criterios de avaliación*
1. Recoñecer e explicar, recollendo datos e utilizando aparellos de medida, as relacións entre algúns factores do medio físico (relevo, solo, clima, vexetación, ...) e as formas de vida e actuacións das persoas, valorando a adopción de actitudes de respecto polo equilibrio ecolóxico.
- Con este criterio téntase coñecer se son capaces de apreciar relacións como as que se dan entre tipo de vivenda, cultivos, paisaxe, vestimenta, etc. co clima, o relevo, a presenza de determinadas especies animais e vexetais, etc., como aproximación ao concepto de hábitat. Tamén se valorará se recoñecen a importancia da sustentabilidade do equilibrio ecolóxico e a necesidade de adoptar actitudes respectuosas co ambiente, a necesidade de conservar estes recursos, especialmente con respecto ao uso da auga.
2. Identificar e clasificar animais, plantas e rochas segundo criterios científicos.
- Con este criterio de avaliación téntase saber se coñecen criterios científicos para clasificar seres vivos ou inertes, como o seu réxime alimentario, a súa forma de reproducirse ou a súa morfoloxía en

seres vivos, ou a súa dureza, exfoliación ou brillo en rochas e minerais. A avaliación supón que poidan activar os coñecementos necesarios para recoñecer a especie de que se trata, aínda coa axuda de claves ou pautas sinxelas.

3. Identificar e explicar as consecuencias para a saúde e o desenvolvemento persoal de determinados hábitos de alimentación, hixiene, exercicio físico e descanso.

Este criterio pretende avaliar a capacidade para discernir actividades que prexudican e que favorecen a saúde e o desenvolvemento equilibrado da súa personalidade, como a inxestión de lambetadas, o exceso de peso da súa mochila, os desprazamentos andando, o uso limitado de televisión, videoconsolas ou xogos de ordenador, etc. Así mesmo valorarase se van definindo un estilo de vida propio adecuado á súa idade e constitución, no cal tamén se teña en conta a súa capacidade para resolver conflitos, a súa autonomía, o coñecemento de un mesmo, ou a súa capacidade de decisión na adopción de condutas saudables no seu tempo de lecer.

4. Identificar, a partir de exemplos da vida diaria, algúns dos principais usos que as persoas fan dos recursos naturais, sinalando vantaxes e inconvenientes e analizar o proceso seguido por algún ben ou servizo, desde a súa orixe até o consumidor.

Con este criterio quérese avaliar o coñecemento dos elementos fundamentais do medio físico, a súa relación coa vida das persoas, ben como o equilibrio existente entre os diferentes elementos do medio físico e as consecuencias derivadas do uso inadecuado do medio e dos recursos. Do mesmo xeito, avaliarase o grao de coñecemento dalgunhs procesos de produción de alimentos, das técnicas e procedementos de conservación destes e da súa comercialización. Así mesmo valorarase se sabe por exemplos da relevancia que ten para a economía mundial a introdución das tecnoloxías para o desenvolvemento da sociedade do benestar.

5. Sinalar algunhas funcións das administracións e de organizacións diversas e a súa contribución ao funcionamento da sociedade, valorando a importancia da participación persoal nas responsabilidades colectivas.

Quérese avaliar con este criterio se coñecen o funcionamento xeral dos órganos dalgunhas organizacións próximas, o papel das administracións como garantes dos servizos públicos máis importantes para mellorar a vida dos cidadáns. Así mesmo, valorarase os comportamentos de participación e asunción de responsabilidades para favorecer a convivencia na aula e a participación no centro.

6. Utilizar as nocións espaciais e a referencia aos puntos cardinais para situarse no ámbito, para localizar e describir a situación dos obxectos en espazos delimitados, e utilizar planos e mapas con escala gráfica para desprazarse.

Con este criterio de avaliación tenciónase comprobar se interiorizaron as nocións espaciais, se saben localizar a situación dos puntos cardinais e se se poden situar e desprazar no espazo facendo referencia a eles e utilizando planos e mapas con escala gráfica.

7. Explicar con exemplos concretos, a evolución dalgun aspectos da vida cotiá relacionado con feitos históricos relevantes, identificando as nocións de duración, sucesión e simultaneidade.

Con este criterio téntase comprobar o grao de adquisición das nocións básicas de tempo histórico: presente-pasado-futuro, anterior-posterior, duración e simultaneidade (antes de, despois de, a un tempo, mentres...) O alumnado deberá situar correctamente, seguindo os referidos criterios de sucesión, duración e simultaneidade feitos históricos relevantes relacionados coas formas de subsistencia e de organización social e outros relativos á evolución de aspectos da vida cotiá tales como os diferentes tipos e formas de realizar o traballo, distintos tipos de vivenda, diferentes medios de comunicación e de transporte, ben como sociedades do pasado.

8. Identificar fontes de enerxía comúns e procedementos e máquinas para obtela, por exemplos de usos prácticos da enerxía e valorar a importancia de facer un uso responsable das fontes de enerxía do planeta.

Con este criterio preténdese avaliar se son capaces de identificar as fontes de enerxía máis comúns (vento, sol, combustibles, etc.) e se relacionan a enerxía con usos habituais na súa vida cotiá (a batedora, o secador, a calefacción, o aire acondicionado, etc.), se recoñecen a calor como

transferencia de enerxía en procesos físicos observables, se describen transformacións simples de enerxía (a combustión nun motor para mover un coche, a enerxía eléctrica para que funcione unha lámpada, etc.). Así mesmo, deberán pór exemplos de comportamentos individuais e colectivos para utilizar de forma responsable as fontes de enerxía.

9. Analizar as partes principais de obxectos e máquinas, as funcións de cada unha delas e planificar e realizar un proceso sinxelo de construción dalgun obxecto mostrando actitudes de cooperación no traballo en equipo e o coidado pola segurancia.

Este criterio avalía se coñecen e se saben explicar as partes dunha máquina (poleas, pancas, rodas e eixes, engranaxes,...) e cal é a súa función. Así mesmo, valorarase se saben aplicar eses coñecementos á construción dalgun obxecto ou aparello, por exemplo un coche que rode, aplicando correctamente as operacións matemáticas básicas no cálculo previo, e as tecnolóxicas: unir, cortar, decorar, etc., sabendo relacionar os efectos coas causas. É básico valorar o traballo cooperativo e a súa desenvoltura manual, apreciando o coidado pola segurancia propia e dos seus compañeiros, o coidado das ferramentas e o uso axustado dos materiais.

10. Obter información relevante sobre feitos ou fenómenos previamente delimitados, facer predicións sobre sucesos naturais e sociais, integrando datos de observación directa e indirecta a partir da consulta de fontes básicas e comunicar os resultados.

Este criterio tenta avaliar a capacidade para establecer conxecturas tanto respecto de sucesos que acontecen dunha forma natural como sobre os que acontecen cando se provocan, a través dun experimento ou unha experiencia, valorándose máis a coherencia dos razoamentos que o acerto. Así mesmo, hai que valorar se son capaces de recoñecer cando unha idea é falsa. Prestarase especial atención á comunicación oral e escrita de resultados, que se debe acompañar de imaxes, táboas, gráficos, esquemas, resumos, etc.

Terceiro ciclo

Contidos

Bloque 1. O ambiente e a súa conservación

- Percepción e representación a escala de espazos coñecidos.
- Utilización e interpretación de diferentes representacións sobre un mesmo espazo (planos, fotografías aéreas, bosquexos e outros medios tecnolóxicos).
- O universo. O sistema solar.
- Combinación de elementos climatolóxicos. Diferenza entre tempo e clima. Lectura e interpretación do tempo atmosférico en distintas representacións.
- Características do clima do lugar en que se vive e dos principais climas. Influencia na paisaxe e na actividade humana.
- Identificación e clasificación de rochas e minerais.
- A auga na natureza, a súa contaminación e estrago. Actuacións para o seu aproveitamento.
- Identificación e localización en diferentes representacións cartográficas de elementos relevantes de xeografía física e política do mundo.
- Os seres humanos como compoñentes do ambiente e a súa capacidade de actuar sobre a natureza.
- Valoración da diversidade e riqueza das paisaxes do territorio español e interese por coñecer paisaxes doutros lugares.

Bloque 2. A diversidade dos seres vivos

- A estrutura e fisioloxía das plantas.

- Uso de claves e guías de identificación de animais e plantas.
  - Observación e rexistro dalgún proceso asociado á vida dos seres vivos. Comunicación oral e escrita de resultados.
  - Estrutura básica da célula. Uso da lupa binocular e doutros medios tecnolóxicos para o seu recoñecemento.
  - Aproximación a outras formas de vida: bacterias, virus, algas e fungos.
  - Procura de información sobre os seres vivos e as súas condicións de vida.
  - Sensibilidade pola precisión e o rigor na observación de animais e plantas e na elaboración dos traballos correspondentes.
  - Respetto polas normas de uso e de seguranza dos instrumentos e dos materiais de traballo.
- Bloque 3. A saúde e o desenvolvemento persoal
- O funcionamento do corpo humano. Anatomía e fisioloxía. Aparellos e sistemas.
  - A nutrición (aparellos respiratorio, dixestivo, circulatorio e excretor).
  - A reprodución (aparello reprodutor).
  - A relación (órganos dos sentidos, sistema nervioso).
  - Coñecemento de primeiros auxilios para saberse axudar e axudar aos demais.
  - Desenvolvemento de estilos de vida saudables. Reflexión sobre o coidado e mantemento dos diferentes órganos e aparellos.
  - Actitude crítica ante os factores e prácticas sociais que favorecen ou entorpecen un desenvolvemento saudable e comportamento responsable.
  - A identidade persoal. Coñecemento persoal e autoestima. A autonomía na planificación e execución de accións e tarefas. Desenvolvemento de iniciativa na toma de decisións.
- Bloque 4. Persoas, culturas e organización social
- Comprensión do funcionamento da sociedade a partir da análise de situacións concretas en organizacións próximas.
  - A poboación en España e na Unión Europea. Recoñecemento da importancia **demográfica, cultural e económica** das migracións no mundo actual.
  - Recoñecemento e valoración da diversidade cultural e lingüística en España.
  - Rexeitamento de estereotipos e de calquera tipo de discriminación e desenvolvemento da empatía cos demais.
  - Produción de bens e servizos para satisfacer as necesidades humanas. A importancia do sector servizos. As desigualdades no consumo.
  - O papel das comunicacións e os transportes nas actividades persoais, económicas e sociais.
  - Aproximación ás institucións de goberno autonómicas e estatais: algunhas das súas responsabilidades para a resolución de problemas sociais, ambientais, económicos, etc.
  - A organización territorial e política da Unión Europea.
  - Recolla de información de distintas fontes para analizar situacións e problemas.
  - Recoñecemento da influencia da publicidade sobre o consumo e actitude crítica ante ela.
- Bloque 5. Cambios no tempo
- Convencións de datación e de periodización (**a.C.**, **d.C.**; idade).
  - Uso de técnicas para localizar no tempo e no espazo feitos do pasado, para percibir a duración, a simultaneidade e a relación entre acontecementos.
  - Factores explicativos das accións humanas, dos acontecementos históricos e dos cambios sociais.
  - Caracterización dalgúñas sociedades de épocas históricas: prehistórica, clásica, medieval, dos descubrimentos, do desenvolvemento industrial e do mundo no século XX, a través do estudo dos modos de vida.
  - Acontecementos e personaxes relevantes da historia de España.
  - Coñecemento, valoración e respecto de manifestacións significativas do patrimonio histórico e cultural.
  - Utilización de distintas fontes históricas, xeográficas, artísticas, etc. para elaborar informes e outros traballos de contido histórico.
  - Valoración do papel dos homes e das mulleres como suxeitos da historia.
- Bloque 6. Materia e enerxía
- Estudo e clasificación dalgúns materiais polas súas propiedades (dureza, solubilidade, estado de agregación, condutividade térmica).
  - Utilización de diferentes procedementos para a medida da masa e o volume dun corpo.
  - Explicación de fenómenos físicos observables en termos de diferenzas de densidade. A fluidez nun medio líquido.
  - Predición de cambios no movemento, na forma ou no estado dos corpos por efecto das forzas ou das achegas de enerxía.
  - Fontes de enerxía renovables e non renovables. O desenvolvemento enerxético, sustentable e equitativo. Responsabilidade individual no seu consumo.
  - Diferentes formas de enerxía. Transformacións simples de enerxía.
  - Separación de compoñentes dunha mestura mediante destilación, filtración, evaporación ou disolución.
  - Reaccións químicas. Combustión, oxidación e fermentación.
  - A calor, percepción e observación sistemática dos seus efectos: aumento de temperatura e dilatación. Cambios de estado e a súa reversibilidade.
  - Planificación e realización de experiencias diversas para estudar as propiedades de materiais de uso común e o seu comportamento ante a luz, o son, a calor, a humidade e a electricidade. Comunicación oral e escrita do proceso e do resultado.
  - Respetto polas normas de uso, seguranza e de conservación dos instrumentos e dos materiais de traballo.
- Bloque 7. Obxectos, máquinas e tecnoloxías
- Relación entre as propiedades dos materiais e o seu uso en aplicacións concretas.
  - Coñecemento das aplicacións dos obxectos e as máquinas, e da súa utilidade para facilitar as actividades humanas.

- Construción de estruturas sinxelas que cumpran unha función ou condición para resolver un problema a partir de pezas moduladas.
- Circuitos eléctricos sinxelos. Efectos da electricidade. Condutores e illantes.
- Elaboración dun informe como técnica para o rexistro dun plan de traballo, comunicación oral e escrita de conclusións.
- Valoración da influencia do desenvolvemento tecnolóxico nas condicións de vida e no traballo.
- Utilización de recursos sinxelos fornecidos polas tecnoloxías da información para comunicarse e colaborar.
- Procura guiada de información na rede.
- Uso progresivamente autónomo de tratamento de textos (axuste de páxina, inserción de ilustracións ou notas, etc.)
- Toma de consciencia da necesidade de controlar o tempo de entretemento coas tecnoloxías da información e a comunicación e do seu poder de adición.

Criterios de avaliación

1. Concretar exemplos nos cales o comportamento humano inflúe de xeito positivo ou negativo sobre o ambiente; describir algúns efectos de contaminación sobre as persoas, animais, plantas e os seus ámbitos, sinalando alternativas para previla ou reduci-la, ben como exemplos de estrago de recursos como a auga con exposición de actitudes conservacionistas.

Este criterio pretende avaliar se ao final da etapa se adquiriron coñecementos relacionados coas ciencias ambientais polo que deben mostrar un coñecemento práctico da utilización humana dos recursos naturais da Terra e poder identificar algúns recursos físicos utilizados na vida cotiá e a necesidade de conservar estes recursos, especialmente a auga. Deben poder explicar, oralmente e por escrito, como os cambios no medio, tanto os producidos por procesos naturais como pola actividade humana, poden afectar compoñentes vivos e inertes e cambiar o equilibrio. Así mesmo, valorarase se coñecen os efectos dalgunhs tipos comúns de contaminación e como as persoas os podemos previr ou reducir. Apreciarase se son conscientes de que a actividade humana pode afectar o ambiente positiva ou negativamente, dando exemplos diso, con especial atención ao uso da auga.

2. Caracterizar as principais paisaxes españolas e analizar algúns axentes físicos e humanos que as conforman, e pór exemplos do impacto das actividades humanas no territorio e da importancia da súa conservación.

Este criterio pretende medir o coñecemento sobre as principais paisaxes características dos diferentes territorios españois, a capacidade para establecer comparacións (semellanzas e diferenzas) entre paisaxes, distinguir os elementos fundamentais, coñecer os principais tipos de asentamento humano nas rexións españolas e comprender a importancia da intervención humana na modificación ou na conservación das paisaxes naturais.

3. Identificar e localizar os principais órganos implicados na realización das funcións vitais do corpo humano, establecendo algunhas relacións fundamentais entre eles e determinados hábitos de saúde.

Con este criterio téntase valorar se posúen unha visión completa do funcionamento do corpo humano, canto a células, tecidos, órganos, aparellos, sistemas: a súa localización, forma, estrutura, funcións, coidados, etc. Do mesmo modo se valorará se relacionan determinadas prácticas de vida co adecuado funcionamento do corpo. Así pois, non se trata só de avaliar se adoptan estilos de vida saudables, senón de se saben as repercusións para a súa saúde do seu modo de vida, tanto na escola como fóra dela.

4. Analizar algúns cambios que as comunicacións e a introdución de novas actividades económicas relacionadas coa produción de bens e servizos supuxeron para a vida humana e para o ambiente,

valorando a necesidade de superar as desigualdades provocadas polas diferenzas no acceso a bens e servizos.

O criterio pretende avaliar a capacidade do alumnado para analizar os cambios de todo tipo que as comunicacións e os transportes provocaron nas actividades persoais, económicas e sociais. Deberanse recoñecer os cambios que sobre o ambiente e a vida das persoas introdución as novas actividades económicas, as diferenzas que aínda persisten nas formas de vida entre un medio rural e un medio urbano e entre uns países e outros, e a necesidade de superar as desigualdades que o acceso a bens e servizos provocan.

5. Coñecer os principais órganos de goberno e as funcións do concello, das comunidades autónomas, do Estado español e da Unión Europea, valorando o interese da xestión dos servizos públicos para a cidadanía e a importancia da participación democrática.

Este criterio permite avaliar os coñecementos que posúen acerca dos órganos de goberno das distintas instancias administrativas públicas, ben como se comprenden a importancia da calidade da xestión dos servizos públicos para a vida das persoas, pondo exemplos concretos.

6. Realizar, interpretar e utilizar planos e mapas tendo en conta os signos convencionais e a escala gráfica.

Este criterio avalla a competencia para realizar e interpretar representacións gráficas do espazo. Deberase avaliar a capacidade para obter información fornecida pola representación espacial (fotografía aérea, plano, mapa, ...) a partir da interpretación de detalles; e a capacidade para dar unha explicación global da finalidade e posibilidades de uso das representacións do espazo con que se traballa. Terase en conta a capacidade para explicar aos demais, oralmente e por escrito, as observacións e interpretacións do traballo con planos e mapas.

7. Identificar trazos significativos dos modos de vida da sociedade española nalgunhas épocas pasadas -prehistoria, clásica, medieval, dos descubrimentos, do desenvolvemento industrial e século XX-, e situar feitos relevantes utilizando liñas do tempo.

Neste criterio de avaliación téncionase comprobar se o alumnado recoñece determinados restos, usos, costumes, actividades, ferramentas, como indicadores de formas de vida características de determinadas épocas históricas concretas. Teranse en conta as relacións que se dan entre algúns feitos e a súa aparición no tempo, é dicir, o uso que se fai dos conceptos temporais de simultaneidade e sucesión, situándose antes ou despois dunha época histórica concreta. Esta avaliación deberase realizar sobre os períodos históricos citados tendo en conta que a delimitación das etapas históricas da humanidade é o resultado dunha convención historiográfica e que, aínda que algunhas poden comezar a ser conceptualizadas desde idades temperás, os criterios que delimitan outras, necesariamente as máis próximas no tempo, resultan de difícil acceso para o alumnado de primaria.

Pois que non se pretende a mera asociación, non sería adecuado centrar a avaliación na adscripción de determinados trazos a unha determinada etapa histórica senón na explicación sinxela dalgunhs aspectos da súa evolución e, en todo caso, no razoamento que podería levar á devandita adscripción.

8. Planificar e realizar sinxelas investigacións para estudar o comportamento dos corpos ante a luz, a electricidade, o magnetismo, a calor ou o son e saber comunicar os resultados.

Este criterio tenta avaliar a aptitude para realizar experiencias sinxelas e pequenas investigacións sobre diferentes fenómenos físicos e químicos da materia: formulación de problemas, enunciación de hipóteses, selección do material necesario, montaxe, realización, extracción de conclusións, comunicación de resultados, mostrando competencia en cada unha delas e na vertebración das partes, ben como no coñecemento das leis básicas que rexen estes fenómenos.

9. Planificar a construción de obxectos e aparellos cunha finalidade previa, utilizando fontes enerxéticas, operadores e materiais apropiados, e realizala, coa habilidade manual necesaria, combinando o traballo individual e en equipo.

Este criterio pretende avaliar a capacidade para planificar e realizar proxectos de construción dalgún obxecto ou aparello. Avaliarase o coñecemento sobre as diferentes fontes enerxéticas ben como a capacidade para seleccionar unha delas pola súa idoneidade para o funcionamento dun aparello.

Valorarase tamén o coñecemento dos distintos operadores (roda, freo, interruptor, biela, engrenaxe, resorte, polea, etc.), ben como se mostra unha actitude cooperativa e igualitaria no traballo en equipo, apreciando o coidado pola seguranza propia e a dos demais.

10. Presentar un informe, utilizando soporte papel e dixital, sobre problemas ou situacións sinxelas, recollendo información de diferentes fontes (directas, libros, internet), seguindo un plan de traballo e expresando conclusións.

A partir deste criterio preténdese avaliar a capacidade do alumnado para solicitar, seleccionar e organizar información concreta e relevante, analízala, tirar conclusións, comunicar a súa experiencia, reflexión acerca do proceso seguido e comunicalo oralmente e por escrito. Será tamén obxecto de avaliación a consulta e utilización de documentos escritos, imaxes, gráficos e táboas estatísticas. Atenderase especialmente á presentación ordenada, clara e limpa, en soporte papel e dixital.

Educación artística

As diferentes manifestacións artísticas teñen unha presenza constante no ámbito e na vida das persoas. Desde esta perspectiva, a área de educación artística ten o propósito de favorecer a percepción e a expresión estética do alumnado e de posibilitar a apropiación de contidos imprescindibles para a súa formación xeral e cultural.

A educación artística involucra o sensorial, o intelectual, o social, o emocional, o afectivo e o estético, desencadeando mecanismos que permiten desenvolver distintas e complexas capacidades cunha proxección educativa que inflúe directamente na formación integral do alumnado, xa que favorece o desenvolvemento da atención, estimula a percepción, a intelixencia e a memoria a curto e longo prazo, potencia a imaxinación e a creatividade e é unha vía para desenvolver o sentido da orde, a participación, a cooperación e a comunicación.

A área está integrada por dúas linguaxes, plástica e musical. Ambas se articulan, pola súa vez, en dous eixes, percepción e expresión. O primeiro inclúe todos aqueles aspectos relacionados co desenvolvemento de capacidades de recoñecemento sensorial, visual, auditivo e corporal, que axudan a entender as distintas manifestacións artísticas, ben como o coñecemento e disfrute de producións plásticas e musicais de diferentes características. O segundo refírese á expresión de ideas e sentimentos mediante o coñecemento e a utilización de distintos códigos e técnicas artísticas.

Na área, a percepción refírese á observación dos elementos plásticos e á audición musical. A observación débese centrar na interpretación, indagación e análise do ámbito natural e da actividade e creación humanas, entendida esta última como xeradora de obxectos e elementos presentes no cotián e de representación puramente artística. Pola súa banda, a audición céntrase no desenvolvemento de capacidades de discriminación auditiva e de audición comprensiva, durante os procesos de interpretación e creación musical, ben como nos de audición de pezas musicais gravadas ou en vivo.

A expresión remite á exploración dos elementos propios da linguaxe plástica e visual, ao tratamento dos materiais e ás diversas posibilidades de expresar o percibido e sentido, axustándose a unha planificación no proceso de elaboración. Tamén alude á interpretación musical desenvolvendo habilidades técnicas e capacidades vinculadas coa interpretación vocal e instrumental e coa expresión corporal e a danza. A través dunha ou outra linguaxe estímúlase a invención e a creación de distintas producións plásticas ou musicais.

Tanto a linguaxe plástica como a musical constitúen ámbitos artísticos específicos con características propias; no entanto, dado que a produción e a comprensión en ambas teñen aspectos comúns, nesta etapa fícan incluídas nunha soa área para posibilitar un enfoque globalizado que teña en conta as estreitas conexións entre os distintos modos de expresión e representación artística. Por esta mesma razón, e a pesar da especial mención da música e a expresión plástica, dentro da área incorpóranse tamén contidos da danza e o teatro.

A partir dos dous grandes eixes en que se articula a área -percepción e expresión- distribúíronse os contidos en catro bloques. O bloque 1, *Observación plástica* e o bloque 3, *Escoita* integran os

relativos á percepción para as linguaxes plástica e musical respectivamente. O bloque 2, *Expresión e creación plástica* e o bloque 4, *Interpretación e creación musical* inclúen os contidos relacionados coa expresión en ambas as linguaxes.

Esta distribución de contidos arredor de dous eixes ten a finalidade de organizar os coñecementos de forma coherente. Non existe, por tanto, prioridade dun sobre o outro, nin exixencia pola cal se deba partir preferentemente dun deles. A vinculación entre os contidos de ambos é sumamente estreita, razón pola cal algúns se inclúen tanto na percepción como na expresión, caso, por exemplo, da cor, o ritmo ou a forma.

Algo similar sucede cos bloques. Enmarcar os contidos en grupos diferenciados serve para definir con maior clarezza que aprendizaxes básicas se deben abordar. Este xeito de estruturar o conxunto de contidos da área non supón que se deban desenvolver independentemente uns dos outros, o que fica de manifesto ao comprobar a relación que existe entre eles.

O bloque *Observación plástica* céntrase na interpretación, indagación e análise do ámbito natural e da actividade e creación humanas. Abórdanse cuestións espaciais e outras relativas á interpretación do significado das imaxes e á análise das mensaxes icónicas. Estes mesmos contidos, centrados na percepción, nutren o bloque *Expresión e creación plástica*, no cal se contén a exploración dos elementos propios da linguaxe plástica e visual, e o tratamento dos materiais, e se expoñen diversas posibilidades de expresar o percibido, axustándose a unha planificación no proceso de elaboración.

No bloque *Escoita*, os contidos céntranse no desenvolvemento de capacidades de discriminación auditiva e de audición comprensiva, en canto en *Interpretación e creación musical* se aborda o desenvolvemento de habilidades técnicas e capacidades vinculadas coa interpretación e se estimula a invención a través da improvisación e a creación de distintas producións musicais resultantes da exploración, a selección e a combinación de movementos e sons. Os elementos da música e os seus referentes culturais nunca se disocian dela e, por tanto, están implícitos no repertorio usado nos distintos bloques. Por iso, tanto os contidos da linguaxe musical como os referidos á música como expresión cultural se achán de forma transversal nos dous bloques.

En conxunto, a educación artística en primaria debe permitir ao alumnado percibir e interactuar cos elementos visuais e sonoros da realidade que o rodea. Xorde así a necesidade de abordar os conceptos, os procedementos e as actitudes desde unha perspectiva integrada e non desarticulada. Para facilitar este proceso, na maior parte dos procedementos fícan explícitos os conceptos e as actitudes.

Contribución da área ao desenvolvemento das competencias básicas

A área de educación artística contribúe á adquisición de distintas competencias básicas.

A *competencia cultural e artística* fáino directamente en todos os aspectos que a configuran. Nesta etapa pon a énfase no coñecemento de diferentes códigos artísticos e na utilización das técnicas e os recursos que lles son propios, axudando ao alumnado a se iniciar na percepción e a comprensión do mundo que o rodea e a ampliar as súas posibilidades de expresión e comunicación cos demais. A posibilidade de representar unha idea de forma persoal, valéndose dos recursos que as linguaxes artísticas proporcionan, promove a iniciativa, a imaxinación e a creatividade, ao tempo que ensina a respectar outras formas de pensamento e expresión.

A área, ao propiciar o achegamento a diversas manifestacións culturais e artísticas, tanto do ámbito máis próximo como doutros pobos, dota os alumnos e as alumnas de instrumentos para valoralas e para formular opinións cada vez máis fundamentadas no coñecemento. Deste modo, poden ir configurando criterios válidos en relación cos produtos culturais e ampliar as súas posibilidades de lecer.

Ao facer da exploración e a indagación os mecanismos apropiados para definir posibilidades, buscar solucións e adquirir coñecementos, promóvese de forma relevante a *autonomía e iniciativa persoal*. O proceso que leva o neno desde a exploración inicial até o produto final require dunha planificación previa e demanda un esforzo por atinxir resultados orixinais, non estereotipados. Por outra banda, exixe a esollida de recursos tendo presente a intención expresiva do produto que se desexa lograr e a revisión constante do que se fixo en cada fase do proceso coa idea de melloralo, se for preciso. A creatividade exixe actuar con autonomía, por en marcha iniciativas, barallar posibilidades e solucións diversas. O

1. Indagar nas posibilidades do son, a imaxe e o movemento como elementos de representación e comunicación e utilízalas para expresar ideas e sentimentos, contribuíndo con iso ao equilibrio afectivo e á relación cos demais.
2. Explorar e coñecer materiais e instrumentos diversos e adquirir códigos e técnicas específicas das diferentes linguaxes artísticas para utilízalos con fins expresivos e comunicativos.
3. Aplicar os coñecementos artísticos na observación e a análise de situacións e obxectos da realidade cotiá e de diferentes manifestacións do mundo da arte e a cultura para comprendelos mellor e formar un gusto propio.
4. Manter unha actitude de busca persoal e colectiva, articulando a percepción, a imaxinación, a indagación e a sensibilidade e reflexionando á hora de realizar e gozar de diferentes producións artísticas.
5. Coñecer algunhas das posibilidades dos medios audiovisuais e as tecnoloxías da información e a comunicación en que interveñen a imaxe e o son, e utilízalos como recursos para a observación, a procura de información e a elaboración de producións propias, xa de forma autónoma xa en combinación con outros medios e materiais.
6. Coñecer e valorar diferentes manifestacións artísticas do patrimonio cultural propio e doutros pobos, colaborando na conservación e renovación das formas de expresión locais e estimando o enriquecemento que supón o intercambio con persoas de diferentes culturas que comparten un mesmo ámbito.
7. Desenvolver unha relación de autoconfianza coa produción artística persoal, respectando as creacións propias e as dos outros e sabendo recibir e expresar críticas e opinións.
8. Realizar producións artísticas de forma cooperativa, asumindo distintas funcións e colaborando na resolución dos problemas que se presenten para conseguir un produto final satisfactorio.
9. Coñecer algunhas das profesións dos ámbitos artísticos, interesándose polas características do traballo dos artistas e gozando como público na observación das súas producións.

Primeiro ciclo

Contidos

Bloque 1. Observación plástica

- Observación e exploración sensorial dos elementos presentes no ambiente natural, artificial e artístico.
- Descrición verbal de sensacións e observacións.
- Comentario de obras plásticas e visuais presentes no contorno e en exposicións ou museos.
- Curiosidade por descubrir as posibilidades artísticas que ofrece o contorno.
- Coñecemento e observancia das normas de comportamento en exposicións.
- Descrición de imaxes presentes en contextos próximos.
- Exploración de distancias, percorridos e situacións de obxectos e persoas en relación co espazo.
- Observación de diferentes maneiras de presentar o espazo.

Bloque 2. Expresión e creación plástica

- Experimentación das posibilidades expresivas do trazo espontáneo e con intención, das liñas que delimitan contornos e do espazo que define a forma.

proceso non só contribúe á orixinalidade, á procura de formas innovadoras, senón que tamén xera flexibilidade, pois ante un mesmo suposto pódense dar diferentes respostas.

A área é tamén un bo vehículo para o desenvolvemento da *competencia social e cidadá*. No ámbito da educación artística, a interpretación e a creación supoñen, en moitas ocasións, un traballo en equipo. Esta circunstancia exige cooperación, asunción de responsabilidades, seguimento de normas e instrucións, coidado e conservación de materiais e instrumentos, aplicación de técnicas concretas e utilización de espazos de xeito apropiado. O seguimento destes requisitos forma no compromiso cos demais, na exigencia que ten a realización en grupo e na satisfacción que proporciona un produto que é froito do esforzo común. En definitiva, expresarse buscando o acordo pon en marcha actitudes de respecto, aceptación e entendemento, o que sitúa a área como un bo vehículo para o desenvolvemento desta competencia.

No que se refire á *competencia no coñecemento e interacción co mundo físico*, a área contribúe á apreciación do ambiente a través do traballo perceptivo con sons, formas, cores, liñas, texturas, luz ou movemento presentes nos espazos naturais e nas obras e realizacións humanas. A área sèrvese do medio como pretexto para a creación artística, explóralo, manipúlao e incorpóralo, recreándoo para darlle unha dimensión que proporcione desfrute e contribúa ao enriquecemento da vida das persoas. Así mesmo, ten en conta outra dimensión igualmente importante, a que compete ás agresións que detentan a calidade de vida, como a contaminación sonora ou as solucións estéticas pouco afortunadas de espazos, obxectos ou edificios, axudando aos nenos e as nenas a tomar consciencia da importancia de contribuír a preservar un ámbito físico agradable e saudable.

A *competencia para aprender a aprender* contribúese na medida en que se favoreza a reflexión sobre os procesos na manipulación de obxectos, a experimentación con técnicas e materiais e a exploración sensorial de sons, texturas, formas ou espazos, co fin de que os coñecementos adquiridos doten os nenos e as nenas dunha bagaxe suficiente para utilízalos en situacións diferentes. O desenvolvemento da capacidade de observación suscita a conveniencia de establecer pautas que a guíen, co obxecto de que o exercicio de observar proporcione información relevante e suficiente. Neste sentido, a área fai competente en aprender ao proporcionar procedementos de indagación e planificación de procesos susceptibles de seren utilizados noutras aprendizaxes.

Á *competencia en comunicación lingüística* pódese contribuír, como desde todas as áreas, a través da riqueza dos intercambios comunicativos que se xeran, do uso das normas que os rexen, da explicación dos procesos que se desenvolven e do vocabulario específico que a área fornece. De forma específica, cancións ou sinxelas dramatizacións son un vehículo propicio para a adquisición de novo vocabulario e para desenvolver capacidades relacionadas coa fala, como a respiración, a dicción ou a articulación. Desenvólvese, así mesmo, esta competencia na descrición de procesos de traballo, na argumentación sobre as solucións dadas ou na valoración da obra artística.

Ao *tratamento da información* e a *competencia dixital* contribúese a través do uso da tecnoloxía como ferramenta para mostrar procesos relacionados coa música e as artes visuais e para aproximar o alumnado á creación de producións artísticas e á análise da imaxe e o son e das mensaxes que estes transmiten. Tamén se desenvolve a competencia na procura de información sobre manifestacións artísticas para o seu coñecemento e desfrute, para seleccionar e intercambiar informacións referidas a ámbitos culturais do pasado e do presente, próximos ou doutros pobos.

Aínda que en menor medida, a área contribúe ao desenvolvemento da *competencia matemática* ao abordar conceptos e representacións xeométricas presentes na arquitectura, no deseño, no mobiliario, nos obxectos cotiáns, no espazo natural, e naquelas ocasións en que se precisan referentes para organizar a obra artística no espazo. Así mesmo, cando en música se traballan o ritmo ou as escalas, estase a facer unha contribución ao desenvolvemento da competencia matemática.

Obxectivos

O ensino da educación artística nesta etapa terá como obxectivo o desenvolvemento das seguintes capacidades:

Criterios de avaliación

1. Describir calidades e características de materiais, obxectos e instrumentos presentes no contorno natural e artificial.
Este criterio tenta comprobar se, despois de realizar unha manipulación e exploración sensorial de materiais, obxectos e instrumentos, son capaces de dar nome ás súas principais características e calidades (forma, cor, peso, textura, altura, intensidade, timbre, duración), verbalizar as súas impresións e describir o descuberto.
2. Usar termos sinxelos para comentar as obras plásticas e musicais observadas e escoitadas.
Este criterio pretende valorar a capacidade para identificar e describir algunhas das características máis evidentes en distintas obras plásticas e musicais e para expresar as ideas e sentimentos que suscitan.
3. Identificar e expresar a través de diferentes linguaxes algúns dos elementos (timbre, velocidade, intensidade, carácter) dunha obra musical.
Con este criterio téntase comprobar se recoñecen nunha obra musical algúns dos contidos traballados na aula (tipos de voces, instrumentos, variacións e contrastes de velocidade e intensidade, etcétera) e representalos a través do movemento, a elaboración de debuxos ou a linguaxe verbal.
4. Reproducir esquemas rítmicos e melódicos coa voz, o corpo e os instrumentos e patróns de movemento.
Con este criterio valórase a capacidade de atención e retención a curto prazo de mensaxes sonoras e corporais e a utilización das técnicas necesarias para a súa interpretación.
5. Seleccionar e combinar sons producidos pola voz, o corpo, os obxectos e os instrumentos para sonorizar relatos ou imaxes.
Trátase de comprobar se son capaces de usar os datos obtidos na exploración sonora para recrear con sons unha imaxe ou situación seleccionando os sons máis adecuados e combinándoos de forma apropiada para lograr o efecto desexado.
6. Identificar diferentes formas de representación do espazo.
Con este criterio comprobarase se interiorizou que o espazo (exploración en percorridos, apreciación de distancias, comprobación da situación de obxectos ou persoas desde distintas posicións) pode ser representado e recoñecen que as diversas formas que se utilizan están ligadas a necesidades de comunicación e información.
7. Probar en producións propias as posibilidades que adoptan as formas, texturas e cores.
Trátase de comprobar, no contexto dunha expresión espontánea, o interese e a curiosidade que manifestan por incorporar ás súas producións o percibido na exploración sensorial de materiais, obxectos e instrumentos e na observación efectuada de imaxes do seu ámbito próximo.
8. Realizar composicións plásticas que representen o mundo imaxinario, afectivo e social.
Con este criterio atenderase a comprobar se, nun clima de confianza acerca das súas posibilidades de creación, se serven da representación plástica para plasmar as súas vivencias, supostos ideais ou situacións da vida cotiá e se niso comezan a percibir que a elaboración plástica lles é útil quer para expresarse quer para comunicarse cos demais.

*Segundo ciclo**Contidos***Bloque 1. Observación plástica**

- Clasificación de texturas e tonalidades e apreciación de formas naturais e artificiais exploradas desde diferentes ángulos e posicións.

- Experimentación de mesturas e manchas de cor con diferentes tipos de pintura e sobre soportes diversos.
- Procura sensorial de texturas naturais e artificiais e das calidades e posibilidades de materiais orgánicos e inorgánicos.
- Elaboración de debuxos, pinturas, colaxes, volumes, etc.
- Manipulación e transformación de obxectos para o seu uso en representacións teatrais.
- Composicións plásticas utilizando fotografías.
- Exploración de recursos dixitais para a creación de obras artísticas.
- Desfrute na manipulación e exploración de materiais.
- Uso progresivo e adecuado de termos referidos a materiais, instrumentos ou aspectos da composición artística.
- Organización progresiva do proceso de elaboración concretando o tema xurrido desde a percepción sensorial, a imaxinación, a fantasía ou a realidade, prevendo os recursos necesarios para a realización, explorando as posibilidades de materiais e instrumentos e mostrando confianza nas posibilidades de creación.

Bloque 3. Escoita

- Identificación e representación corporal das calidades de sons do contorno natural e social.
- Audición activa dunha selección de pezas instrumentais e vocais breves de distintos estilos e culturas.
- Recoñecemento visual e auditivo dalgúns instrumentos musicais e identificación de voces femininas, masculinas e infantís.
- Identificación da repetición (AA) e o contraste (AB) en cancións e obras musicais.
- Curiosidade por descubrir sons do contorno e desfrute coa audición de obras musicais de distintos estilos e culturas.
- Coñecemento e observancia das normas de comportamento en audicións e outras representacións musicais.

Bloque 4. Interpretación e creación musical

- Exploración das posibilidades sonoras da voz, o corpo e os obxectos.
- Interpretación e memorización de fórmulas repetitivas e cancións ao unísono.
- Utilización da voz, a percusión corporal e os instrumentos como recursos para o acompañamento de textos recitados, cancións e danzas.
- Práctica de técnicas básicas do movemento e xogos motores acompañados de secuencias sonoras, e interpretación de danzas sinxelas.
- Lectura de partituras sinxelas con grafías non convencionais.
- Desfrute coa expresión vocal, instrumental e corporal.
- Improvisación de esquemas rítmicos e melódicos de catro tempos.
- Improvisación de movementos como resposta a diferentes estímulos sonoros.
- Selección de sons vocais, obxectos e instrumentos para a sonorización de situacións, relatos breves.
- Confianza nas propias posibilidades de produción musical.

- Establecemento dunha orde ou pauta para seguir o procedemento de observación e a súa comunicación oral ou escrita.
  - Observación dos materiais empregados nas obras plásticas.
  - Respeto e coidado do contorno, das obras que constitúen o patrimonio cultural, das producións propias e das dos demais.
  - Interese por buscar información sobre producións artísticas e por comentalas.
  - Interpretación e valoración da información que proporcionan as imaxes no contexto social e comunicación das apreciacións obtidas.
  - Observación de elementos do ámbito para o estudo das escalas e proporcións entre os obxectos.
  - Indagación sobre diferentes maneiras de representar o espazo.
- Bloque 2. Expresión e creación plástica**
- Experimentación con liñas diversas e formas en diferentes posicións.
  - Procura das posibilidades da cor en contrastes, variacións e combinacións, apreciando os resultados sobre diferentes soportes.
  - Indagación sobre as calidades dos materiais, tratamentos non convencionais destes e uso que se pode facer das texturas na representación.
  - Elaboración de imaxes utilizando técnicas e recursos diversos.
  - Construción de estruturas sinxelas ou creacións plásticas para a representación teatral.
  - Realización de fotografías: enfoque e planos.
  - Utilización de recursos dixitais para a elaboración de producións artísticas.
  - Aplicación, en producións propias, de aspectos observados en obras artísticas.
  - Valoración do coñecemento de diferentes códigos artísticos como medios de expresión de sentimentos e ideas
  - Interese por axustar o proceso de creación, individual ou en grupo, ás intencións previstas, seleccionando apropiadamente os materiais segundo as súas posibilidades plásticas, usando responsablemente instrumentos, materiais e espazos, asumindo as tarefas e respectando as normas que, se for o caso, o grupo estableza.
- Bloque 3. Escoita**
- Discriminación auditiva, denominación e representación gráfica das calidades dos sons.
  - Audición activa dunha selección de pezas instrumentais e vocais de distintos estilos e culturas e recoñecemento dalgunos trazos característicos.
  - Recoñecemento visual e auditivo e clasificación por familias dalgunos instrumentos da orquestra, da música popular e da doutras culturas, e identificación de distintas agrupacións vocais.
  - Identificación de frases musicais e de partes que se repiten, contrastan e retornan.
  - Comentario e valoración de concertos e representacións musicais.
  - Interese polo descubrimento de obras musicais de distintas características.
- Actitude atenta e silenciosa e respecto ás normas de comportamento durante a audición de música.
- Bloque 4. Interpretación e creación musical**
- Exploración das posibilidades sonoras e expresivas da voz, o corpo, os obxectos e os instrumentos.
  - Hábitos de coidado da voz, o corpo e os instrumentos.
  - Interpretación e memorización de cancións ao unísono, canons e pezas instrumentais sinxelas.
  - Coordinación e sincronización individual e colectiva na interpretación vocal ou instrumental.
  - Memorización e interpretación de danzas e secuencias de movementos fixados e inventados.
  - Lectura e interpretación de cancións e pezas instrumentais sinxelas con distintos tipos de grafías.
  - Interese e responsabilidade nas actividades de interpretación e creación.
  - Improvisación de esquemas rítmicos e melódicos sobre bases musicais dadas.
  - Creación de acompañamentos para cancións e pezas instrumentais.
  - Creación de pezas musicais a partir da combinación de elementos dados.
  - Invención de coreografías para cancións e pezas musicais breves.
- Criterios de avaliación*
1. Describir as características de elementos presentes no contorno e as sensacións que as obras artísticas provocan.
 Quérese comprobar con este criterio se son capaces de mostrar os coñecementos adquiridos na observación por medio de descricións e informacións relevantes sobre elementos da linguaxe visual e musical presentes nas manifestacións artísticas e no contorno e de expresar oralmente as súas apreciacións persoais sobre o feito artístico.
  2. Usar adecuadamente algúns dos termos propios da linguaxe plástica e musical en contextos precisos, intercambios comunicativos, descrición de procesos e argumentacións.
 Trátase de comprobar se o alumnado incorporou algúns dos termos técnicos propios das linguaxes artísticas nas súas explicacións e descricións, se os emprega nas situacións apropiadas e se pode trasladar eses coñecementos a outros contextos en que lle poden ser útiles.
  3. Utilizar distintos recursos gráficos durante a audición dunha peza musical.
 Este criterio permite avaliar se son capaces de establecer unha relación entre o que ouven e o representado en musicogramas ou partituras sinxelas con distintos tipos de grafías, ben como de representar graficamente (mediante debuxos ou utilizando signos gráficos que coñecen ou inventan) os trazos característicos da música escoitada.
  4. Memorizar e interpretar un repertorio básico de cancións, pezas instrumentais e danzas.
 A través deste criterio preténdese valorar en que medida o alumnado memorizou e é capaz de lembrar algunhas das cancións, pezas instrumentais e danzas aprendidas por imitación no contexto da aula.
  5. Explorar, seleccionar, combinar e organizar ideas musicais dentro de estruturas musicais sinxelas.

Con este criterio téntase valorar se son capaces de seguir un proceso ordenado e de utilizar criterios adecuados para crear unha peza musical a partir da selección, combinación e organización dunha serie de elementos dados.

6. Interpretar o contido de imaxes e representacións do espazo presentes no ámbito.

Trátase de comprobar se o alumnado pode explicar a información que conteñen os sinais, os signos, os símbolos e os tipos de planos que se utilizan máis habitualmente no seu medio, a relación que existe entre as devanditas representacións e a función expresiva, comunicativa ou informativa que as caracteriza, coa finalidade de elaborar mensaxes propias que transmitan unha información básica.

7. Clasificar texturas, formas e cores atendendo a criterios de similitude ou diferenza.

Trátase de comprobar se na observación e manipulación de materiais obtiveron datos suficientes para establecer algunha pauta sobre as súas características, se poden especificalas e organizar clasificacións elementais, ben por semellanza ben por oposición.

8. Utilizar instrumentos, técnicas e materiais adecuados ao produto artístico que se pretende.

Con este criterio quérese comprobar se son capaces de servirse dos datos obtidos na exploración de instrumentos, técnicas e materiais para realizar unha obra persoal, non estereotipada. Valorarase a diversidade de solucións dadas en diferentes contextos, a variedade de soportes utilizados e a orixinalidade no uso dos materiais, ben como a intención en función do destinatario a que se dirixa.

Terceiro ciclo

Contidos

Bloque 1. Observación plástica

- Indagación sobre as posibilidades plásticas e expresivas de elementos naturais e das estruturas xeométricas.
- Elaboración de protocolos, de forma oral e escrita, para a observación de aspectos, calidades e características notorias e sutís de elementos naturais e artificiais.
- Exploración das características, elementos, técnicas e materiais que as obras artísticas ofrecen e suxiren para a súa recreación e creación de obras novas.
- Documentación, rexistro e valoración de formas artísticas e artesanais representativas da expresión cultural das sociedades.
- Valoración e apreciación da obra artística como instrumento de comunicación persoal e de transmisión de valores culturais.
- Análise e valoración da intención comunicativa das imaxes nos medios e tecnoloxías da información e comunicación.
- Análise das formas de representación de volumes no plano segundo o punto de vista ou a situación no espazo.
- Comparación entre as formas que a representación do espazo adopta en diferentes áreas ou ámbitos.

Bloque 2. Expresión e creación plástica

- Experimentación de formas abertas e pechadas e de liñas segundo a súa forma, dirección e situación no espazo.
- Aplicación de cores complementarias, opostas e tonalidades de forma intencionada.
- Exploración das mudanzas que experimentan os volumes e espazos pola incidencia da luz.

- Manipulación de materiais para concretar a súa adecuación ao contido para o cal se propoñen e interese por aplicar ás representacións plásticas os achados obtidos.
- Uso de texturas para caracterizar obxectos e imaxes.
- Elaboración de obras utilizando técnicas mixtas.
- Construción de estruturas e transformación de espazos usando noções métricas e de perspectiva.
- Creación de ambientes para a representación teatral.
- Emprego de tecnoloxías da información e a comunicación para o tratamento de imaxes, deseño e animación, e para a difusión dos traballos elaborados.
- Composición de pezas recreando aspectos de obras artísticas analizadas.
- Preparación de documentos propios da comunicación artística como carteis ou guías.
- Disposición á orixinalidade, espontaneidade, plasmación de ideas, sentimentos e vivencias de forma persoal e autónoma na creación dunha obra artística.
- Constancia e exigencia progresiva no proceso de realización aplicando estratexias creativas na composición, asumindo responsabilidades no traballo cooperativo, establecendo momentos de revisión, respectando as contribucións dos demais e resolvendo as discrepancias con argumentos.

Bloque 3. Escolita

- Audición activa e comentario de músicas de distintos estilos e culturas, do pasado e do presente, usadas en diferentes contextos.
- Recoñecemento e clasificación de instrumentos acústicos e electrónicos, de diferentes rexistros da voz e das agrupacións vocais e instrumentais máis comúns na audición de pezas musicais.
- Identificación de formas musicais con repeticións iguais e temas con variacións.
- Gravación da música interpretada na aula.
- Busca de información, en soporte papel e dixital, sobre instrumentos, compositores intérpretes e eventos musicais.
- Comentario e valoración de concertos e representacións musicais.
- Valoración e interese pola música de diferentes épocas e culturas.
- Identificación de agresións acústicas e contribución activa á súa diminución e ao benestar persoal e colectivo.

Bloque 4. Interpretación e creación musical

- Exploración das posibilidades sonoras e expresivas de diferentes instrumentos e dispositivos electrónicos ao servizo da interpretación musical.
- Interpretación de pezas vocais e instrumentais de diferentes épocas e culturas para distintos agrupamentos con e sen acompañamento.
- Realización de movementos fixados e inventados utilizando estímulos visuais, verbais, sonoros e musicais.
- Interpretación de danzas e de coreografías en grupo.
- Lectura e interpretación de cancións e pezas instrumentais en grao crecente de dificultade.

Trátase de avaliar a flexibilidade nos argumentos e a disposición a asumir outras opinións na realización dunha obra en grupo en que se comprobará se alumnos e alumnas aplican os coñecementos adquiridos sobre a distribución dos elementos plásticos da composición e se o aprendiz sobre o comportamento dos materiais lles permite utilizalos coa técnica adecuada.

7. Comprobar as posibilidades de materiais, texturas, formas e cores aplicadas sobre diferentes soportes.

Con este criterio avaliarase a disposición a experimentar e indagar sobre os elementos da linguaxe plástica, as transformacións que estes experimentan segundo a manipulación que se faga deles e os resultados que se obtéñen cando son tratados nun soporte ou outro. Servirá tamén para comprobar se se interiorizaron aprendizaxes sobre o tratamento dos materiais e o uso que se lle pode dar á forma, á cor e á textura.

8. Representar de forma persoal ideas, accións e situacións valéndose dos recursos que a linguaxe plástica e visual proporciona.

Con este criterio avaliarase a capacidade de autonomía e de expresión con que afrontan a realización plástica, o grao de desenvolvemento da capacidade creadora e imaxinativa ao combinar, suprimir ou transformar os elementos artísticos dunha produción e a súa capacidade de representar situacións vinculadas á súa experiencia persoal.

9. Utilizar de maneira adecuada distintas tecnoloxías da información e a comunicación para a creación de producións plásticas e musicais sinxelas.

Trátase de comprobar o grao de autonomía atinxido polo alumnado para utilizar algunhas aplicacións básicas no tratamento da imaxe e o son e na creación de producións propias.

Educación física

Esta área, que ten no corpo e na motricidade humana os elementos esenciais da súa acción educativa orixinal, en primeiro lugar, ao desenvolvemento das capacidades vinculadas á actividade motriz e á adquisición de elementos de cultura corporal que contribúan ao desenvolvemento persoal e a unha mellor calidade de vida.

Non obstante, o currículo da área vai alén da adquisición e o perfeccionamento das condutas motrices. A área de educación física móstrase sensible aos acelerados cambios que experimenta a sociedade e pretende dar resposta, a través das súas intencións educativas, a aquelas necesidades, individuais e colectivas que conduzan ao benestar persoal e a promover unha vida saudable, lonxe de estereotipos e discriminacións de calquera clase.

O ensino da educación física nestas idades debe fomentar especialmente a adquisición de capacidades que permitan reflexionar sobre o sentido e os efectos da actividade física e, asemade, asumir actitudes e valores adecuados con referencia á xestión do corpo e da conduta motriz. Neste sentido, a área orientase a crear hábitos de práctica saudable, regular e continuada ao longo da vida, ben como a sentirse ben co propio corpo, o que constitúe unha valiosa axuda na mellora da autoestima. Por outra banda, a inclusión da vertente lúdica e de experimentación de novas posibilidades motrices pode contribuir a establecer as bases dunha adecuada educación para o lecer.

As relacións interpersoais que se xeran arredor da actividade física permiten incidir na asunción de valores como o respecto, a aceptación ou a cooperación, transferibles ao traballo cotián, coa vontade de encamiñar o alumnado a establecer relacións construtivas coas demais persoas en situacións de igualdade. Do mesmo xeito, as posibilidades expresivas do corpo e da actividade motriz potencian a creatividade e o uso de linguaxes corporais para transmitir sentimentos e emocións que humanizan o contacto persoal.

Da grande variedade de formas culturais en que derivou a motricidade, o deporte é unha das máis aceptadas e difundidas no noso medio social, aínda que as actividades expresivas, os xogos e os bailes tradicionais seguen gozando dun importante recoñecemento. Con iso, a complexidade do fenómeno deportivo exige no currículo unha selección daqueles aspectos que motiven e contribúan á

- Asunción de responsabilidades na interpretación en grupo e respecto ás achegas dos demais e á persoa que asuma a dirección.

- Improvisación vocal, instrumental e corporal en resposta a estímulos musicais e extra musicais.

- Creación de introducións, interludios e codas e de acompañamentos para cancións e pezas instrumentais.

- Utilización de medios audiovisuais e recursos informáticos para a creación de pezas musicais e para a sonorización de imaxes e de representacións dramáticas.

- Invención de coreografías para cancións e pezas musicais de diferentes estilos.

- Utilización de diferentes grafías (convencionais e non convencionais) para rexistrar e conservar a música inventada.

- Actitude de constancia e de progresiva exigencia na realización de producións musicais.

Criterios de avaliación

1. Buscar, seleccionar e organizar informacións sobre manifestacións artísticas do patrimonio cultural propio e doutras culturas, de acontecementos, creadores e profesionais relacionados coas artes plásticas e a música.

Trátase de que o alumnado se sirva de recursos bibliográficos, dos medios de comunicación e da internet para obter información que lle sirva para planificar e organizar visitas culturais, formular opinións, ben como para coñecer e intercambiar informacións que contribúan á formación persoal e ao disfrute. Valorarase especialmente a adecuada selección da información.

2. Formular opinións acerca das manifestacións artísticas a que se accede demostrando o coñecemento que se ten delas e unha inclinación persoal para satisfacer o disfrute e pasar o tempo de lecer.

Con este criterio quérese comprobar o coñecemento que os nenos e as nenas teñen das manifestacións e feitos artísticos tanto do contorno máis próximo como doutros pobos, a súa implicación sensible na observación da realidade e a súa capacidade para formar criterios e opinións.

3. Recoñecer músicas do medio social e cultural propio e doutras épocas e culturas.

Con este criterio preténdese avaliar se coñecen e son capaces de nomear e describir algúns dos trazos característicos de exemplos de obras musicais de diferentes épocas e culturas.

4. Axustar a propia acción á dos outros membros do grupo na interpretación de pezas musicais a dúas ou máis partes e de danzas.

Este criterio pretende avaliar a capacidade do alumnado para atender e concertar a súa propia acción coas outras partes do conxunto. Non se trata de valorar o nivel técnico alcanzado, senón a actitude con que se participa nas actividades de interpretación, observando a vontade de adaptarse ao resto do grupo.

5. Rexistrar a música creada utilizando distintos tipos de grafías.

Este criterio tenta comprobar as relacións que o alumnado establece entre son e símbolo e a súa capacidade para representar graficamente os sons dunha obra musical inventada no contexto da aula. Non se pretende que os signos elixidos sexan exactos (especialmente no caso da notación tradicional), senón de que constitúan unha guía eficaz e funcional para poder lembrar e reconstruír a música creada.

6. Realizar representacións plásticas de forma cooperativa que impliquen organización espacial, uso de materiais diversos e aplicación de diferentes técnicas.

formación do alumnado, tanto desde a perspectiva do espectador como desde a dos que os practican.

A estruturación dos contidos reflicte cada un dos eixes que dan sentido á Educación física no ensino primario: o desenvolvemento das capacidades cognitivas, físicas, emocionais e relacionais vinculadas á motricidade; a adquisición de formas sociais e culturais da motricidade; e a educación en valores e a educación para a saúde.

Con base neste enfoque, a área estruturouse en cinco bloques. O desenvolvemento das capacidades vinculadas á motricidade abórdase prioritariamente nos tres primeiros bloques, os bloques terceiro e quinto relaciónanse máis directamente coa adquisición de formas culturais da motricidade, en canto a educación para a saúde e a educación en valores teñen grande afinidade cos bloques cuarto e quinto, respectivamente.

O bloque 1, *O corpo: imaxe e percepción*, corresponde aos contidos que permiten o desenvolvemento das capacidades perceptivo-motrices. Está especialmente dirixido a adquirir un coñecemento e un control do propio corpo que resulta determinante tanto para o desenvolvemento da propia imaxe corporal como para a adquisición de posteriores aprendizaxes motrices.

O bloque 2, *Habilidades motrices*, reúne aqueles contidos que permiten ao alumnado moverse con eficacia. Veranse implicadas por tanto adquisicións relativas ao dominio e control motor. Destacan os contidos que facilitan a toma de decisións para a adaptación do movemento a novas situacións.

No bloque 3, *Actividades físicas artístico-expresivas*, áchanse incorporados os contidos dirixidos a fomentar a expresividade a través do corpo e o movemento. A comunicación a través da linguaxe corporal tívose tamén en conta neste bloque.

O bloque 4, *Actividade física e saúde*, está constituído por aqueles coñecementos necesarios para que a actividade física resulte saudable. Ademais, incorpóranse contidos para a adquisición de hábitos de actividade física ao longo da vida, como fonte de benestar. A inclusión dun bloque que reúne os contidos relativos á saúde corporal desde a perspectiva da actividade física tenciona resaltar a necesaria adquisición dunhas aprendizaxes que obviamente se inclúen transversalmente en todos os bloques.

Finalmente, o bloque 5, *Xogos e actividades deportivas*, presenta contidos relativos ao xogo e ás actividades deportivas entendidos como manifestacións culturais da motricidade humana. Independentemente de que o xogo poida ser utilizado como estratexia metodolóxica, tamén se fai necesaria a súa consideración como contido polo seu valor antropolóxico e cultural. Por outro lado, a importancia que, neste tipo de contidos, adquiren os aspectos de relación interpersonal fai destacable aquí a proposta de actitudes dirixidas á solidariedade, á cooperación e ao respecto polas demais persoas.

Os diferentes bloques, cuxa finalidade non é outra que a de estruturar os coñecementos da educación física seleccionados para esta etapa educativa, presentan de forma integrada conceptos, procedementos e actitudes. Cabe destacar que establecer unha prioridade de contidos en educación física require respectar a dobre polarización, entre contidos procedementais e actitudinais. Os primeiros permitirán a nenas e nenas sentirse competentes no plano motor. Os segundos permitirán afrontar, desde unha perspectiva ética, as numerosas e complexas situacións que envolven a actividade física e deportiva, ben como as relativas á cultura corporal. Por outra banda, a adquisición de conceptos, aínda estando subordinada aos anteriores tipos de contidos, facilitará a comprensión da realidade corporal e do medio físico e social.

Contribución da área ao desenvolvemento das competencias básicas

A área de educación física contribúe esencialmente ao desenvolvemento da *competencia no coñecemento e a interacción co mundo físico*, mediante a percepción e interacción apropiada do propio corpo, en movemento ou en repouso, nun espazo determinado mellorando as súas posibilidades motrices. Contribúese tamén mediante o coñecemento, a práctica e a valoración da actividade física como elemento indispensable para preservar a saúde. Esta área é chave para que nenas e nenas adquiren hábitos saudables e de mellora e mantemento da condición física que os acompañan durante a escolaridade e, o que é máis importante, ao longo da vida.

Na sociedade actual, que progresa cara á optimización do esforzo intelectual e físico, faise imprescindible a práctica da actividade física, pero sobre toda a súa aprendizaxe e valoración como medio de equilibrio psicofísico, como factor de prevención de riscos derivados do sedentarismo e, tamén, como alternativa de ocupación do tempo de lecer.

Así mesmo, a área contribúe de forma esencial ao desenvolvemento da *competencia social e cidadá*. As características da educación física, sobre todo as relativas ao medio en que se desenvolve e á dinámica das clases, fana propicia para a educación de habilidades sociais, cando a intervención educativa incide neste aspecto. As actividades físicas e, en especial, as que se realizan colectivamente son un medio eficaz para facilitar a relación, a integración e o respecto, á vez que contribúen ao desenvolvemento da cooperación e a solidariedade.

A educación física axuda a aprender a convivir, fundamentalmente no que se refire á elaboración e aceptación de regras para o funcionamento colectivo, con respecto pola autonomía persoal, a participación e a valoración da diversidade. As actividades dirixidas á adquisición das habilidades motrices requiren a capacidade de asumir as diferenzas ben como as posibilidades e limitacións propias e alleas. O cumprimento das normas que rexen os xogos colabora na aceptación de códigos de conduta para a convivencia. As actividades físicas competitivas poden xerar conflitos en que é necesaria a negociación, baseada no diálogo, como medio para a súa resolución. Finalmente, cabe destacar que se contribúe a coñecer a riqueza cultural, mediante a práctica de diferentes xogos e danzas.

Esta área contribúe nalgunha medida á adquisición da *competencia cultural e artística*. Á expresión de ideas ou sentimentos de forma creativa contribúe mediante a exploración e utilización das posibilidades e recursos do corpo e do movemento. A apreciación e comprensión do feito cultural, e á valoración da súa diversidade, faino mediante o recoñecemento e a apreciación das manifestacións culturais específicas da motricidade humana, tales como os deportes, os xogos tradicionais, as actividades expresivas ou a danza e a súa consideración como patrimonio dos pobos.

Noutro sentido, a área favorece unha aproximación ao fenómeno deportivo como espectáculo mediante a análise e a reflexión crítica ante a violencia no deporte ou outras situacións contrarias á dignidade humana que nel se producen.

A educación física axuda á consecución da *autonomía e iniciativa persoal* xa que empra o alumnado a tomar decisións con progresiva autonomía en situacións nas cales debe manifestar autosuperación, perseveranza e actitude positiva. Tamén o fai, se se lle dá protagonismo ao alumnado en aspectos de organización individual e colectiva das actividades físicas, deportivas e expresivas.

A área contribúe á *competencia de aprender a aprender* mediante o coñecemento de un mesmo e das propias posibilidades e carencias como punto de partida da aprendizaxe motriz desenvolvendo un repertorio variado que facilite a súa transferencia a tarefas motrices máis complexas. Iso permite o establecemento de metas alcanzables cuxa consecución xera autoconfianza. Ao mesmo tempo, os proxectos comúns en actividades físicas colectivas facilitan a adquisición de recursos de cooperación.

Por outro lado, esta área colabora, desde idades temperás, á valoración crítica das mensaxes e estereotipos referidos ao corpo, procedentes dos medios de información e comunicación, que poden danar a propia imaxe corporal. Desde esta perspectiva contribúese en certa medida á competencia sobre o *tratamento da información e a competencia dixital*.

A área tamén contribúe, como o resto das aprendizaxes, á adquisición da *competencia en comunicación lingüística*, ofrecendo gran variedade de intercambios comunicativos, do uso das normas que os rexen e do vocabulario específico que a área fornece.

Obxectivos

O ensino da educación física nesta etapa terá como obxectivo o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Coñecer e valorar o seu corpo e a actividade física como medio de exploración e disfrute das súas posibilidades motrices, de relación cos demais e como recurso para organizar o tempo libre.
2. Apreciar a actividade física para o benestar, manifestando unha actitude responsable cara a un mesmo e as demais persoas e recoñecendo os efectos do exercicio físico, da hixiene, da alimentación e dos hábitos posturais sobre a saúde.
3. Utilizar as súas capacidades físicas, habilidades motrices e o seu coñecemento da estrutura e funcionamento do corpo para adaptar o movemento ás circunstancias e condicións de cada situación.
4. Adquirir, escoller e aplicar principios e regras para resolver problemas motores e actuar de forma eficaz e autónoma na práctica de actividades físicas, deportivas e artístico-expresivas.
5. Regular e dosificar o esforzo, chegando a un nivel de autoexixencia acorde coas súas posibilidades e a natureza da tarefa.
6. Utilizar os recursos expresivos do corpo e o movemento, de forma estética e creativa, comunicando sensacións, emocións e ideas.
7. Participar en actividades físicas compartindo proxectos, establecendo relacións de cooperación para alcanzar obxectivos comúns, resolvendo mediante o diálogo os conflitos que puidesen xurdir e evitando discriminacións por características persoais, de xénero, sociais e culturais.
8. Coñecer e valorar a diversidade de actividades físicas, lúdicas e deportivas como elementos culturais, mostrando unha actitude crítica tanto desde a perspectiva de participante como de espectador.

Primeiro ciclo

Contidos

Bloque 1. O corpo: imaxe e percepción

- Posibilidades sensoriais. Exploración e discriminación das sensacións.
- Toma de consciencia do propio corpo en relación coa tensión, a relaxación e a respiración.
- Experimentación de posturas corporais diferentes.
- Afirmación da lateralidade.
- Experimentación de situacións de equilibrio e desequilibrio.
- Nocións asociadas a relacións espaciais e temporais. Percepción espacio-temporal.
- Aceptación da propia realidade corporal.

Bloque 2. Habilidades motrices

- Formas e posibilidades do movemento. Experimentación de diferentes formas de execución e control das habilidades motrices básicas.
- Resolución de problemas motores sinxelos.
- Disposición favorable a participar en actividades diversas aceptando a existencia de diferenzas no nivel de habilidade.

Bloque 3. Actividades físicas artístico-expresivas

- Descubrimento e exploración das posibilidades expresivas do corpo e do movemento.
- Sincronización do movemento con pulsacións e estruturas rítmicas sinxelas.

- Exteriorización de emocións e sentimentos a través do corpo, o xesto e o movemento, con desinhibición.
  - Imitación de personaxes, obxectos e situacións.
  - Disfrute mediante a expresión a través do propio corpo.
  - Posibilidades expresivas con obxectos e materiais.
  - Participación en situacións que supoñan comunicación corporal. Recoñecemento e respecto polas diferenzas no modo de expresarse.
- Bloque 4. Actividade física e saúde
- Adquisición de hábitos básicos de hixiene corporal, alimentarios e posturais relacionados coa actividade física.
  - Relación da actividade física co benestar.
  - Mobilidade corporal orientada á saúde.
  - Respeto polas normas de uso de materiais e espazos na práctica de actividade física.

Bloque 5. Xogos e actividades deportivas

- O xogo como actividade común a todas as culturas. Realización de xogos libres e organizados.
- Descubrimento da cooperación e a oposición con relación ás regras de xogo. Aceptación de distintos papéis no xogo.
- Recoñecemento e valoración das persoas que participan no xogo.
- Compresión e cumprimento das normas de xogo.
- Confiianza nas propias posibilidades e esforzo persoal nos xogos.
- Valoración do xogo como medio de disfrute e de relación cos demais.

Criterios de avaliación

1. Reaccionar corporalmente ante estímulos visuais, auditivos e táctiles, dando respostas motrices que se adapten ás características dos devanditos estímulos.

Este criterio pretende avaliar a resposta discriminada a estímulos que poden condicionar a acción motriz. Comprobarase que saiban recoñecer obxectos e texturas habituais co tacto, que poidan descubrir e identificar a procedencia de sons cotiáns, ben como seguir e interpretar as traxectorias de obxectos e móbiles. Tamén se avaliará a capacidade de lembrar experiencias auditivas e visuais cando desapareceu o estímulo, é dicir, a memoria auditiva e visual.

2. Desprazarse e saltar de forma diversa, variando puntos de apoio, amplitudes e frecuencias, con coordinación e boa orientación no espazo.

Con este criterio avaiase a capacidade de desprazarse e saltar de formas diferentes e orientándose en espazos dun ámbito próximo. Terase en conta a dispoñibilidade do alumnado de explorar as súas posibilidades variando as posicións corporais e a dirección e sentido dos desprazamentos. Prestarase especial atención á capacidade de adaptar os desprazamentos e saltos ás condicións dos xogos e outras situacións motrices.

3. Realizar lanzamentos e recepcións e outras habilidades que impliquen manexo de obxectos, con coordinación dos segmentos corporais e situando o corpo de forma apropiada.

Nas habilidades que implican manexo de obxectos é importante comprobar a coordinación no xesto e a utilización que se fai nas situacións de xogo. Tamén é importante observar que o corpo se

coloque e se oriente de forma apropiada para facilitar o xesto. Non se inclúen aspectos relativos á forza e á precisión.

4. Equilibrar o corpo adoptando diferentes posturas, con control da tensión, a relaxación e a respiración.

O alumnado, neste ciclo, debe conseguir certo control do ton muscular e debe poder aplicar as tensións necesarias nos diferentes segmentos corporais para equilibrarse. As posturas deberán diversificarse o que permitirá comprobar a reacción fronte aos diferentes estímulos que condicionan o equilibrio. Na avaliación non se debe de buscar a imitación de modelos, senón a iniciativa do alumnado de adoptar posturas diferentes.

5. Participar e gozar en xogos axustando a súa actuación, tanto no que se refire a aspectos motores como a aspectos de relación cos compañeiros e compañeiras.

Observarase a participación activa no xogo no que se refire aos desprazamentos, os cambios de dirección, a orientación no espazo, a discriminación de estímulos, etc. Sobre todo, teranse en conta aqueles aspectos que permiten a construción de boas relacións con compañeiros e compañeiras como poden ser o respecto polas normas e a aceptación de distintos roles ben como a ausencia de discriminacións de calquera tipo entre as persoas participantes.

6. Reproducir corporalmente ou con instrumentos unha estrutura rítmica.

Trátase de comprobar se os alumnos e alumnas son capaces de reproducir unha estrutura rítmica sinxela. A reprodución pódese facer mediante o movemento corporal (desprazamentos, saltos, palmas, golpes, balanceos, xiros) ou con instrumentos de percusión.

7. Simbolizar personaxes e situacións mediante o corpo e o movemento con desinhibición e soltura na actividade.

É importante que sexan capaces de experimentar co propio corpo e tomar consciencia das súas posibilidades expresivas a través do xesto e o movemento. Valorarase a achega espontánea e o esforzo para encontrar novas formas expresivas que se afasten de situacións estereotipadas. Así mesmo, terase en conta o esforzo persoal para se implicar nas propostas e sentirse "dentro do personaxe", aceptando o papel que toque representar sen prexuízos de ningunha índole.

8. Mostrar interese por cumprir as normas referentes ao coitado do corpo con relación á hixiene e á consciencia do risco na actividade física.

A predisposición cara á adquisición de hábitos relacionados coa saúde e o benestar será o que guiará este criterio. Trátase de constatar se son conscientes da necesidade de se alimentar antes de realizar actividade física, de manter a hixiene do corpo, de utilizar un calzado adecuado, etc. e se manifestan certo grao de autonomía. Tamén é preciso que identifiquen e teñan presentes os riscos individuais e colectivos que van asociados a determinadas actividades físicas.

Segundo ciclo

Contidos

Bloque 1. O corpo: imaxe e percepción

- Posibilidades perceptivas. Exploración das capacidades perceptivas e a súa relación co movemento.
- Descubrimento dos elementos orgánico-funcionais relacionados co movemento.
- Consciencia e control do corpo en relación coa tensión, a relaxación e a respiración.
- Representación do propio corpo e do dos demais.
- Adecuación da postura ás necesidades expresivas e motrices.
- Consolidación da lateralidade e a súa proxección no espazo.

- Equilibrio estático e dinámico
- Organización espacio-temporal.
- Valoración e aceptación da propia realidade corporal e da das demais persoas.

Bloque 2. Habilidades motrices

- Formas e posibilidades do movemento. Axuste e consolidación dos elementos fundamentais na execución das habilidades motrices básicas.
- Utilización eficaz das habilidades básicas en medios e situacións estables e coñecidas.
- Control motor e dominio corporal.
- Mellora das calidades físicas básicas de forma xenérica e orientada á execución motriz.
- Interese por mellorar a competencia motriz.
- Disposición favorable a participar en actividades diversas, aceptando as diferenzas individuais no nivel de habilidade.

Bloque 3. Actividades físicas artístico-expresivas

- O corpo e o movemento como instrumentos de expresión e comunicación.
- Adecuación do movemento a estruturas espacio-temporais e execución de bailes e coreografías simples.
- Expresión de emocións e sentimentos a través do corpo, o xesto e o movemento.
- Recreación de personaxes reais e ficticios e os seus contextos dramáticos.
- Utilización dos obxectos e materiais e as súas posibilidades na expresión.
- Desfrute mediante a expresión e comunicación a través do propio corpo.
- Participación en situacións que supoñan comunicación corporal. Valoración das diferenzas no modo de expresarse.

Bloque 4. Actividade física e saúde

- Adquisición de hábitos posturais e alimentarios saudables relacionados coa actividade física e consolidación de hábitos de hixiene corporal.
- Relación da actividade física coa saúde e o benestar. Recoñecemento dos beneficios da actividade física na saúde. Mellora de forma xenérica da condición física orientada á saúde.
- Actitude favorable cara á actividade física con relación á saúde.
- Seguraza na propia práctica da actividade física. Queceamento, dosificación do esforzo e relaxación.
- Medidas básicas de seguraza na práctica da actividade física, con relación ao contorno. Uso correcto e respectuoso de materiais e espazos.

Bloque 5. Xogos e actividades deportivas

- O xogo e o deporte como elementos da realidade social.
- Participación en xogos e iniciación á práctica de actividades deportivas.
- Descubrimento das estratexias básicas do xogo relacionadas coa cooperación, a oposición e a cooperación/oposición.

7. Utilizar os recursos expresivos do corpo e implicarse no grupo para a comunicación de ideas, sentimentos e representación de personaxes e historias, reais ou imaxinarias.
- A implicación do alumnado no seu grupo é importante na produción de pequenas secuencias expresivas. Con este criterio valorarase a predisposición ao diálogo e a responsabilidade na organización e a preparación da proposta creativa. Na posta en escena, observarase a produción de xestos significativos e tamén a capacidade para prestar atención á expresión dos demais, recibir a mensaxe e seguir a acción respectando o fío argumental.

8. Manter condutas activas acordadas co valor do exercicio físico para a saúde, mostrando interese no coidado do corpo.

Este criterio pretende avaliar se o alumnado vai tomando consciencia dos efectos saudables da actividade física, o coidado do corpo e as actitudes que permiten evitar os riscos innecesarios na práctica de xogos e actividades. Ademais, pretende valorar se se van desenvolvendo as capacidades físicas, a partir de sucesivas observacións que permitan comparar os resultados e observar os progresos, sen perder de vista que a intención vai encamiñada a manter unha boa condición física con relación á saúde.

Terceiro ciclo

Contidos

Bloque 1. O corpo: imaxe e percepción

- Elementos orgánico-funcionais relacionados co movemento.
- Consciencia e control do corpo en repouso e en movemento.
- Aplicación do control tónico e da respiración ao control motor.
- Adecuación da postura ás necesidades expresivas e motrices de forma económica e equilibrada.
- Utilización adecuada da discriminación selectiva de estímulos e da anticipación perceptiva.
- Execución de movementos de certa dificultade cos segmentos corporais non dominantes.
- Equilibrio estático e dinámico en situacións complexas.
- Estructuración espacio-temporal en accións e situacións motrices complexas.
- Valoración e aceptación da propia realidade corporal e a dos demais, mostrando unha actitude crítica co modelo estético-corporal socialmente vivente.

Bloque 2. Habilidades motrices

- Adaptación da execución das habilidades motrices a contextos de práctica de complexidade crecente, con eficiencia e creatividade.
- Dominio motor e corporal partindo dun plan previo á acción.
- Acondicionamento físico orientado á mellora da execución das habilidades motrices.
- Valoración do traballo ben executado desde o punto de vista motor.
- Disposición favorable a participar en actividades diversas aceptando as diferenzas no nivel de habilidade.

Bloque 3. Actividades físicas artístico-expresivas

- O corpo e o movemento. Exploración e consciencia das posibilidades e recursos da linguaxe corporal.

- Respecto polas persoas que participan no xogo e rexeitamento dos comportamentos antisociais.
- Comprensión, aceptación e cumprimento das normas do xogo e actitude responsable con relación ás estratexias establecidas.
- Valoración do xogo como medio de disfrute, de relación e de emprego do tempo de lecer e do esforzo nos xogos e actividades deportivas.

Criterios de avaliación

1. Desprazarse e saltar, combinando ambas as habilidades de forma coordinada e equilibrada, axustando os movementos corporais a diferentes cambios das condicións da actividade.

Avallase con este criterio a mellora cualitativa da capacidade de desprazarse e saltar de distintas maneiras e con velocidades variables, con cambios de dirección e sentido e franqueando pequenos obstáculos. Observarase a capacidade de reequilibrarse ao combinar diferentes tipos de desprazamentos ou saltos. Prestarase especial atención á capacidade para resolver problemas motores e para orientarse no espazo co fin de adaptar os desprazamentos e saltos a novas condicións.

2. Lanzar, pasar e recibir pelotas ou outros móbiles, sen perder o seu control, adecuando os movementos ás traxectorias.

Con este criterio preténdese comprobar a coordinación nas habilidades que impliquen manexo de obxectos e a utilización que se fai nas situacións de xogo. Terase en conta a adecuación das traxectorias nos paseos, lanzamentos, conducións e impactos. Observarase a orientación do corpo nas recepcións e paradas. Non se inclúen aspectos relativos á forza.

3. Xirar sobre o eixe lonxitudinal e transversal, diversificando as posicións segmentarias e mellorando as respostas motrices nas prácticas corporais que o requiran.

Con relación aos xiros corporais, tentarase comprobar a capacidade que teñen de os utilizar nas actividades cotiás. Os xiros sobre o eixe lonxitudinal poderán estar asociados con desprazamentos e saltos, cambios de dirección e sentido. Na avaliación non se debe buscar a imitación de modelos predeterminados, senón o uso que se fai dos xiros para lograr mellores respostas motrices, evitando en todo momento o risco.

4. Actuar de forma coordinada e cooperativa para resolver retos ou para se opor a un ou varios adversarios nun xogo colectivo.

Este criterio pretende avaliar se son capaces de interaccionar adecuadamente en situacións de xogo, realizando accións de axuda entre os membros dun mesmo equipo. Tamén se debe observar se, en situacións de oposición, os xogadores e xogadoras ocupan posicións no terreo que faciliten o xogo, como por exemplo ocupar espazos libres ou orientarse na dirección do xogo.

5. Participar do xogo e as actividades deportivas con coñecemento das normas e mostrando unha actitude de aceptación das demais persoas.

A plena participación no xogo virá condicionada por un conxunto de habilidades motrices e sociais. Por un lado, observarase o grao de eficacia motriz e a capacidade de se esforzar e aproveitar a condición física para se implicar plenamente no xogo. Por outro, atenderase ás habilidades sociais (respectar as normas, ter en conta as demais persoas, evitar discriminacións e actitudes de rivalidade fundamentadas en estereotipos e prexuízos, etc.) que favorecen as boas relacións entre os participantes.

6. Propor estruturas rítmicas sinxelas e reproducilas corporalmente ou con instrumentos.

Con este criterio quérese avaliar se os nenos e nenas son capaces de inventar e reproducir unha estrutura rítmica sinxela, ben pola combinación de elementos de estruturas que xa coñece, ben pola achega de elementos novos. A reprodución pode facerse mediante o movemento corporal (desprazamentos, saltos, palmas, golpes, balanceos, xiros) ou con instrumentos de percusión.

É preciso comprobar o dominio no manexo de obxectos, pero sobre todo a súa utilización en situacións de xogo, é dicir, tendo en conta os compañeiros de equipo e os opoñentes. Por iso, é importante observar a orientación do corpo en función da **dirección** do móbil. Deberá terse en conta tamén a capacidade de anticipación a traxectorias e velocidades.

3. Actuar de forma coordinada e cooperativa para resolver retos ou para opoñerse a un ou varios adversarios nun xogo colectivo, quer como atacante quer como defensor.

Este criterio pretende avaliar as interaccións en situacións de xogo. Trátase de observar as accións de axuda e colaboración entre os membros dun mesmo equipo. Observanse tamén accións de oposición como a interceptación do móbil ou dificultar o avance do opoñente. Tamén se debe observar se os xogadores e xogadoras ocupan posicións no terreo de xogo que faciliten as accións de cooperación e oposición.

4. Identificar, como valores fundamentais dos xogos e a práctica de actividades deportivas, o esforzo persoal e as relacións que se establecen co grupo e actuar de acordo con eles.

Con este criterio preténdese comprobar se o alumnado sitúa o traballo en equipo, a satisfacción polo propio esforzo, o xogo limpo e as relacións persoais que se establecen mediante a práctica de xogos e actividades deportivas, por enriba dos resultados da propia actividade (ganar ou perder) e se xoga tanto con nenos como con nenas de forma integradora.

5. Opinar coherente e criticamente con relación ás situacións conflitivas xurdidas na práctica da actividade física e o deporte.

Reflexionar sobre o traballo realizado, as situacións xurdidas e cuestións de actualidade relacionadas co corpo, o deporte e as súas manifestacións culturais constituirá o obxecto de avaliación deste criterio. Teranse en conta capacidades relacionadas coa construción e a expresión das opinións, os hábitos para un bo funcionamento do debate e as que permiten ter un criterio propio, pero a un tempo, entender o punto de vista das demais persoas.

6. Mostrar condutas activas para incrementar globalmente a condición física, axustando a súa actuación ao coñecemento das propias posibilidades e limitacións corporais e de movemento.

Observarase o interese por manter condutas activas que conduzan os alumnos e alumnas á mellora da súa condición física. Simultaneamente observarase se o alumnado desenvolveu as capacidades físicas de acordo co momento de desenvolvemento motor. Para iso será necesario realizar sucesivas observacións comparando os resultados e observando os progresos. Así mesmo, terase en conta a capacidade para dosificar o esforzo e adaptar o exercicio ás propias posibilidades e limitacións.

7. Construír composicións de grupo en interacción cos compañeiros e compañeiras utilizando os recursos expresivos do corpo e partindo de estímulos musicais, plásticos ou verbais.

Este criterio pretende valorar a capacidade para traballar en grupo, compartindo obxectivos, na elaboración dun pequeno espectáculo. Por outra banda, observarase a capacidade individual e colectiva para comunicar de forma comprensible sensacións, mensaxes, etc., a partir do xesto e o movemento, e sendo capaz de transmitir os elementos expresivos con suficiente serenidade, desinhibición e estilo propio.

8. Identificar algunhas das relacións que se establecen entre a práctica correcta e habitual do exercicio físico e a mellora da saúde e actuar de acordo con elas.

É preciso comprobar se o alumnado establece relacións coherentes entre os aspectos conceptuais e as actitudes relacionados coa adquisición de hábitos saudables. Terase en conta a predisposición a realizar exercicio físico, evitando o sedentarismo; a manter posturas correctas; a se alimentar de xeito equilibrado; a se hidratar correctamente; a mostrar a responsabilidade e a precaución necesarias na realización de actividades físicas, evitando riscos.

Educación para a cidadanía e os dereitos humanos

A incorporación desta área por primeira vez como materia independente no currículo sitúa a preocupación pola cidadanía nun lugar moi destacado do conxunto das actividades educativas, na

- Composición de movementos a partir de estímulos rítmicos e musicais. Elaboración de bailes e coreografías simples.

- Expresión e comunicación de sentimentos e emocións individuais e compartidas a través do corpo, o xesto e o movemento.

- Representacións e improvisacións artísticas coa linguaxe corporal e coa axuda de obxectos e materiais.

- Valoración dos usos expresivos e comunicativos do corpo.

- Participación e respecto ante situacións que supoñan comunicación corporal.

Bloque 4. Actividade física e saúde

- Adquisición de hábitos posturais e alimentarios saudables e autonomía na hixiene corporal.

- Recoñecemento dos efectos beneficiosos da actividade física na saúde e identificación das prácticas pouco saudables.

- Mellora da condición física orientada á saúde.

- Prevención de lesións na actividade física. Quecemento, dosificación do esforzo e recuperación.

- Medidas de seguranza na práctica da actividade física, con relación ao contorno. Uso correcto e respectuoso de materiais e espazos.

- Valoración da actividade física para o mantemento e a mellora da saúde.

Bloque 5. Xogos e actividades deportivas

- O xogo e o deporte como fenómenos sociais e culturais.

- Tipos de xogos e actividades deportivas. Realización de xogos e de actividades deportivas de diversas modalidades e dificultade crecente.

- Uso adecuado das estratexias básicas de xogo relacionadas coa cooperación, a oposición e a cooperación/oposición.

- Aceptación e respecto polas normas, regras, estratexias e persoas que participan no xogo. Elaboración e cumprimento dun código de xogo limpo.

- Valoración do esforzo persoal e colectivo nos diferentes tipos de xogos e actividades deportivas á marxe de preferencias e prexuízos.

- Aprecio do xogo e as actividades deportivas como medio de desfrute, de relación e de emprego satisfactorio do tempo de lecer.

Criterios de avaliación

1. Adaptar os desprazamentos e saltos a diferentes tipos de ámbitos que poidan ser descoñecidos e presenten certo grao de incerteza.

Con este criterio preténdese avaliar a capacidade do alumnado de resolver problemas motores ao adaptar as habilidades a novas condicións do contorno cada vez máis complexas. Igualmente, avaliarase a capacidade de orientarse no espazo tomando puntos de referencia, interpretando mapas sinxelos para desprazarse dun lugar a outro, escollendo un camiño adecuado.

2. Lanzar, pasar e recibir pelotas ou outros móbiles, sen perder o control destes nos xogos e actividades motrices que o requiran, con axuste correcto á situación no terreo de xogo, ás distancias e ás traxectorias.

mesma liña en que o fan os organismos internacionais como as Nacións Unidas ou o Consello de Europa. Tamén a Unión Europea insiste na necesidade de fomentar a cidadanía responsable nunha sociedade democrática como fórmula para lograr a cohesión social e unha identidade europea común.

A aprendizaxe da cidadanía responsable, que engloba aspectos relacionados co coñecemento e o exercicio dos dereitos e responsabilidades cívicas, exige unha longa aprendizaxe que se inicia cando nenos e nenas establecen relacións afectivas, adquiren hábitos sociais e aprenden técnicas para desenvolver un pensamento crítico. Esta aprendizaxe require que se inicien na participación activa no centro docente e na súa comunidade e, nesa medida, adquiren os rudimentos da participación democrática.

Desde a educación infantil e ao longo da educación primaria, nas diferentes áreas, e especialmente en coñecemento do medio natural, social e cultural, veuse traballando en moitos aspectos que son obxecto específico desta nova área: a propia identidade e a do outro, aprender a escoitar, a esperar a vez, a compartir e coídar os materiais, a expresarse só ou cos demais, a relacionarse cos seus iguais e cos adultos. En definitiva, impulsáronse a autonomía persoal, a autoestima, a asunción de hábitos sociais, a manifestación do criterio propio, o respecto ás opinións alleas e o respecto aos outros, o diálogo e a negociación en caso de conflito no ámbito escolar e familiar.

Por iso, no último ciclo da educación primaria, momento en que se introduce a área, os nenos e as nenas están en condicións de adoptar unha perspectiva máis ampla para transcender os hábitos adquiridos en relación co traballo en grupo, a participación no funcionamento de reunións ou asembleas de clase e a práctica de hábitos sociais. Igualmente, os dereitos humanos teñen carácter universal e a esta idade son capaces de entender este ámbito e poden adquirir conciencia da súa pertenza a un país e de formar parte dunha sociedade global.

O comezo da adolescencia é unha etapa de transición na cal se modifican as relacións afectivas. Os preadolescentes inicianse nunha socialización máis ampla, de participación autónoma en grupos de iguais, asociacións diversas, etc. Convén preparar a transición ao ensino secundario e ao novo sistema de relacións interpersoais e institucionais que supoñen unha participación baseada na representación ou delegación e que require un adestramento, e esta área é un ámbito privilexiado para isto.

A aprendizaxe desta área vai alén da adquisición de coñecementos, para se centrar nas prácticas escolares que estimulan o pensamento crítico e a participación, que facilitan a asimilación dos valores en que se fundamenta a sociedade democrática, co obxecto de formar futuros cidadáns responsables, participativos e solidarios. Neste sentido, os requirimentos metodolóxicos deben ser atendidos con sumo coídao porque serán decisivos á hora de asegurar que o coñecemento de determinados principios e valores xere a adquisición de hábitos e inflúa nos comportamentos.

Os obxectivos e contidos da área, en sintonía coa Recomendación (2002) 12 do Consello de Ministros do Consello de Europa, parten do persoal e do contorno máis próximo: a identidade, as emocións, o benestar e a autonomía persoais, os dereitos e responsabilidades individuais, a igualdade de dereitos e as diferenzas. Da identidade e as relacións persoais pásase á convivencia, a participación, a vida en común nos grupos próximos. Finalmente, abórdanse a convivencia social que establece a Constitución e os dereitos e as responsabilidades colectivas. Por tanto, o percorrido proposto vai do individual ao social.

Os contidos organizanse en tres bloques, nos cales os conceptos, os procedementos e as actitudes se abordan desde unha perspectiva integrada. O bloque 1, *Individuos e relacións interpersoais e sociais*, trata os aspectos persoais: a autonomía e a identidade, o coñecemento das emocións propias e das demais persoas. Propón un modelo de relacións baseado no recoñecemento da dignidade de todas as persoas, do respecto ao outro aínda que mantéña opinións e crenzas distintas ás propias, da diversidade e os dereitos das persoas. A partir de situacións cotiás, abórdase a igualdade de homes e mulleres na familia e no mundo laboral. Un aspecto prioritario, relacionado coa autonomía persoal é sempre a asunción das propias responsabilidades.

O bloque 2, *A vida en comunidade*, trata da convivencia nas relacións co contorno, dos valores cívicos en que se fundamenta a sociedade democrática (respeito, tolerancia, solidariedade, xustiza, igualdade, axuda mutua, cooperación e cultura da paz), da forma de abordar a convivencia e o conflito nos grupos de pertenza (familia, centro escolar, amigos, localidade) e do exercicio dos

dereitos e deberes que corresponden a cada persoa no seo deses grupos, identificando a diversidade, rexeitando a discriminación e valorando a participación e as súas vías. Así mesmo, partindo do recoñecemento da diversidade cultural e relixiosa presente no contorno inmediato e asumindo a igualdade de todas as mulleres e homes canto a dereitos e deberes, pódese traballar no respecto crítico polos costumes e modos de vida distintos ao propio e permite proporcionar elementos para identificar e rexeitar situacións de marxinação, discriminación e inxustiza social.

Finalmente, o bloque 3, *Vivir en sociedade*, propón unha visión social máis ampla: a necesidade e o coñecemento das normas e principios de convivencia establecidos pola Constitución, o coñecemento e a valoración dos servizos públicos e dos bens comúns, ben como as obrigas das administracións públicas e dos cidadáns no seu mantemento. Algúns dos servizos públicos e dos bens comúns reciben un tratamento específico adecuado á idade deste alumnado, é o caso da protección civil, a seguranza, a defensa ao servizo da paz e a educación viaria.

Contribución da área ao desenvolvemento das competencias básicas

A educación para a cidadanía contribúe a desenvolver algúns aspectos destacados de varias competencias, pero relaciónase directamente coa *competencia social e cidadá*. En relación con esta competencia, a área afronta o ámbito persoal e público implícito nela: propicia a adquisición de habilidades para vivir en sociedade e para exercer a cidadanía democrática. Así, a área pretende o desenvolvemento de nenos e nenas como persoas dignas e íntegras, o que exige reforzar a autonomía, a autoestima e a identidade persoal, e favorecer o espírito crítico para axudar á construción de proxectos persoais de vida. Tamén se contribúe á competencia e a mellorar as relacións interpersoais na medida en que a área favorece a universalización das propias aspiracións e dereitos para todos os homes e mulleres, impulsa os vínculos persoais baseados en sentimentos e axuda a afrontar as situacións de conflito, ao propoñer a utilización sistemática do diálogo. Para isto, a área inclúe contidos específicos relativos á convivencia, á participación, ao coñecemento da diversidade e das situacións de discriminación e inxustiza, que deben permitir consolidar as habilidades sociais, axudar a xerar un sentimento de identidade compartida, a recoñecer, aceptar e usar convencións e normas sociais e interiorizar os valores de cooperación, solidariedade, compromiso e participación tanto no ámbito privado como na vida social e política, favorecendo a asimilación de destrezas para convivir.

Así mesmo, a área contribúe á adquisición do coñecemento dos fundamentos e os modos de organización das sociedades democráticas, á valoración da conquista dos dereitos humanos e ao rexeitamento dos conflitos entre os grupos humanos e ante as situacións de inxustiza. Son contidos específicos da área os principios contidos na Declaración Universal dos Dereitos Humanos, na Convención dos Dereitos do Neno e na Constitución española, ben como a súa aplicación por parte de diversas institucións.

A identificación dos deberes cidadáns e a asunción e exercicio de hábitos cívicos adecuados á súa idade no ámbito escolar e social permitirá que os futuros cidadáns se inicien na construción de sociedades máis cohesionadas, libres, prósperas, equitativas e xustas.

Ao desenvolvemento da competencia para *aprender a aprender* contribúese na medida en que a área propón o estímulo das habilidades sociais, o impulso do traballo en equipo, a participación e o uso sistemático da argumentación, que require o desenvolvemento dun pensamento propio. A síntese das ideas propias e alleas, a presentación razoada do propio criterio e a confrontación ordenada e crítica de coñecemento, información e opinión favorecen tamén as aprendizaxes posteriores.

Desde a área favorécese a competencia de *autonomía e iniciativa persoal*, na medida en que se desenvolven iniciativas de planificación, toma de decisións, participación, organización e asunción de responsabilidades. A área adentra no diálogo e o debate, na participación, na aproximación respectuosa ás diferenzas sociais, culturais e económicas e na valoración crítica destas diferenzas ben como das ideas. O currículo atende desde a argumentación, á construción dun pensamento propio, e á toma de postura sobre problemas e posibles solucións. Con iso, fortalécese a autonomía de alumnos e alumnas para analizar, valorar e decidir, con confianza en si mesmos e o respecto polas demais persoas, ben como a disposición a asumir riscos nas relacións interpersoais.

Á competencia en *comunicación lingüística* contribúese a partir do coñecemento e do uso de termos e conceptos propios da área. Ademais, o uso sistemático do debate, procedemento imprescindible nesta área, contribúe especificamente a esta competencia, porque exige exercerse na escoita, a exposición e a argumentación.

Obxectivos

A educación para a cidadanía e os dereitos humanos nesta etapa terá como obxectivo o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Desenvolver a autoestima, a afectividade e a autonomía persoal nas súas relacións coas demais persoas, ben como unha actitude contraria á violencia, os estereotipos e prexuízos.
2. Desenvolver habilidades emocionais, comunicativas e sociais para actuar con autonomía na vida cotiá e participar activamente nas relacións de grupo, mostrando actitudes xenerosas e construtivas.
3. Coñecer e apreciar os valores e normas de convivencia e aprender a obrar de acordo con elas.
4. Recoñecer a diversidade como enriquecedora da convivencia, mostrar respecto polos costumes e modos de vida de persoas e pobos distintos ao propio.
5. Coñecer, asumir e valorar os principais dereitos e obrigas que derivan da Declaración Universal dos Dereitos Humanos, da Convención sobre os Dereitos do Neno e da Constitución española.
6. Coñecer os mecanismos fundamentais de funcionamento das sociedades democráticas, e valorar o papel das administracións na garantía dos servizos públicos e a obriga dos cidadáns de contribuir ao seu mantemento e cumprir as súas obrigas cívicas.
7. Identificar e rexeitar situacións de inxustiza e de discriminación, mostrar sensibilidade polas necesidades das persoas e grupos máis desfavorecidos e desenvolver comportamentos solidarios e contrarios á violencia.
8. Tomar consciencia da situación do medio e desenvolver actitudes de responsabilidade no coidado do ámbito próximo.

Terceiro ciclo

Contidos

Bloque 1. Individuos e relacións interpersoais e sociais

- Autonomía e responsabilidade. Valoración da identidade persoal, das emocións e do benestar e intereses propios e dos demais. Desenvolvemento da empatía.
- A dignidade humana. Dereitos humanos e dereitos da infancia. Relacións entre dereitos e deberes.
- Recoñecemento das diferenzas de sexo. Identificación de desigualdades entre mulleres e homes. Valoración da igualdade de dereitos de homes e mulleres na familia e no mundo laboral e social.

Bloque 2. A vida en comunidade

- Valores cívicos na sociedade democrática: respecto, tolerancia, solidariedade, xustiza, cooperación e cultura da paz.
- Aplicación dos valores cívicos en situacións de convivencia e conflito no ámbito inmediato (familia, centro escolar, amizades, localidade). Desenvolvemento de actitudes de comprensión e solidariedade e valoración do diálogo para solucionar os problemas de convivencia e os conflitos de intereses na relación coas demais persoas.
- O dereito e deber de participar. Valoración das diferentes canles de participación.

- Responsabilidade no exercicio dos dereitos e os deberes individuais que lle corresponden como membro dos grupos en que se integra e participación nas tarefas e decisións destes.
- A diversidade social, cultural e relixiosa. Respecto crítico polos costumes e modos de vida distintos ao propio. Identificación de situacións de marxinação, desigualdade, discriminación e inxustiza social.

Bloque 3. Vivir en sociedade

- A convivencia social. Necesidade de nos dotarmos de normas para convivir. Os principios de convivencia que establece a Constitución española.
- Identificación, aprecio, respecto e coidado dos bens comúns e dos servizos públicos que os cidadáns reciben do Estado: concello, comunidade autónoma ou administración central do Estado e valoración da importancia da contribución de todos ao seu mantemento a través dos impostos.
- Hábitos cívicos. A protección civil e a colaboración cidadá fronte aos desastres. A seguraza integral do cidadán. Valoración da defensa como un compromiso cívico e solidario ao servizo da paz.
- Respecto ás normas de mobilidade viaria. Identificación de causas e grupos de risco nos accidentes de tráfico (peóns, viaxeiros, ciclistas, etc.)

Criterios de avaliación

1. Mostrar respecto polas diferenzas e características persoais propias e dos seus compañeiros e compañeiras, valorar as consecuencias das propias accións e responsabilizarse destas.

A través deste criterio de avaliación trátase de valorar se o alumno ou a alumna manifesta nos seus comportamentos cotiáns un coñecemento das súas características propias e se exerce unha autorregulación das súas emocións e sentimentos. Así mesmo, preténdese comprobar se recoñece os sentimentos e emocións nas persoas que o rodean, se acepta as diferenzas interpersoais e, en definitiva, se se responsabiliza das súas actuacións e adopta actitudes construtivas e respectuosas ante as condutas dos demais.

2. Argumentar e defender as propias opinións, escoitar e valorar criticamente as opinións dos demais, mostrando unha actitude de respecto ás persoas.

Por medio deste criterio búscase avaliar a capacidade do alumnado, nas situacións cotiás do grupo clase, de utilizar o diálogo para superar diverxencias e establecer acordos, ben como de mostrar na súa conduta habitual e na súa linguaxe respecto e valoración crítica por todas as persoas e os grupos, independentemente da idade, sexo, raza, opinións, formación cultural e crenzas.

3. Aceptar e practicar as normas de convivencia. Participar na toma de decisións do grupo, utilizando o diálogo para favorecer os acordos e asumindo as súas obrigas.

Este criterio valorará o grao de participación individual nas tarefas do grupo e o grao de cumprimento das tarefas que lle corresponden. Así mesmo, valorarase se nas relacións persoais, cos seus iguais e cos adultos, asume e practica as normas de convivencia, o diálogo e o respecto ás demais persoas.

4. Coñecer algúns dos dereitos humanos recollidos na Declaración Universal dos Dereitos Humanos e na Convención sobre os Dereitos do Neno e os principios de convivencia que recolle a Constitución española e identificar os deberes máis relevantes asociados a eles.

Este criterio pretende avaliar se se comprende a necesidade de se dotar de normas para poder convivir harmónicamente e se coñece e valora, aínda que sexa de xeito moi xeral, os dereitos do neno, os dereitos humanos e os dereitos fundamentais recollidos na Constitución española, de forma que recoñeza o seu carácter universal e a súa importancia como alicerce básico da convivencia. Naturalmente, non se trata de que reproduzan o texto de ningunha norma, senón de que saiban explicar algúns dos dereitos e deberes máis significativos e a súa contribución a unha mellor convivencia.

5. Recoñecer e rexeitar situacións de discriminación, marxinação e inxustiza e identificar os factores sociais, económicos, de orixe, de xénero ou de calquera outro tipo que as provocan.

Trátase de valorar con este criterio se desenvolveu a capacidade de identificar, recoñecer e verbalizar situacións inxustas, tanto no seu ámbito como a través da información que proporcionan os medios de comunicación. Así mesmo, valorarase se identifica, pondo exemplos razoados, os factores que provocan as marxinações ou discriminacións delas derivadas e se rexeita as súas consecuencias.

6. Por exemplos de servizos públicos prestados por diferentes institucións e recoñecer a obriga dos cidadáns de contribuir ao seu mantemento a través dos impostos.

En primeiro lugar, o criterio permite avaliar os coñecementos que posúen acerca dos servizos públicos que cidadáns e cidadás recibimos das administracións. Deberá ilustrar ese coñecemento con exemplos referidos a servizos que prestan o concello, a comunidade autónoma e a administración central do Estado e con argumentos sobre a importancia da calidade da xestión destes servizos para a vida das persoas. Do mesmo xeito, preténdese valorar se recoñecen que os cidadáns deben ofrecer a súa contrapartida, colaborando no mantemento das institucións e dos servizos que estas prestan a través dos impostos.

7. Explicar o papel que cumpren os servizos públicos na vida dos cidadáns e mostrar actitudes cívicas en aspectos relativos á seguraza viaria, á protección civil, á defensa do servizo da paz e á seguraza integral dos cidadáns.

A partir deste criterio de avaliación preténdese comprobar se recoñecen e saben explicar oralmente e por escrito, a importancia que determinados servizos públicos (educación, sanidade, abastecemento de auga, deportes, etc.) teñen no benestar dos cidadáns. Así mesmo, valorarase se asumen a responsabilidade que lles corresponde como membros da colectividade en situacións cotiás ou de hipotético risco, e se mostran actitudes cívicas en aspectos como o coidado do ambiente e do contorno e no coidado dos bens comúns.

Lingua castelá e literatura

Entre as finalidades da educación primaria, como etapa de desenvolvemento integral e harmónico dos aspectos intelectuais, afectivos e sociais da persoa, a educación lingüística ocupa un lugar preferente. Ao longo desta etapa os nenos e as nenas deben comezar a adquirir un saber reflexivo sobre as prácticas comunicativas necesarias para vivir na sociedade do século XXI. A área de lingua é o ámbito privilexiado para conseguir estas metas aínda que todas as áreas, ao empregar a linguaxe como medio de comunicación e de adquisición e transmisión do coñecemento, son responsables do desenvolvemento da comunicación lingüística. Así pois, esta área ten como obxecto o desenvolvemento das habilidades lingüísticas: escoitar, falar e conversar, ler e escribir. Tamén, e de xeito específico, pretende aproximarse á lectura e comprensión de textos literarios.

Aprender unha lingua non é unicamente apropiarse dun sistema de signos, senón tamén dos significados culturais que estes transmiten e, con estes significados, dos modos en que as persoas entenden ou interpretan a realidade. Do mesmo xeito a linguaxe é un poderoso instrumento para regular a convivencia, para expresar ideas, sentimentos e emocións e, en definitiva, para controlar a propia conduta. A linguaxe contribúe así a construír unha representación do mundo socialmente compartida e comunicable, ao equilibrio afectivo e á integración social e cultural das persoas.

Situado o ensino e a aprendizaxe da lingua no marco da competencia comunicativa significa que o currículo se centra na aprendizaxe das destrezas discursivas, cuxo dominio require procedementos e coñecementos explícitos acerca do funcionamento da linguaxe en todas as súas dimensións, tanto dos elementos formais como das normas sociolingüísticas que presiden os intercambios; a planificación e estruturação dos textos, a articulación dos enunciados mediante procedementos de cohesión e a organización das oracións de acordo con regras léxico-sintácticas.

Aprender lingua significa, por tanto, atinxir a competencia necesaria para desenvolverse con facilidade e éxito nas diferentes situacións da vida, incluída a escolar, na cal os textos académicos para aprender contidos doutras áreas ocupan neste currículo un lugar destacado.

O punto de partida para a educación lingüística é o uso da lingua que nenos e nenas xa adquiriron ao iniciar a etapa. O papel da educación primaria será ampliar esta competencia lingüística e comunicativa de modo que sexan capaces de interactuar nos diversos ámbitos sociais en que se van ver inmersos. Destes seleccionáronse aqueles que se consideran máis apropiados para o traballo escolar: o das relacións sociais, o dos medios de comunicación, o literario e, de xeito privilexiado, o ámbito académico. É nos devanditos ámbitos onde se interpretan e producen os distintos textos e é neles onde se deben desenvolver as diferentes habilidades lingüísticas.

O currículo artúclase ao redor dun eixe que é o uso social da lingua nos diferentes contextos: privados e públicos, familiares e escolares. Arredor deste fio condutor os contidos organizáronse en bloques que intentan ordenar a complexidade das aprendizaxes lingüísticas que aparecen integradas nas situacións de comunicación e que requiren diferentes estratexias. Isto non significa que a ordenación dos contidos que se ofrece sexa a que corresponde á actividade docente, xa que existen moitas conexións entre os distintos bloques e, por exemplo, as actividades de comprensión e de expresión van sempre unidas.

Os bloques de contidos referidos ás habilidades lingüísticas, o bloque 1, *Escoitar, falar e conversar* e o bloque 2, *Ler e escribir*, aparecen no currículo separados co fin de abordar de forma específica os aspectos esenciais en cada tipo de discurso. Non obstante, o uso oral formal e o escrito teñen moitos aspectos comúns (tema prefixado, planificación do contido, sintaxe e léxico, suxeición a unha norma estándar...) e hai numerosas situacións de comunicación que combinan varios usos e permiten relacionar ambas as aprendizaxes e apoiar unha na outra. A aprendizaxe deste nivel formal realízase, obviamente, nas situacións de interacción comunicativa que ofrece o contexto da aula e do centro escolar.

O uso oral informal -o uso espontáneo entre interlocutores con trato frecuente e familiar- é obxecto de observación e análise co fin de recoñecer as normas socio-comunicativas que rexen o intercambio, para observar as estratexias que poñen en funcionamento os falantes co fin de lograr unha comunicación satisfactoria e para recoñecer e criticar estereotipos e prexuízos, tanto sociais como sociolingüísticos, especialmente no final da etapa.

Canto ao uso escrito, a aprendizaxe da lectura e da composición presenta progresivamente niveis de complexidade na planificación e estruturação dos textos e unha maior diversificación nos contextos. Moi especialmente, débese consolidar nesta etapa o dominio das técnicas gráficas, a relación sonográfica, as normas ortográficas convencionais e a disposición do texto na páxina, tendo en conta que a incorporación das tecnoloxías da información e a comunicación non debe obviar a aprendizaxe dos rudimentos de escritura autónomos socialmente relevantes e valorados.

A lectura e interpretación de textos literarios requiren unhas competencias específicas para cuxo desenvolvemento o currículo selecciona os contidos que agrupa o bloque 3, *Educación literaria*. A educación literaria concíbese como unha aproximación á literatura desde as súas expresións máis sinxelas. A lectura, a exploración da escritura, a recitación, a práctica de xogos retóricos ou a escoita de textos propios da literatura oral deben contribuir ao desenvolvemento da competencia literaria, como integrante da competencia comunicativa, e como un achegamento á expresión artística e ao valor patrimonial das obras literarias.

A literatura posúe características propias e convencións específicas que se deben coñecer para que o lector poida crear o contexto adecuado. Nesta etapa o currículo céntrase en favorecer experiencias prazenteiras coa lectura e a recreación de textos literarios. Achégase os nenos e as nenas á representación e interpretación simbólica, tanto da experiencia interior como da colectiva, para crear hábito lector. Os contidos deste bloque refírense, por unha parte, ao coñecemento das convencións literarias básicas, especialmente relacionadas coa poesía e a narración, e, por outra, á aplicación de informacións acerca do contexto lingüístico, histórico e cultural en que as obras literarias se produciron, na medida en que estes datos sexan significativos para a interpretación do texto e de acordo coas expectativas dun lector desta etapa escolar.

Por último, o bloque 4, *Coñecemento da lingua*, integra os contidos relacionados coa reflexión lingüística. As actividades de produción de textos orais e escritos implican un uso consciente das formas, mecanismos e estratexias verbais. Isto supón unha reflexión sistemática sobre os factores do contexto, aos cales se debe adecuar o discurso, sobre os esquemas textuais convencionais que serven de modelo tanto para a produción como para a comprensión, sobre o funcionamento de certas unidades lingüísticas como elementos de cohesión do texto e sobre as regularidades léxico-sintácticas dos textos de uso na etapa.

os modos mediante os cales a linguaxe transmite e sanciona prexuízos e imaxes estereotipadas do mundo, co obxecto de contribuír á erradicación dos usos discriminatorios da linguaxe, estase a contribuír ao desenvolvemento desta competencia.

Ademais de recoñecer a propia lingua como elemento cultural de primeira orde, nesta área a lectura, comprensión e valoración das obras literarias contribúen ao desenvolvemento da *competencia artística e cultural*.

Obxectivos

O ensino da lingua castelá e literatura nesta etapa terá como obxectivo o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Comprender e expresarse oralmente e por escrito de forma adecuada nos diferentes contextos da actividade social e cultural.
2. Facer uso dos coñecementos sobre a lingua e as normas do uso lingüístico para escribir e falar de forma adecuada, coherente e correcta, e para comprender textos orais e escritos.
3. Utilizar a lingua para relacionarse e expresarse de maneira adecuada na actividade social e cultural, adoptando unha actitude respectuosa e de cooperación, para tomar consciencia dos propios sentimentos e ideas e para controlar a propia conduta.
4. Utilizar, en situacións relacionadas coa escola e a súa actividade, as diversas clases de escritos mediante os cales se produce a comunicación coas institucións públicas ou privadas.
5. Usar os medios de comunicación social e as tecnoloxías da información e a comunicación, para obter, interpretar e valorar informacións e opinións diferentes.
6. Utilizar a lingua eficazmente na actividade escolar tanto para procurar, recoller e procesar información como para escribir textos propios do ámbito académico.
7. Utilizar a lectura como fonte de pracer e de enriquecemento persoal, e aproximarse a obras relevantes da tradición literaria para desenvolver hábitos de lectura.
8. Comprender textos literarios de xéneros diversos adecuados canto a temática e complexidade e iniciarse nos coñecementos das convencións específicas da linguaxe literaria.
9. Valorar a realidade pluri lingüística de España como mostra de riqueza cultural.
10. Reflexionar sobre os diferentes usos sociais das linguas para evitar os estereotipos lingüísticos que supoñen xuízos de valor e prexuízos clasistas, racistas ou sexistas.

Primeiro ciclo

Contidos

Bloque 1. escoitar, falar e conversar

- Participación e cooperación en situacións comunicativas da aula (avisos, instrucións, conversas ou narracións de feitos vitais e sentimentos), con valoración e respecto das normas que rexen a interacción oral (quendas de palabra, volume de voz e ritmo adecuado).
- Comprensión e valoración de textos orais procedentes da radio e a televisión para obter información xeral sobre feitos e acontecementos próximos á experiencia infantil.
- Comprensión e produción de textos orais para aprender, tanto os producidos con finalidade didáctica como os cotiáns (breves exposicións ante a clase, conversas sobre contidos de aprendizaxe e explicacións sobre a organización do traballo).
- Comprensión de informacións audiovisuais procedentes de diferentes soportes establecendo relacións entre elas (identificación, clasificación, comparación).
- Actitude de cooperación e de respecto en situacións de aprendizaxe compartida.

Na reflexión sistemática sobre a linguaxe e as súas condicións de uso proponse que nenos e nenas comencen a elaborar un sistema conceptual básico e unha metalinguaxe que facilite a comunicación na aula durante o proceso de aprendizaxe e que sirva de apoio para a aprendizaxe doutras linguas. A reflexión sobre as unidades do sistema lingüístico, sempre axustada aos coñecementos e posibilidades de abstracción destas idades, propoñese en relación coas condicións de uso e como un requisito imprescindible para incorporar a avaliación e a corrección das propias producións orais e escritas, co fin de favorecer a aprendizaxe autónoma. Así pois, os contidos deste bloque non se propoñen de xeito autónomo, senón como o inicio da construción dos coñecementos sobre a lingua que resultan imprescindibles para un mellor uso e unha comunicación máis eficaz.

En síntese, o eixe da educación lingüística neste currículo son os procedementos encamiñados ao desenvolvemento das habilidades de expresión e comprensión oral e escrita, en contextos sociais significativos, ben como no ámbito da comunicación literaria, tendo en conta que un proceso de alfabetización cultural é sempre de longa duración. Por iso, a proposta do currículo nesta etapa débese prolongar na educación secundaria obrigatoria. As diferenzas entre unha etapa e outra residen na selección dos discursos que se analizan e producen, que atende á complexidade destes nas situacións de comunicación, na profundidade da reflexión lingüística e literaria, na selección de contidos de reflexión sobre a lingua e no grao de sistematización que todo iso debe lograr.

Contribución da área ao desenvolvemento das competencias básicas

A propia concepción do currículo desta área, ao pór a énfase no uso social da lingua en diferentes contextos comunicativos, fai evidente a súa contribución directa ao desenvolvemento de todos os aspectos que conforman a *competencia en comunicación lingüística*.

Cabe tamén destacar que as estratexias que constitúen a competencia comunicativa se adquiren desde unha lingua determinada, pero non se refíren exclusivamente a saber usar esta lingua, senón ao uso da linguaxe en xeral. Esta característica da aprendizaxe lingüística ten unha grande importancia, xa que as aprendizaxes que se efectúan nunha lingua se aplican á aprendizaxe doutras, o coñecemento das cales contribúe, pola súa vez, a acrecentar esta competencia sobre o uso da linguaxe en xeral.

O acceso ao saber e á construción de coñecementos mediante a linguaxe relaciónase directamente coas competencias básicas de *aprender a aprender*, e coa de *autonomía e iniciativa persoal*. A linguaxe, alén de instrumento de comunicación, é un medio de representación do mundo e está na base do pensamento e do coñecemento, permite comunicarse con un mesmo, analizar problemas, elaborar plans e emprender procesos de decisión. En suma, regula e orienta a nosa propia actividade con progresiva autonomía. Por iso, o seu desenvolvemento e a súa mellora desde a área contribúe a organizar o pensamento, a comunicar afectos e sentimentos, a regular emocións favorecendo o desenvolvemento de ambas as competencias.

Ao *tratamento da información e competencia dixital*, a área contribúe en canto proporciona coñecementos e destrezas para a busca, selección, tratamento da información e comunicación, en especial, para a comprensión desa información, da súa estrutura e organización textual, e para a súa utilización na produción oral e escrita. O currículo da área inclúe o uso de soportes electrónicos na composición de textos, o que significa algo máis que un cambio de soporte, xa que afecta as operacións mesmas que interveñen no proceso de escritura (planificación, execución do texto, revisión, ...) e que constitúen un dos contidos básicos desta área. Por iso, na medida en que se utilicen estase a mellorar á vez a competencia dixital e o tratamento da información. Pero, ademais, os novos medios de comunicación dixitais que xorden continuamente implican un uso social e colaborativo da escritura, o que permite concibir a aprendizaxe da lingua escrita no cadro dun verdadeiro intercambio comunicativo.

A lingua contribúe poderosamente ao desenvolvemento da *competencia social e cidadá*, entendida como habilidades e destrezas para a convivencia, o respecto e o entendemento entre as persoas, xa que necesariamente a súa adquisición require o uso da lingua como base da comunicación. Aprender lingua é, ante todo, aprender a comunicarse cos outros, a comprender o que estes transmiten, a tomar contacto con distintas realidade e a asumir a propia expresión como modalidade fundamental de apertura aos demais.

Por outro lado, na medida en que unha educación lingüística satisfactoria valora todas as linguas como igualmente aptas para desempeñar as funcións de comunicación e de representación, analiza

- Recreación e reescritura de textos narrativos e de carácter poético (adiviñas, refráns,...), utilizando modelos.
- Dramatización de situacións e de textos literarios.

Bloque 4. Coñecemento da lingua

- Recoñecemento do papel das situacións sociais como factor condicionante dos intercambios comunicativos.
- Identificación dos contextos en que a comunicación se produce mediante textos escritos e valoración da importancia da escrita en determinados ámbitos.
- Identificación dos textos de uso frecuente na aula a partir de elementos paratextuais e textuais.
- Observación das diferenzas entre a lingua oral e escrita.
- Recoñecemento da relación entre son e grafía no sistema da lingua.
- Identificación da palabra como instrumento básico para a segmentación da escritura.
- Coñecemento das normas ortográficas máis sinxelas.
- Substitución, inserción, supresión, cambio de orde e segmentación de elementos lingüísticos para observar o funcionamento dos enunciados e adquirir novos recursos.
- Inicio á reflexión en actividades de identificación e uso dos seguintes termos na produción e interpretación: denominación dos textos con que se traballou; enunciado, palabra e sílaba; nome, nome común e nome propio; xénero e número.

Criterios de avaliación

1. Participar nas situacións de comunicación da aula, respectando as normas do intercambio: esperar a vez de palabra, escoitar, ollar para o interlocutor, manter o tema.

Con este criterio téntase avaliar tanto a capacidade para intervir nas diversas situacións de intercambio oral que se producen na aula, como a actitude con que se participa nelas. Convén advertir que estas competencias teñen unha estreita relación coa capacidade para observar as situacións comunicativas -finalidade, participantes, lugar onde se produce o intercambio, ... - ben como para determinar, de forma aínda intuitiva, as súas características e proceder de maneira adecuada.

2. Expressarse de forma oral mediante textos que presenten de xeito organizado feitos, vivencias ou ideas.

Este criterio pretende avaliar a capacidade para expresarse de forma clara e concisa segundo o xénero e a situación de comunicación, usando o léxico, as fórmulas lingüísticas, a entoación e a pronuncia adecuadas. Débese valorar tamén a capacidade de comunicar oralmente feitos, vivencias ou ideas, como forma de controlar, con axuda da linguaxe, a propia conduta.

3. Captar o sentido global de textos orais de uso habitual, identificando a información máis relevante.

Este criterio fai referencia á capacidade para comprender textos orais da vida cotiá, tanto da aula como do seu contorno máis próximo. Refírese, neste primeiro ciclo, á obtención de informacións globais ou moi concretas que lles permitan realizar tarefas ou participar na vida da aula.

Este criterio quere avaliar tamén se desenvolveron certa competencia para reflexionar, de forma moi elemental, sobre os mecanismos de comprensión dos textos e as formas en que se producen as diferentes mensaxes.

4. Localizar información concreta e realizar inferencias directas na lectura de textos.

Con este criterio preténdese avaliar a capacidade para detectar e entender información ou ideas relevantes indicadas explicitamente nos textos -informacións puntuais en avisos, notas, convites e

- Interese por expresarse oralmente con pronuncia e entoación adecuadas.
- Uso dunha linguaxe non discriminatoria e respectuosa coas diferenzas.

Bloque 2. Ler e escribir

Comprensión de textos escritos

- Comprensión de informacións concretas en textos propios de situacións cotiás próximas á experiencia infantil, como convites, parabéns, notas e avisos.
- Comprensión de información xeral sobre feitos e acontecementos próximos á experiencia infantil en textos procedentes dos medios de comunicación social, con especial incidencia na noticia.
- Comprensión de informacións en textos para aprender moi vinculados á experiencia, tanto nos producidos con finalidade didáctica como nos de uso cotián (folletos, descrições, instrucións e explicacións).
- Integración de coñecementos e informacións procedentes de diferentes soportes para aprender (identificación, clasificación, comparación).
- Iniciación á utilización dirixida das tecnoloxías da información e a comunicación e das bibliotecas para obter información e modelos para a composición escrita.
- Interese polos textos escritos como fonte de aprendizaxe e como medio de comunicación de experiencias e de regulación da convivencia.

Composición de textos escritos

- Composición de textos propios de situacións cotiás próximas á experiencia infantil, como convites, parabéns, notas ou avisos, utilizando as características usuais deses xéneros.
- Composición de textos propios dos medios de comunicación social (titulares, pés de foto, breves noticias, ...) sobre acontecementos próximos á experiencia infantil, en soportes habituais no ámbito escolar.
- Composición de textos relacionados co ámbito escolar para obter, organizar e comunicar información (questionarios, listas utilizadas como resumo ou esquema, descrições, explicacións elementais,...)

- Adquisición das convencións do código escrito.

- Utilización de elementos gráficos e paratextuais sinxelos para facilitar a comprensión (ilustracións e tipografía).

- Iniciación ao uso de programas informáticos de procesamento de texto.

- Interese pola escritura como instrumento para nos relacionarmos e para aprender, e interese polo coitado e a presentación dos textos escritos e pola norma ortográfica.

Bloque 3. Educación literaria

- Escolta de textos literarios e lectura guiada e autónoma, silenciosa e en voz alta, de textos adecuados aos intereses infantís para chegar progresivamente á autonomía lectora.
- Valoración da autonomía lectora, interese pola escolta de temas e textos, pola comunicación das preferencias persoais, e apreciación do texto literario como recurso de desfrute persoal.
- Uso dos recursos da biblioteca da aula e do centro, incluíndo documentos audiovisuais, como medio de aproximación á literatura.
- Comprensión, memorización e recitación de poemas co ritmo, a pronuncia e a entoación adecuadas.

Con este criterio quérese comprobar se son capaces de utilizar os termos gramaticais e lingüísticos elementais (denominacións dos textos, enunciado, palabra e sílaba; nome común e nome propio; singular e plural; masculino e feminino) nas actividades que se realicen na aula. Esta utilización supón un determinado grao de elaboración dos conceptos a que se refiren os termos. Tamén se valorará a iniciativa no uso espontáneo e o interese por utilizar estes termos.

Segundo ciclo

Contidos

Bloque 1. escoitar, falar e conversar

- Participación e cooperación en situacións comunicativas habituais (informacións, conversas reguladoras da convivencia, discusións ou instrucións) con valoración e respecto das normas que rexen a interacción oral (quendas de palabra, papeis diversos no intercambio, ton de voz, posturas e xestos adecuados).
- Comprensión e valoración de textos orais procedentes da radio, a televisión ou a internet con especial incidencia na noticia, para obter información xeral sobre feitos e acontecementos que resulten significativos.
- Comprensión e produción de textos orais para aprender e para informarse, tanto dos producidos con finalidade didáctica como dos de uso cotián, de carácter informal (conversas entre iguais e no equipo de traballo) e dun maior grao de formalización (as exposicións de clase).
- Uso de documentos audiovisuais para obter, seleccionar e relacionar informacións relevantes (identificación, clasificación, comparación).
- Actitude de cooperación e de respecto en situacións de aprendizaxe compartida.
- Interese por expresarse oralmente con pronuncia e entoación adecuadas.
- Utilización da lingua para tomar conciencia das ideas e os sentimentos propios e dos demais e para regular a propia conduta, empregando unha linguaxe non discriminativa e respectuosa coas diferenzas.

Bloque 2. Ler e escribir

Comprensión de textos escritos

- Comprensión da información relevante en textos propios de situacións cotiás de relación social, como correspondencia escolar, normas de clase ou regras de xogos.
- Comprensión de información xeral en textos procedentes de medios de comunicación social (incluídas webs infantís) con especial incidencia na noticia e nas cartas ao director, localizando informacións destacadas en grandes titulares, entradas, portadas...
- Comprensión de información relevante en textos para aprender e para informarse, tanto nos producidos con finalidade didáctica como nos de uso cotián (folletos, descrições, instrucións e explicacións).
- Integración de coñecementos e informacións procedentes de diferentes soportes para aprender e contrastar información (identificación, clasificación, comparación, interpretación).
- Utilización dirixida das tecnoloxías da información e a comunicación e das bibliotecas para obter información e modelos para a composición escrita.
- Interese polos textos escritos como fonte de aprendizaxe e como medio de comunicación de experiencias e de regulación da convivencia.

Composición de textos escritos

textos escolares- e tamén se poden transcender o significado superficial para extraer inferencias directas baseadas no texto.

Nos textos narrativos literarios esta capacidade implica a identificación dos feitos principais que permiten construír unha historia, dos personaxes principais ou de inferir algunhas cuestións sinxelas en relación co contexto da historia (tempo, espazo, etc).

Débase avaliar tamén o desenvolvemento da destreza para utilizar determinados aspectos non estritamente textuais na detección das ideas (imaxes, distribución do texto ou tipografía).

5. Relacionar, pondo exemplos concretos, a información contida nos textos escritos próximos á experiencia infantil coas propias vivencias e ideas e mostrar a comprensión a través da lectura en voz alta.

Con este criterio avaliase a capacidade para relacionar as propias vivencias e coñecementos coa información nova que aparece nos textos escritos, ben como a capacidade para relacionar información procedente de textos diversos de uso escolar habitual identificándoa, comparándoa e clasificándoa.

Valorarase tamén a comprensión a través da lectura en voz alta, despois da lectura silenciosa, de textos coñecidos, atendendo fundamentalmente á descodificación, ás pausas e á entoación. Terase en conta, por último, se toman a iniciativa para ler e se mostran interese ao facelo.

6. Redactar e reescribir diferentes textos relacionados coa experiencia infantil aténdose a modelos claros, utilizando a planificación e revisión dos textos, coidando as normas gramaticais e ortográficas máis sinxelas e os aspectos formais.

Con este criterio quérese avaliar se adquiriron o código escrito. Deberán ser capaces de redactar textos propios das relacións interpersoais na aula -avisos, parabéns, notas-, de participar en actividades escolares en que se dea intercambio escrito de información e de utilizar a escritura para aprender e organizar os propios coñecementos. Tamén se valorará a aproximación á literatura mediante a práctica de xogos lingüísticos ou imitacións de xéneros como o conto ou a poesía.

Avallaráse tamén o proceso de elaboración dos escritos que debe atender á planificación -mediante uso de modelos e outras pautas- e á revisión de aspectos relacionados coa eficacia do escrito -obtención da finalidade desexada-, coa coherencia e coa corrección gramatical e ortográfica que neste ciclo se centra no uso das regras ortográficas básicas: segmentación de palabras, uso da coma en enumeracións, o punto e a interrogación.

7. Coñecer textos literarios da tradición oral e da literatura infantil adecuados ao ciclo, ben como algúns aspectos formais simples da narración e da poesía coa finalidade de apoiar a lectura e a escritura deses textos.

Este criterio avalía a capacidade de desenvolver o hábito de escoitar e desfrutar con textos literarios propios do ciclo, especialmente narrativos e poéticos (cancións, refráns, adiviñas, trabalinguas,...), de comprender o sentido destes grazas á interpretación dalgunhas convencións específicas, como a estrutura narrativa simple e a rima. Hai que avaliar igualmente o aprecio e a adopción de actitudes positivas fronte ao texto literario e a incorporación da lectura á súa vida cotiá. Valorarase a participación en tarefas de dramatización, recreación, memorización e recitación de poemas e textos sinxelos con ritmo, pronuncia e entoación adecuadas.

8. Identificar de forma guiada algúns cambios que se producen nas palabras, os enunciados e os textos ao realizar segmentacións, cambios na orde, supresións e insercións que fan mellorar a comprensión e a expresión oral e escrita.

Trátase de avaliar a habilidade para observar e recoñecer os efectos que producen os cambios na orde, as segmentacións, as supresións e as insercións, nos enunciados e nos textos, de modo que se identifiquen tanto os problemas na escritura e na expresión oral como a orixe de determinadas dificultades na comprensión e se utilice esta reflexión na mellora desas actividades

9. Comprender e utilizar a terminoloxía gramatical e lingüística elemental nas actividades relacionadas coa produción e comprensión de textos.

- Composición, de textos propios de situacións cotiás de relación social (correspondencia escolar, normas de convivencia, avisos, solicitudes...) conforme as características propias destes xéneros.
- Composición de textos de información e opinión propios dos medios de comunicación social sobre acontecementos significativos, con especial incidencia na noticia e nas cartas ao director, en situacións simuladas ou reais.
- Composición de textos propios do ámbito académico para obter, organizar e comunicar información (cuestionarios, resumos, informes sinxelos, descrições, explicacións...)
- Utilización de elementos gráficos e paratextuais, con grao crecente de dificultade, para facilitar a comprensión (ilustracións, gráficos e tipografía).
- Valoración da escritura como instrumento de relación social, de obtención e reelaboración da información e dos coñecementos.
- Utilización guiada de programas informáticos de procesamento de texto.
- Interese polo coidado e a presentación dos textos escritos e respecto pola norma ortográfica.

Bloque 3. Educación literaria

- Lectura persoal, silenciosa e en voz alta, de obras adecuadas á idade e intereses.
- Lectura guiada de textos narrativos de tradición oral, literatura infantil, adaptacións de obras clásicas e literatura actual en diferentes soportes.
- Desenvolvemento da autonomía lectora, da capacidade de escollo de temas e textos e de expresión das preferencias persoais.
- Valoración e aprecio do texto literario como vehículo de comunicación, fonte de coñecemento doutros mundos, tempos e culturas, e como recurso de disfrute persoal.
- Coñecemento do funcionamento da biblioteca do centro e participación en actividades literarias.
- Comprensión, memorización e recitación de poemas, co ritmo, a pronuncia e a entoación adecuadas.
- Recreación e composición de poemas e relatos para comunicar sentimentos, emocións, estados de ánimo ou lembranzas, recoñecendo as características dalgúns modelos.
- Dramatización de situacións e textos literarios.

Bloque 4. Coñecemento da lingua

- Recoñecemento dos elementos do contexto comunicativo como factores que inciden na selección das formas orais ou escritas do intercambio comunicativo.
- Identificación de estruturas narrativas, instrutivas, descritivas e explicativas sinxelas para a comprensión e composición.
- Recoñecemento das diferenzas máis relevantes entre a lingua oral e escrita.
- Coñecemento das normas ortográficas, apreciando o seu valor social e a necesidade de cinxirse a elas nos escritos.
- Consciencia positiva da variedade lingüística existente no contexto escolar e social.
- Coñecemento da diversidade lingüística de España e valoración positiva desta riqueza.
- Comparación e transformación de enunciados, mediante inserción, supresión, cambio de orde, segmentación e recomposición, para xulgar a gramaticalidade dos resultados e facilitar o desenvolvemento dos conceptos lingüísticos e da metalinguaxe.

- Reflexión, uso e definición intuitiva da terminoloxía seguinte nas actividades de produción e interpretación: denominación dos textos con que se traballou; enunciado, palabra e sílaba; xénero e número; determinantes; tempo verbal (presente, futuro, pasado).
- Recoñecemento das relacións entre as palabras pola forma (flexión, composición e derivación) e polo significado (sinónimos e antónimos), en relación coa comprensión e composición de textos.
- Comparación de estruturas sintácticas elementais para observar a súa equivalencia semántica ou posibles alteracións do significado.
- Inserción e coordinación de oracións como instrumento na mellora da composición escrita.
- Exploración e reflexión sobre as posibilidades do uso de diversos enlaces entre oracións (adición, causa, oposición, contradición, ...) en relación coa composición de textos.
- Recoñecemento das modalidades oracionais declarativa, interrogativa e exhortativa.
- Identificación dos constituintes fundamentais da oración, suxeito e predicado e dalgúns papeis semánticos do suxeito (axente, paciente, etc.)

Criterios de avaliación

1. Participar nas situacións de comunicación da aula, respectando as normas do intercambio: esperar a vez de palabra, escoitar, expor con clareza, entoar adecuadamente.

Con este criterio téntase avaliar tanto a capacidade para intervir nas diversas situacións de intercambio oral que se producen na aula, como a actitude con que se participa nelas. Convén advertir que as devanditas competencias teñen unha estreita relación coa capacidade para observar as situacións comunicativas -finalidade, número de participantes, lugar onde se produce o intercambio, ... - e para determinar as súas características de forma cada vez máis consciente e proceder de maneira adecuada a cada contexto. No mesmo sentido valorarase se se é capaz de establecer relacións harmónicas cos demais, incluíndo a habilidade para iniciar e soste unha conversa.

2. Expresarse de forma oral mediante textos que presenten de xeito sinxelo e coherente coñecementos, ideas, feitos e vivencias.

Este criterio debe avaliar a competencia para expresarse de forma coherente en diversas situacións e para utilizar a lingua como instrumento de aprendizaxe e de regulación da conduta. Observarase se poden comunicar coñecementos e opinións, usando o léxico, as fórmulas lingüísticas, a entoación e a pronuncia adecuadas.

3. Captar o sentido de textos orais de uso habitual, recoñecendo as ideas principais e secundarias.

Con este criterio quérese avaliar a competencia para obter, seleccionar e relacionar información relevante procedente de situacións habituais na aula, que se producen tanto para relacionarse como para aprender, e as que se dan no ámbito social (familia, radio, TV...)

Este criterio quere avaliar tamén se desenvolveron certa competencia para reflexionar sobre os mecanismos de comprensión dos textos e sobre a utilidade para aprender a aprender que a reflexión sobre os procedementos utilizados comporta.

4. Localizar e recuperar información explícita e realizar inferencias directas na lectura de textos.

Con este criterio preténdese valorar se son capaces de detectar e entender información ou ideas relevantes explícitas nos textos -cartas no ámbito escolar, normas de clase, regras de xogo, noticias, cartas ao director, textos escolares- ben como transcender o significado superficial para extraer inferencias directas baseadas no texto: acontecementos predicibles, deducir o propósito dos textos ou identificar algunhas xeneralizacións efectuadas no texto.

Nos textos literarios, débese avaliar a identificación das ideas principais dalgúns poemas -cando están indicadas expresamente-, a capacidade para recoñecer o conflito nun conto, a habilidade para

Trátase de avaliar a habilidade para observar e recoñecer os efectos que inserción, supresión, cambio de orde, segmentación e recomposición producen nos enunciados e nos textos, de modo que se identifiquen tanto os problemas na escritura e na expresión oral como a orixe de determinadas dificultades na comprensión e se utilice esta reflexión na mellora das devanditas actividades.

Os devanditos procedementos de análise deben permitir considerar o texto de maneira crítica; reflexionar sobre o contido e avaliálo; considerar e avaliar a súa estrutura, o uso da linguaxe, os recursos literarios, ou o punto de vista e o oficio do autor.

10. Comprender e utilizar a terminoloxía gramatical e lingüística propia do ciclo nas actividades de produción e comprensión de textos.

Este criterio tenta comprobar que adquiriron os coñecementos gramaticais básicos e saben utilizar a terminoloxía apropiada para referirse a eles (denominacións dos textos, tempos do verbo -presente, futuro, pasado-, determinantes, artigo, cuantificadores, prefixos, sufixos, palabras derivadas, sinónimos e antónimos, etc.) Débese valorar tamén o uso desta terminoloxía para falar sobre o funcionamento da lingua e como apoio para explicar e reflexionar sobre o que se aprendeu.

Terceiro ciclo

Contidos

Bloque 1. escoitar, falar e conversar

- Participación e cooperación en situacións comunicativas de relación social especialmente as destinadas a favorecer a convivencia (debates ou dilemas morais destinados a favorecer a convivencia), con valoración e respecto das normas que rexen a interacción oral (quendas de palabra, papeis diversos no intercambio, ton de voz, posturas e xestos adecuados).
- Comprensión de textos orais procedentes da radio, da televisión ou da internet con especial incidencia na noticia, a entrevista, a reportaxe infantil e os debates e comentarios de actualidade, para obter información xeral sobre feitos e acontecementos que resulten significativos e distinguindo información de opinión.
- Produción de textos orais propios dos medios de comunicación social mediante simulación ou participación para ofrecer e compartir información e opinión.
- Valoración dos medios de comunicación social como instrumento de aprendizaxe e de acceso a informacións e experiencias doutras persoas.
- Comprensión e produción de textos orais para aprender e para se informar, tanto dos producidos con finalidade didáctica como dos de uso cotián, de carácter informal (conversas entre iguais e no equipo de traballo) e dun maior grao de formalización (exposicións de clase, entrevistas ou debates).
- Uso de documentos audiovisuais como medio de obter, seleccionar e relacionar con progresiva autonomía informacións relevantes para aprender (identificación, clasificación, comparación).
- Actitude de cooperación e de respecto en situacións de aprendizaxe compartida.
- Interese por se expresar oralmente con pronuncia e entoación adecuadas.
- Utilización da lingua para tomar conciencia das ideas e os sentimentos propios e dos demais e para regular a propia conduta, empregando unha linguaxe non discriminatória e respectuosa coas diferenzas.

Bloque 2. Ler e escribir

Comprensión de textos escritos

- Comprensión da información relevante en textos propios das situacións cotiás de relación social: correspondencia, normas, programas de actividades, convocatorias, plans de traballo ou regulamentos.

comprender as relacións entre os personaxes das historias -cando non aparecen de xeito explícito- ou a anticipación dalguns acontecementos. Tamén se deben avaliar as destrezas para utilizar determinados aspectos non estritamente textuais que axuden á identificación das ideas principais: tipografía en grandes titulares ou entradas, en portadas; subliñados, letras grosas en epígrafes e outros lugares destacados dos textos; etc.

5. Interpretar e integrar as ideas propias coa información contida nos textos de uso escolar e social, e mostrar a comprensión a través da lectura en voz alta.

Con este criterio quírese comprobar se os nenos e nenas utilizan as súas experiencias e coñecementos para establecer relacións entre as ideas e a información do texto. Deben ser capaces de utilizar estratexias de comprensión (ser consciente do propósito da lectura, utilizar indicadores textuais e contextuais para formular e probar conxecturas...) e estratexias para resolver as dúbidas que se presenten (avanzar e retroceder, consultar un dicionario ou procurar información complementaria).

Tamén se avalía a comprensión a través da lectura en voz alta, que se debe realizar xa con certa segurancia, sen titubeos, repeticións ou saltos de palabras. É importante asegurar neste ciclo que a descodificación se realiza adecuadamente e de forma fluída.

6. Redactar, reescribir e resumir diferentes textos significativos en situacións cotiás e escolares, de forma ordenada e adecuada, utilizando a planificación e revisión dos textos, coidando as normas gramaticais e ortográficas e os aspectos formais, tanto en soporte papel como dixital.

Trátase de avaliar a capacidade para redactar os textos propios das relacións interspersais na aula -cartas, normas de convivencia, avisos, solicitudes-, ben como outros propios dos medios de comunicación social, referidos a feitos próximos á súa experiencia. De xeito especial débese avaliar a capacidade para elaborar textos que permiten progresar na autonomía para aprender -resumos, descripcións ou explicacións-.

No ámbito literario, avaliarase a capacidade para recrear, imitar poemas ou relatos utilizando determinados recursos como a rima ou o ritmo, de xeito intuitivo, nos poemas. Este criterio debe verificar que a produción de textos escritos se realiza de acordo cos pasos propios deste proceso (planificación, escritura do texto, revisión) e que valoran a utilidade de seguilos para lograr un texto máis completo e adecuado á intención comunicativa.

En todos os escritos se avaliará o uso das normas ortográficas básicas, ben como a presentación clara, limpa e ordenada. Nestes procesos convén avaliar a habilidade no uso dos medios informáticos para a elaboración e a presentación de textos.

7. Coñecer textos literarios da tradición oral e da literatura infantil adecuados ao ciclo ben como as características básicas da narración e a poesía, coa finalidade de apoiar a lectura e a escritura destes textos.

Este criterio avalía a capacidade de disfrutar de forma cada vez máis autónoma con textos literarios adecuados á idade e intereses do ciclo, de comprender o sentido destes grazas á interpretación dalgúñas convencións específicas, como os temas recorrentes, os elementos do relato literario e a rima. Hai que avaliar igualmente a actitude positiva cara á lectura como actividade propia da vida cotiá. Valorarase a capacidade de explorar recursos expresivos e creativos simples, seguindo modelos, en tarefas de dramatización, recreación

8. Usar a biblioteca da aula e do centro, coñecer os mecanismos da súa organización e do seu funcionamento e as posibilidades que ofrece.

Este criterio debe avaliar a participación nas actividades de lectura nas bibliotecas, a autonomía de uso, o coñecemento dos procedementos básicos e mecanismos de organización e selección dos diferentes materiais, ben como as posibilidades que lle ofrece cada un deles. Tamén se valorará a adquisición de hábitos de lectura por pracer, de respecto polas normas de uso e a actitude colaboradora no bo funcionamento da biblioteca.

9. Identificar algúns cambios que se producen nas palabras, os enunciados e os textos ao realizar segmentacións, cambios na orde, supresións e insercións que fan mellorar a comprensión e a expresión oral e escrita.

- Comprensión de textos procedentes dos medios de comunicación social (incluídas webs infantís e xuvenís) con especial incidencia na noticia, a entrevista e as cartas ao director, para obter información xeral, localizando informacións destacadas.
  - Comprensión de textos do ámbito escolar, en soporte papel ou dixital, para aprender e para informarse, tanto dos producidos con finalidade didáctica como dos de uso social (folletos informativos ou publicitarios, prensa, programas, fragmentos literarios).
  - Actitude crítica ante as mensaxes que supoñen calquera tipo de discriminación.
  - Integración de coñecementos e informacións procedentes de diferentes soportes para aprender (comparación, clasificación, identificación e interpretación) con especial atención aos datos que se transmiten mediante gráficos, esquemas e outras ilustracións.
  - Utilización dirixida das tecnoloxías da información e a comunicación para a localización, selección e organización de información.
  - Uso das bibliotecas, incluíndo as virtuais, de forma cada vez máis autónoma, para obter información e modelos para a produción escrita.
  - Interese polos textos escritos como fonte de aprendizaxe e como medio de comunicación de experiencias e de regulación da convivencia.
- Composición de textos escritos
- Composición de textos propios de situacións cotiás de relación social (correspondencia, normas, programas, convocatorias, plans de traballo,...) de acordo coas características propias dos devanditos xéneros.
  - Composición de textos de información e opinión propios dos medios de comunicación social sobre feitos e acontecementos significativos con especial incidencia na noticia, a entrevista, a recensión de libros ou de música,..., en situacións simuladas ou reais.
  - Composición de textos propios do ámbito académico para obter, organizar e comunicar información, (cuestionarios, enquisas, resumos, esquemas, informes, descrições, explicacións,...)
  - Utilización de elementos gráficos e paratextuais para facilitar a comprensión (ilustracións, gráficos, táboas e tipografía).
  - Valoración da escritura como instrumento de relación social, de obtención e reelaboración da información e dos coñecementos.
  - Utilización progresivamente autónoma de programas informáticos de procesamento de texto.
  - Interese polo coidado e a presentación dos textos escritos e respecto pola norma ortográfica.
- Bloque 3. Educación literaria
- Lectura persoal, silenciosa e en voz alta, de obras adecuadas á idade e intereses.
  - Lectura guiada de textos narrativos de tradición oral, literatura infantil, adaptacións de obras clásicas e literatura actual en diferentes soportes.
  - Lectura comentada de poemas, relatos e obras teatrais tendo en conta as convencións literarias (xéneros, figuras,...) e a presenza de certos temas e motivos recorrentes.
  - Desenvolvemento da autonomía lectora, da capacidade de escollo de temas e textos e de expresión das preferencias persoais.
  - Valoración e aprecio do texto literario como vehículo de comunicación, fonte de coñecemento doutros mundos, tempos e culturas, como feito cultural e como recurso de disfrute persoal.
  - Uso da biblioteca do centro e participación en actividades literarias.
- Comprensión, memorización e recitación de poemas co ritmo, a pronuncia e a entoación adecuadas.
  - Recreación e composición de poemas e relatos para comunicar sentimentos, emocións, estados de ánimo ou lembranzas, recoñecendo as características dalgunhs modelos.
  - Dramatización e lectura dramatizada de textos literarios.
- Bloque 4. Coñecemento da lingua
- Identificación das relacións entre os elementos do contexto de situación e as formas lingüísticas en que se manifestan nos discursos orais e escritos.
  - Recoñecemento de estruturas narrativas, instrutivas, descritivas e explicativas para a comprensión e composición.
  - Coñecemento das normas ortográficas, apreciando o seu valor social e a necesidade de cinxirse a elas nos escritos.
  - Utilización de procedementos de derivación, comparación, contraste,..., para xulgar a corrección das palabras e xeneralizar as normas ortográficas.
  - Localización das linguas de España e valoración positiva desta riqueza lingüística, evitando os prexuízos sobre as linguas e os seus falantes.
  - Comparación e transformación de enunciados mediante inserción, supresión, cambio de orde, segmentación e recomposición, para xulgar a gramaticalidade dos resultados e facilitar o desenvolvemento dos conceptos lingüísticos e da metalinguaxe.
  - Reflexión, uso e definición intuitiva da terminoloxía seguinte nas actividades de produción e interpretación: denominación dos textos con que se traballou; sílaba tónica e átona; enunciado: frase e oración; tipos de enunciados: declarativo, interrogativo, exclamativo, imperativo; enlaces: preposición e conxunción; grupo de palabras: núcleo e complementos; adxectivo; tempo verbal (pretérito indefinido, pretérito imperfecto e pretérito perfecto); persoa gramatical; modo imperativo e infinitivo; suxeito e predicado; complementos do nome e complementos do verbo.
  - Comparación de estruturas sintácticas diversas para observar a súa equivalencia semántica ou posibles alteracións do significado.
  - Inserción e coordinación de oracións como procedementos propios da explicación.
  - Exploración e reflexión sobre as posibilidades do uso de diversos enlaces entre oracións (causa, consecuencia, finalidade, contradición, condición, ...) en relación coa composición de textos.
  - Identificación dos constituintes fundamentais da oración, suxeito e predicado.
  - Transformación de oracións de activa en pasiva e viceversa, coa finalidade de construír os conceptos de axente e obxecto para a comprensión de determinados textos.
  - Utilización do paso de estilo directo a estilo indirecto na narración.
- Criterios de avaliación*
1. Participar nas situacións de comunicación da aula, respectando as normas do intercambio: esperar a vez de palabra, organizar o discurso, escoitar e incorporar as intervencións dos demais.
- Con este criterio téntase avaliar tanto a capacidade para intervir nas diversas situacións de intercambio oral que se producen na aula como a actitude con que se participa nelas. Convén advertir que estas competencias requiren capacidade para observar as situacións comunicativas - finalidade, número e características dos participantes. Lugar onde se produce o intercambio... - e para determinar as súas características, de forma consciente, e proceder de maneira adecuada a

- normas gramaticais e ortográficas e cuidando os aspectos formais tanto en soporte papel como dixital.
- Este criterio tenta verificar que son capaces de se expresar por escrito de forma coherente e seguindo os pasos propios do proceso de produción dun escrito (planificación, escritura do texto, revisión). Deberán ser capaces de producir textos propios das relacións interpersoais na aula - cartas, normas, programas de actividades, convocatorias, plans de traballo colectivos-, dos medios de comunicación social referidos a feitos próximos a súa experiencia -noticia, entrevista, recensión de libros ou de música, carta ao director-, ben como os de uso habitual noutras áreas de aprendizaxe. De xeito especial, débese avaliar a capacidade para elaborar os textos que permiten progresar na autonomía para aprender -resumos, esquemas, informes, descrições, explicacións-.
- No ámbito literario, avaliarase a capacidade para recrear poemas ou relatos utilizando determinados recursos como a rima ou o ritmo nos poemas.
- En todos os escritos, tanto en papel como en soporte dixital, se avaliará a automatización das normas ortográficas de aparición frecuente e a resolución de dúbidas ortográficas mediante a utilización dos apoios pertinentes (dicionarios, apuntamentos,...)
7. Coñecer textos literarios da tradición oral e da literatura infantil adecuados ao ciclo ben como as características da narración e a poesía, coa finalidade de apoiar a lectura e a escritura deses textos.
- Este criterio avalía a capacidade de desfrutar de forma autónoma cos textos literarios adecuados á idade e ao ciclo, de comprender o sentido destes grazas á interpretación dalgunhas convencións específicas, como os temas recorrentes, os elementos do relato literario, a rima, a medida, as comparacións e a metáfora. Hai que avaliar igualmente a iniciativa e a adquisición dunha actitude positiva cara á lectura. Valorarase a capacidade de usar recursos expresivos e creativos en tarefas de dramatización, recreación ou memorización de poemas e outros textos.
8. Utilizar as bibliotecas, videotecas, etc. e comprender os mecanismos e procedementos de organización e selección de obras e outros materiais. Colaborar no coidado e mellora dos materiais bibliográficos e outros documentos dispoñibles na aula e no centro.
- Neste criterio avalíase se son capaces de usar as bibliotecas ao seu alcance de forma activa e autónoma, se desenvolveron o gusto pola lectura e as actitudes e procedementos necesarios para seren usuarios habituais destas. Débese valorar tamén o coñecemento do funcionamento e organización das bibliotecas, ben como a capacidade de colaborar no seu mantemento e coidado.
9. Identificar cambios que se producen nas palabras, os enunciados e os textos ao realizar segmentacións, cambios na orde, supresións e insercións que fan mellorar a comprensión e a expresión oral e escrita.
- Trátase de avaliar a habilidade para observar e recoñecer os efectos que inserción, supresión, cambio de orde, segmentación, recomposición, producen nos enunciados e nos textos, de modo que se identifiquen tanto os problemas na escritura e na expresión oral como a orixe de determinadas dificultades na comprensión e se utilice esta reflexión na mellora das devanditas actividades.
- Os devanditos procedementos de análise deben permitir considerar o texto de xeito crítico; reflexionar sobre o contido do texto e avaliálo; considerar e avaliar a súa estrutura, o uso da linguaxe, os recursos literarios, ou o punto de vista e o oficio do autor.
10. Comprender e utilizar a terminoloxía gramatical e lingüística básica nas actividades de produción e comprensión de textos.
- Este criterio tenta comprobar se se adquiriron os coñecementos gramaticais básicos sobre a lingua. Preténdese constatar que empregan estas aprendizaxes na realización e revisión dos seus textos para lograr unha mellor comunicación. Así mesmo, valorarase o uso da terminoloxía que permita discutir algúns problemas lingüísticos, ordenar as observacións realizadas e explicar o que se aprendeu. Ao final da etapa estes contidos inclúen as denominacións dos textos, os elementos que constitúen os enunciados, o coñecemento das distintas clases de palabras (nome, adxectivo, verbo,
- cada contexto. Debe ser tamén obxecto de valoración a habilidade para iniciar, soste e finalizar conversas.
2. Expressarse de forma oral mediante textos que presenten de xeito coherente coñecementos, feitos e opinións.
- Este criterio debe avaliar se se expresan de forma organizada e coherente, segundo o xénero e a situación de comunicación. Deben ser capaces de seleccionar os contidos relevantes e expresalos usando o léxico, as fórmulas adecuadas e os recursos propios destas situacións, como ton de voz, postura e xestos apropiados. Débese valorar a capacidade de producir de forma oral relatos e exposicións de clase, ben como a de explicar en voz alta as reflexións sobre os aspectos que se aprenden.
3. Captar o sentido de textos orais, recoñecendo as ideas principais e secundarias e identificando ideas, opinións e valores non explícitos.
- Trátase de avaliar a competencia para obter, seleccionar e relacionar informacións procedentes dos medios de comunicación e do contexto escolar, especialmente as de tipo espacial, temporal e de secuencia lóxica.
- Igualmente pretende avaliar se son capaces de aprender alén do sentido literal do texto e de realizar deducións e inferencias sobre o seu contido, de distinguir información e opinión e de interpretar algúns elementos implícitos como a ironía ou o dobre sentido. Así mesmo, quérese avaliar se desenvolveron certa competencia para reflexionar sobre os mecanismos de comprensión dos textos e a utilidade para aprender a aprender que comporta a reflexión sobre os procedementos utilizados.
4. Localizar e recuperar información explícita e realizar inferencias na lectura de textos determinando os propósitos principais destes e interpretando o dobre sentido dalgun
- Este criterio quiere avaliar se son capaces de buscar, localizar e seleccionar información ou ideas relevantes que aparecen explícitas nos textos -convocatorias, programas de actividades, plans de traballo- actuando de modo acorde co que nelas se indica; informarse sobre feitos próximos á súa experiencia nos medios de comunicación, utilizando a lectura rápida de grandes titulares e entradas para anticipar o contido global; utilizar o subliñado e outras técnicas para determinar as ideas principais e as secundarias explícitas nos textos escolares.
- Tamén se debe avaliar a capacidade para transcender o significado superficial e extraer inferencias directas: inducir acontecementos predicibles, deducir o propósito dos textos ou identificar algunhas xeneralizacións, mesmo captar o dobre sentido ou as ironías.
- Nos textos literarios, débese avaliar a identificación das ideas principais dalgun
- capacidade para seguir relatos non lineais, e tamén a habilidade para comprender as relacións entre os personaxes das historias cando non aparecen explícitos ou anticipar determinados acontecementos
5. Interpretar e integrar as ideas propias coas contidas nos textos, comparando e contrastando informacións diversas, e mostrar a comprensión a través da lectura en voz alta.
- Este criterio de avaliación pretende constatar que alumnos e alumnas son capaces de manexar con progresiva autonomía informacións contidas en textos diversos, ben como de incorporar á actividade lectora estratexias de comprensión como identificar o propósito do escrito, utilizar indicadores textuais, avanzar e retroceder, consultar en dicionarios, ou procurar información complementaria).
- Este criterio pretende tamén avaliar tanto a comprensión a través da lectura en voz alta, que se debe realizar xa con fluidez e entoación adecuadas, como a lectura silenciosa, valorando o progreso na velocidade e a comprensión.
6. Narrar, explicar, describir, resumir e expor opinións e informacións en textos escritos relacionados con situacións cotiás e escolares, de forma ordenada e adecuada, relacionando os enunciados entre si, usando de forma habitual os procedementos de planificación e revisión dos textos ben como as

etc.) e nocións básicas sobre como están formadas (variacións de xénero e número, de tempo, número e persoa, prefixos e sufixos frecuentes, etc.)

Lingua estranxeira

A mellora substancial dos medios de comunicación, xunto ao desenvolvemento e extensión das tecnoloxías da información e a comunicación, propiciaron un incremento das relacións internacionais sen precedente. Por tanto, na sociedade do século XXI hai que preparar alumnos e alumnas para viviren nun mundo progresivamente máis internacional, multicultural e multilingüe. Ademais, o noso país enlázase comprometido como membro da Unión Europea no fomento do coñecemento doutras linguas comunitarias. Polo seu lado, o Consello de Europa no *Marco común europeo de referencia para as linguas: aprendizaxe, ensino, avaliación*, establece directrices tanto para a aprendizaxe de linguas como para a valoración da competencia nas diferentes linguas dun falante. Estas pautas foron un referente chave no currículo da área.

A área de lingua estranxeira ten como obxecto formar persoas que a poidan utilizar para comprender, falar e conversar, ler e escribir, polo que o seu uso debe ser o punto de partida desde o inicio da aprendizaxe. Na educación primaria pátrese dunha competencia aínda moi elemental na lingua estranxeira, por iso, durante toda a etapa, serán de grande importancia os coñecementos, capacidades e experiencias nas linguas que nenos e nenas coñecen para comprender e construír significados, estruturas e estratexias durante a súa participación en actos de comunicación. A comprensión das diferentes situacións de comunicación e o coñecemento da estrutura dos textos axudaraos a identificar e adquirir os elementos lingüísticos concretos presentes nun acto comunicativo determinado.

A escasa presenza das linguas estranxeiras no ambiente é un factor condicionante que fai que a maioría das oportunidades de aprendizaxe se dean só no ámbito escolar. Normalmente é a situación concreta da clase de lingua estranxeira o único lugar en que a comunicación nesa lingua se pode levar a cabo e, por tanto, a súa aprendizaxe. Esta circunstancia fai necesaria a inclusión de contidos que incorporan situacións de comunicación propias de ámbitos diversos, ademais do académico, especialmente os das relacións sociais, os medios de comunicación e, coas lóxicas adaptacións, o literario.

O eixe da área de lingua estranxeira neste currículo constitúeno os procedementos dirixidos á consecución dunha competencia comunicativa efectiva oral e escrita, en contextos sociais significativos, que permita expresarse con progresiva eficacia e corrección e que abranza todos os usos e rexistros posibles.

O *Marco común europeo* define os diferentes estadios do desenvolvemento da competencia comunicativa nunha determinada lingua en función da capacidade do alumnado para levar a cabo un conxunto de tarefas de comunicación que exixen accións para o cumprimento dunha finalidade comunicativa concreta nun contexto específico. Unha actividade comunicativa concreta require a utilización da linguaxe oral e escrita e o uso de recursos e estratexias de comunicación, lingüísticas e non lingüísticas, pertinentes ao contexto en que ten lugar. O obxecto da área será pois a aprendizaxe das destrezas discursivas que poden ter lugar en ámbitos diversos. O alumnado de educación primaria pode actuar na maioría destes ámbitos en actos de comunicación propios da súa idade. De entre estes cabería destacar o ámbito das relacións sociais, que inclúe as relacións familiares, as prácticas sociais habituais e as situacións e accións cotiás no centro escolar; o académico, o relacionado con contidos da área e doutras áreas do currículo; o dos medios de comunicación e, coas necesarias adaptacións, o literario. Así mesmo, a aprendizaxe dunha lingua estranxeira debe contribuir ao desenvolvemento de actitudes positivas e receptivas con outras linguas e culturas, e, a un tempo, axudar a comprender e valorar a lingua ou linguas propias.

Os contidos agrúpanse en bloques que ordenan os elementos de análise dunha realidade complexa, en relación a catro centros de atención con características e necesidades específicas canto ao proceso de ensino e aprendizaxe: a linguaxe oral; a linguaxe escrita; os elementos constitutivos do sistema lingüístico, o seu funcionamento e relacións; e a dimensión social e cultural da lingua estranxeira.

Aínda que a linguaxe oral e a escrita son dúas manifestacións diferentes dunha mesma capacidade e nos procesos tanto de aprendizaxe como de uso o falante se apola nun ou outro indistintamente,

cada un exixe diferentes habilidades e coñecementos, polo que os contidos se refiren a eles por separado. O bloque 1, *Escoltar, falar e conversar*, adquire, nesta etapa, especial relevancia. A limitada presenza de lingua estranxeira no contexto social fai que o modelo lingüístico fomentado pola escola sexa a primeira fonte de coñecemento e aprendizaxe do idioma. Os discursos utilizados na aula son a un tempo vehículo e obxecto de aprendizaxe, polo que o currículo atendeu tanto ao coñecemento dos elementos lingüísticos coma á capacidade de utilizalos para o desempeño de tarefas comunicativas. Por outro lado, o modelo lingüístico fomentado debe provir de certo número de falantes para recoller, na maior medida posible, a variación e matices que un modelo lingüístico ambiental ofrece aos falantes tanto no aspecto fonético e prosódico como na escolla de expresións concretas en situacións coñecidas de comunicación. De aí a presenza no currículo do uso dos medios audiovisuais convencionais e das tecnoloxías da información e a comunicación.

O bloque 2, *Ler e escribir*, en coherencia co anterior, pretende a competencia discursiva no uso escrito. En lingua estranxeira os textos escritos son tamén modelo de composición textual e de práctica e adquisición de elementos lingüísticos. As lóxicas diferenzas na representación gráfica entre as linguas que coñecen e a lingua estranxeira suxiren o uso e aprendizaxe previos das formas orais. O uso progresivo da linguaxe escrita dependerá do grao de coñecemento do código, que está en relación directa co grao de seguraza que ese código ofrece na representación gráfica dos sons da lingua. Para superar esta falta de seguraza, o currículo inclúe estratexias e recursos como o uso de dicionarios e outros medios de consulta, convencionais ou dixitais, para a comprensión e composición, con progresivo grao de corrección e complexidade, de todo tipo de textos.

O contacto coa lingua estranxeira e o seu uso en situacións de comunicación permiten elaborar aos que a están a aprender, un sistema conceptual elemental sobre o seu funcionamento e mesmo sobre as variables contextuais ou pragmáticas asociadas á situación concreta e ao contido comunicativo. Este é o obxecto do bloque 3, *Coñecemento da lingua*, que inclúe tanto coñecementos lingüísticos como contidos de reflexión sobre a aprendizaxe. O punto de partida serán as situacións de uso que fomenten a inferencia de regras de funcionamento da lingua que permitan ás nenas e nenos estableceren que elementos da lingua estranxeira se comportan como nas linguas que coñece e que estratexias os axudan a aprender mellor, de maneira que adquiriran confianza nas súas propias capacidades.

Polo seu lado, os contidos do bloque 4, *Aspectos socioculturais e consciencia intercultural*, contribúen a que os nenos e as nenas coñezan costumes, formas de relación social, trazos e particularidades dos países en que se fala a lingua estranxeira, en definitiva, formas de vida diferentes ás propias. Este coñecemento promoverá a tolerancia e aceptación, acrecentará o interese polo coñecemento das diferentes realidades sociais e culturais e facilitará a comunicación intercultural.

Cando as administracións educativas incorporen ás áreas da educación primaria unha segunda lingua estranxeira, de conformidade co artigo 4.3 deste real decreto, as ensinanzas mínimas serán as establecidas para a lingua estranxeira no primeiro ciclo da etapa coas adaptacións pertinentes exixidas polas características e a competencia lingüística xeral do alumnado.

Contribución da área ao desenvolvemento das competencias básicas

O estudo dunha lingua estranxeira contribúe ao desenvolvemento da *competencia en comunicación lingüística* dunha maneira directa, completando, enriquecendo e enchendo de novos matices comprensivos e expresivos esta capacidade comunicativa xeral. Unha aprendizaxe da lingua estranxeira baseada no desenvolvemento de habilidades comunicativas contribuirá ao desenvolvemento desta competencia básica no mesmo sentido en que o fai a primeira lingua.

A linguaxe é o principal vehículo do pensamento humano, a ferramenta máis potente para a interpretación e representación da realidade e o instrumento de aprendizaxe por excelencia, de aí que a área, na medida en que contribúe a mellora da capacidade comunicativa xeral, o fai tamén á *competencia de aprender a aprender*. Non obstante, a súa maior contribución radica en que a aprendizaxe dunha lingua estranxeira se rendibiliza enormemente se se inclúen contidos directamente relacionados coa reflexión sobre a propia aprendizaxe, para que cada neno e cada nena identifiquen como aprenden mellor e que estratexias os fan máis eficaces. Esa é a razón da introdución no currículo dunha sección específica de reflexión sobre a propia aprendizaxe. Pola súa vez, as decisións que provoca esta reflexión favorecen a autonomía e, neste sentido, pódese afirmar que a lingua estranxeira contribúe tamén ao desenvolvemento de *autonomía e iniciativa persoal*.

As competencias citadas están na actualidade en relación directa coa *competencia en tratamento da información e competencia dixital*. As tecnoloxías da información e a comunicación ofrecen a posibilidade de se comunicar en tempo real con calquera parte do mundo e tamén o acceso sinxelo e inmediato a un fluxo incesante de información que aumenta cada día. O coñecemento dunha lingua estranxeira ofrece a posibilidade de se comunicar utilizándoa. E, o que é máis importante, crea contextos reais e funcionais de comunicación.

Esta área contribúe en boa medida ao desenvolvemento da *competencia social e cidadá*. As linguas serven aos falantes para se comunicar socialmente pero tamén son vehículo de comunicación e transmisión cultural. Aprender unha lingua estranxeira implica o coñecemento de trazos e feitos culturais vinculados ás diferentes comunidades de falantes desta. Esta aprendizaxe, ben orientada desde a escola, débese traducir tanto na capacidade como no interese por coñecer outras culturas e por se relacionar con outras persoas, falantes ou aprendices desa lingua. Asemade, o coñecemento doutra lingua e de trazos culturais diferentes aos propios contribúe á mellor comprensión e valoración da propia lingua e cultura e favorece o, recoñecemento e a aceptación de diferenzas culturais e de comportamento, promove a tolerancia e a integración e axuda a comprender e apreciar tanto os trazos de identidade como as diferenzas.

Por último, e aínda que en menor medida, esta área colabora no desenvolvemento da *competencia artística e cultural* se os modelos lingüísticos que se utilizan conteñen, aínda coas limitacións desta etapa, producións lingüísticas con compoñente cultural.

Obxectivos

O ensino da lingua estranxeira nesta etapa terá como obxectivo o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Escoltar e comprender mensaxes en interaccións verbais variadas, utilizando as informacións transmitidas para a realización de tarefas concretas diversas relacionadas coa súa experiencia.
2. Expresarse e interactuar oralmente en situacións sinxelas e habituais que teñan un contido e desenvolvemento coñecidos, utilizando procedementos verbais e non verbais e adoptando unha actitude respectuosa e de cooperación.
3. Escribir textos diversos con finalidades variadas sobre temas previamente tratados na aula e coa axuda de modelos.
4. Ler de forma comprensiva textos diversos, relacionados coas súas experiencias e intereses, extraendo información xeral e específica de acordo cunha finalidade previa.
5. Aprender a utilizar con progresiva autonomía todos os medios ao seu alcance, incluídas as novas tecnoloxías, para obter información e para se comunicar na lingua estranxeira.
6. Valorar a lingua estranxeira, e as linguas en xeral como medio de comunicación e entendemento entre persoas de procedencias e culturas diversas e como ferramenta de aprendizaxe de distintos contidos.
7. Manifestar unha actitude receptiva e de confianza na propia capacidade de aprendizaxe e de uso da lingua estranxeira.
8. Utilizar os coñecementos e as experiencias previas con outras linguas para unha adquisición máis rápida, eficaz e autónoma da lingua estranxeira.
9. Identificar aspectos fonéticos, de ritmo, acentuación e entoación, ben como estruturas lingüísticas e aspectos léxicos da lingua estranxeira e usalos como elementos básicos da comunicación.

Primeiro ciclo

Contidos

Bloque 1. Escoltar, falar e conversar

- Comprensión de mensaxes orais sinxelas para realizar tarefas na aula.

- Escolta e comprensión de mensaxes sinxelas procedentes de diferentes soportes audiovisuais e informáticos.
- Interacción oral en situacións reais ou simuladas a través de respostas verbais e non verbais facilitadas por rutinas de comunicación.
- Produción de textos orais coñecidos previamente mediante a participación activa en rutinas, representacións, cancións, recitacións, dramatizacións.
- Desenvolvemento de estratexias básicas para apoiar a comprensión e expresión oral: uso do contexto visual e non verbal e dos coñecementos previos sobre o tema ou a situación transferidos desde as linguas que coñece á lingua estranxeira.
- Valoración da lingua estranxeira como instrumento para se comunicar.

Bloque 2. Ler e escribir

- Lectura de palabras e frases sinxelas, previamente coñecidas en interaccións orais reais ou simuladas.
- Iniciación no uso de estratexias de lectura: uso do contexto visual e verbal e dos coñecementos previos sobre o tema ou a situación transferidos desde as linguas que coñece.
- Escritura de palabras e frases coñecidas previamente en interaccións orais e lectura posterior para transmitir e compartir información, ou con intención lúdica.
- Iniciación á utilización de programas informáticos educativos para ler e escribir mensaxes sinxelas.
- Interese polo coitado e a presentación dos textos escritos.

Bloque 3. Coñecemento da lingua

Coñecementos lingüísticos

- Iniciación a algúns aspectos fonéticos, do ritmo, acentuación e entoación da lingua estranxeira e uso para a comprensión e para a produción oral.
- Identificación e uso de léxico e estruturas elementais propias da lingua estranxeira, utilizadas previamente.
- Asociación global de grafía, pronuncia e significado a partir de modelos escritos que representan expresións orais coñecidas.
- Familiarización co uso das estratexias básicas da produción de textos a partir dun modelo: selección do destinatario, propósito e contido.

- Interese por utilizar a lingua estranxeira en situacións variadas.

Reflexión sobre a aprendizaxe

- Uso de habilidades e procedementos como repetición, memorización, asociación de palabras e expresións con elementos xestuais e visuais e observación de modelos, para a adquisición de léxico e estruturas elementais da lingua.
- Utilización progresiva de medios gráficos de consulta e información e das posibilidades que ofrecen as tecnoloxías da información e a comunicación.
- Confianza na propia capacidade para aprender unha lingua estranxeira e gusto polo traballo cooperativo.

Bloque 4. Aspectos socioculturais e consciencia intercultural

para nos comunicarmos con persoas de lugares diferentes e se aprecian a diversidade lingüística como un elemento enriquecedor para todos.

Segundo ciclo

Contidos

Bloque 1. escoitar, falar e conversar

- escoita e comprensión de mensaxes orais de progresiva complexidade, como instrucións ou explicacións, interaccións orais dirixidas ou gravacións en soporte audiovisual e informático para extraer información global e algunha específica.
- Interacción oral en situacións reais ou simuladas dando respostas verbais e non verbais que exixan escollla entre un repertorio limitado de posibilidades, en contextos progresivamente menos dirixidos.
- Produción de textos orais coñecidos previamente mediante a participación activa en representacións, cancións, recitacións, dramatizacións, interaccións dirixidas,... ou ben preparados mediante un traballo previo con axudas e modelos, mostrando interese por expresarse oralmente en actividades individuais e de grupo.
- Desenvolvemento de estratexias básicas para apoiar a comprensión e expresión oral: uso do contexto visual e non verbal e dos coñecementos previos sobre o tema ou a situación transferidos desde as linguas que coñece á lingua estranxeira.
- Valoración da lingua estranxeira como instrumento para se comunicar.

Bloque 2. Ler e escribir

- Lectura e comprensión de diferentes textos, en soporte papel e dixital, adaptados á competencia lingüística do alumnado, para utilizar información global e específica, no desenvolvemento dunha tarefa ou para desfrutar da lectura.
- Uso guiado de estratexias de lectura (utilización dos elementos do contexto visual e dos coñecementos previos sobre o tema ou a situación transferidos desde as linguas que coñece), identificando a información máis importante, deducindo o significado de palabras e expresións non coñecidas.
- Lectura e escritura de textos propios de situacións cotiás próximas á experiencia como convites, parabéns, notas, avisos, folletos...
- Composición a partir de modelos, de diferentes textos sinxelos, utilizando expresións e frases moi coñecidas oralmente, para transmitir información, ou con diversas intencións comunicativas.
- Utilización das tecnoloxías da información e a comunicación para ler, escribir e transmitir información.
- Interese polo coitado e a presentación dos textos escritos.

Bloque 3. Coñecemento da lingua

Coñecementos lingüísticos

- Identificación de aspectos fonéticos, do ritmo, acentuación e entoación da lingua estranxeira e o seu uso como aspectos fundamentais da comprensión e produción de breves textos orais.
- Recoñecemento e uso de léxico, formas e estruturas básicas propias da lingua estranxeira, previamente utilizadas.
- Asociación de grafía, pronuncia e significado a partir de modelos escritos, expresións orais coñecidas e establecemento de relacións analíticas grafía-son.

- Recoñecemento e aprendizaxe de formas básicas de relación social en lingua estranxeira.
- Actitude receptiva coas persoas que falan outra lingua e teñen unha cultura diferente á propia.

Criterios de avaliación

1. Participar en interaccións orais moi dirixidas sobre temas coñecidos en situacións de comunicación doadamente predicibles.

Con este criterio avallase a capacidade de responder de xeito sinxelo a peticións, instrucións ou de dar informacións. As interaccións tratarán sobre temas coñecidos, coas cales se traballou previamente ou relacionados con necesidades de comunicación inmediatas como saudar e despedirse, presentarse, falar de gustos, en situacións comunicativas coñecidas como rutinas, hábitos, linguaxe de aula, representacións, recitacións ou cancións. Valorarase tamén a capacidade de participación activa nas actividades da aula.

2. Captar a idea global e identificar algúns elementos específicos en textos orais, con axuda de elementos lingüísticos e non lingüísticos do contexto.

Con este criterio avallase se son capaces de captar progresivamente a idea global dunha mensaxe oral, en situacións de comunicación cara a cara, con apoio xestual e mímico e coas repeticións necesarias e recoñecer e comprender palabras chave e expresións básicas, relacionadas con actividades de aula ou do contexto escolar.

3. Ler e identificar palabras e frases sinxelas presentadas previamente de forma oral, sobre temas familiares e de interese.

Este criterio avalla a capacidade de ler, tamén en voz alta, e comprender palabras e frases coñecidas oralmente a partir de todo tipo de actividades. A lectura apoiarase en elementos visuais e verbais referidos ao contexto en que aparecen estas expresións e formará parte de actividades lúdicas e comunicativas.

4. Escribir palabras, expresións coñecidas e frases a partir de modelos e cunha finalidade específica.

Neste criterio avallase se son capaces de escribir palabras e frases sinxelas utilizadas oralmente e de forma frecuente e repetitiva en actividades variadas. A escrita debe partir da observación dun modelo e debe formar parte da realización dunha tarefa concreta e con funcionalidade determinada como escribir unha nota, facer un cartel, dar os parabéns no día dos anos ou completar unha canción ou un poema.

5. Recoñecer e reproducir aspectos sonoros, de ritmo, acentuación e entoación de expresións que aparecen en contextos comunicativos habituais.

Este criterio tenta avallar se recoñecen e son capaces de reproducir aspectos sonoros, de ritmo, acentuación e entoación cando participan activamente escoitando, repetindo e anticipando expresións e en actividades de lectura en voz alta e sempre a partir de modelos.

6. Usar estratexias básicas para aprender a aprender, como pedir axuda, acompañar a comunicación con xestos, utilizar dicionarios visuais e identificar algúns aspectos persoais que axuden a aprender mellor.

Este criterio pretende avaliar a utilización de estratexias básicas que favorecen o proceso de aprendizaxe, como a utilización de recursos visuais e xestuais, a petición de axuda e aclaracións, o uso de dicionarios visuais e a valoración, aínda que sexa moi elemental, dos seus progresos.

7. Mostrar interese e curiosidade por aprender a lingua estranxeira e recoñecer a diversidade lingüística como elemento enriquecedor.

Con este criterio avallase se participan, se se esforzan e se mostran interese en aprender a lingua estranxeira. Así mesmo, valorarase se van tomando consciencia da importancia de coñecer linguas

Este criterio tenta valorar a capacidade para escribir textos diversos como notas, instrucións ou normas, cartas, carteis, folletos, cómics ou descrições sinxelas. Avaliarase a capacidade de utilizar o modelo para producir un texto con certo grao de autonomía, avaliarase a corrección ortográfica adquirida a partir da observación de modelos e do coñecemento das relacións entre son e grafía.

5. Usar formas e estruturas propias da lingua estranxeira incluíndo aspectos sonoros, de ritmo, acentuación e entoación en diferentes contextos comunicativos de forma significativa.

Con este criterio téntase avaliar a capacidade dos nenos e nenas de recoñecer e reproducir aspectos sonoros, de ritmo, acentuación e entoación cando participan activamente escoitando, repetindo e anticipando expresións en actividades de lectura en voz alta e sempre a partir de modelos.

6. Usar algunhas estratexias para aprender a aprender, como pedir aclaracións, acompañar a comunicación con xestos, utilizar dicionarios visuais e bilingües, recuperar, buscar e recopilar información sobre temas coñecidos en diferentes soportes e identificar algúns aspectos persoais que axudan a aprender mellor.

Este criterio pretende avaliar a utilización de estratexias básicas que favorecen o proceso de aprendizaxe, como a utilización de recursos visuais e xestuais, a petición de axuda e aclaracións, o uso cada vez máis autónomo de dicionarios bilingües e dalgúns medios tecnolóxicos básicos. Tamén se avaliará a capacidade de ir valorando os seus progresos, de por exemplos sobre estratexias que usa para aprender mellor e a adquisición de certa autonomía no uso espontáneo de formas e estruturas sinxelas e cotiás.

7. Valorar a lingua estranxeira como instrumento de comunicación con outras persoas e mostrar curiosidade e interese polas persoas que falan a lingua estranxeira.

Con este criterio avallase se teñen unha actitude de curiosidade cos que falan a lingua estranxeira ou outras linguas diferentes á propia, tamén se observará a capacidade de valoraren a diversidade lingüística como elemento enriquecedor da sociedade e de apreciar as particularidades socioculturais dos falantes doutras linguas.

8. Identificar algúns aspectos da vida cotiá dos países onde se fala a lingua estranxeira e comparalos cos propios.

Avallase con este criterio a capacidade de observar e identificar algunhas diferenzas e similitudes sobre aspectos da vida cotiá dos países onde se fala a lingua estranxeira no referido a horarios, comidas, tradicións, festividadeas e formas de se relacionar das persoas.

Terceiro ciclo

Contido

Bloque 1. escoitar, falar e conversar

- escoita e comprensión de mensaxes orais de progresiva complexidade, como instrucións ou explicacións, interaccións orais dirixidas ou gravacións en soporte audiovisual e informático, para obter información global e específica.
- Interacción oral en situacións reais ou simuladas con progresiva autonomía, eficacia e complexidade das expresións utilizadas.
- Produción de textos orais con progresiva autonomía, eficacia e complexidade baseados en modelos e estruturas lingüísticas coñecidas, mostrando interese por se expresar oralmente en actividades individuais ou de grupo.
- Desenvolvemento de estratexias básicas para apoiar a comprensión e expresión oral: uso do contexto visual e non verbal e dos coñecementos previos sobre o tema ou a situación transferidos desde as linguas que coñece á lingua estranxeira.
- Disposición para superar as dificultades que xorden habitualmente na comunicación, utilizando as estratexias de comunicación das linguas que coñece.

- Iniciación ao coñecemento e uso das estratexias básicas da produción de textos (escoita do destinatario, propósito, planificación, redacción do borrador, revisión do texto e versión final) a partir de modelos moi estruturados.

- Interese por utilizar a lingua estranxeira de forma correcta en situacións variadas.

Reflexión sobre a aprendizaxe

- Uso de habilidades e procedementos como repetición, memorización, asociación de palabras e expresións con elementos xestuais e visuais, observación de modelos, lectura de textos, utilización de soportes multimedia, para a adquisición de novo léxico, formas e estruturas da lingua.

- Reflexión sobre a propia aprendizaxe e aceptación do erro como parte do proceso.

- Utilización progresiva de medios gráficos de consulta e información e das posibilidades que ofrecen as tecnoloxías.

- Conianza na propia capacidade para aprender unha lingua estranxeira e valoración do traballo cooperativo.

Bloque 4. Aspectos socioculturais e consciencia intercultural

- Interese por coñecer información sobre as persoas e a cultura dos países onde se fala a lingua estranxeira.

- Coñecemento dalgunhas similitudes e diferenzas nos costumes cotiás e uso das formas básicas de relación social entre os países onde se fala a lingua estranxeira e o noso.

- Actitude receptiva coas persoas que falan outra lingua e teñen unha cultura diferente á propia.

Criterios de avaliación

1. Participar en interaccións orais dirixidas sobre temas coñecidos en situacións de comunicación predicibles, respectando as normas básicas do intercambio, como escoitar e ollar para quen fala.

Con este criterio avallase a capacidade de expresar necesidades inmediatas como pedir permiso, pedir emprastados obxectos cotiás, localizar obxectos ou persoas, falar sobre o tempo atmosférico ou sobre gustos ou habilidades. Valorarase a súa participación en situacións cotiás como rutinas, hábitos, linguaxe da aula ou en simulacións, representacións, cancións ou recitacións. Tamén se avallará con este criterio a actitude con que participa nos intercambios e se manifesta interese polas intervencións das demais persoas.

2. Captar o sentido global e identificar información específica en textos orais sobre temas familiares e de interese.

Este criterio quiere avaliar se son capaces de captar o sentido global dunha mensaxe oral apoiándose en elementos lingüísticos e non lingüísticos presentes na situación de comunicación. Tamén se refire á capacidade de recoñecer e extraer palabras e expresións coñecidas que aparecen en expresións máis extensas aínda que o texto non se comprenda na súa totalidade.

3. Ler e captar o sentido global e algunhas informacións específicas de textos sinxelos sobre temas coñecidos e cunha finalidade concreta.

Este criterio avallará se son capaces de ler, tamén en voz alta, diferentes textos, adecuados á súa competencia comunicativa como notas, normas da aula, cartas, carteis ou contos que conteñan vocabulario e expresións coñecidas, para extraer información global e específica, con axuda de estratexias fundamentais de comprensión escrita, como usar elementos do contexto lingüístico e non lingüístico, e transferir coñecementos das linguas que coñece.

4. Escribir frases e textos curtos significativos en situacións cotiás e escolares a partir de modelos cunha finalidade determinada e cun formato establecido, tanto en soporte papel como dixital.

- Utilización progresiva de medios gráficos de consulta e información e das posibilidades que ofrecen as tecnoloxías.

- Conianza na propia capacidade para aprender unha lingua estranxeira e valoración do traballo cooperativo.

Bloque 4. Aspectos socioculturais e consciencia intercultural

- Valoración da lingua estranxeira ou doutras linguas como medio para se comunicar e relacionar con compañeiros e compañeiras doutros países, como posibilidade de acceso a informacións novas e como instrumento para coñecer culturas e modos de vivir diferentes e enriquecedores.
- Coñecemento de costumes cotiáns e uso das formas de relación social propias de países onde se fala a lingua estranxeira.
- Actitude receptiva e de valoración positiva coas persoas que falan outra lingua e teñen unha cultura diferente á propia.
- Interese por establecer contactos e comunicarse con falantes da lingua estranxeira ou doutras linguas a través dos medios que nos proporcionan as tecnoloxías da comunicación.

Criterios de avaliación

1. Manter conversacións cotiás e familiares sobre temas coñecidos en situacións de comunicación predicibles, respectando as normas básicas do intercambio, como escoitar e ollar para quen fala.

Con este criterio querease comprobar se son capaces de se comunicar en situacións habituais sobre temas coñecidos ou con que se traballou previamente para expresar necesidades inmediatas como facer peticións, organizar a actividade, traballar en equipo e pedir aclaracións. Avaliase a capacidade de utilizar expresións e frases para falar en termos sinxelos sobre a súa familia e outras persoas, o tempo atmosférico, roupa, libros, xogos e sobre contidos das diferentes áreas. Tamén se valorará a actitude con que participa nos intercambios e se manifesta interese polas intervencións dos demais.

2. Captar o sentido global e identificar informacións específicas en textos orais variados emitidos en diferentes situacións de comunicación.

Este criterio avalia se son capaces de comprender as expresións e o vocabulario máis frecuente no seu contorno, información persoal e familiar básica, xogos, deportes, contidos doutras áreas e outros temas do seu interese, ben como se poden comprender mensaxes, informacións e conversacións claras e sinxelas.

3. Ler e localizar información explícita e realizar inferencias directas en comprender textos diversos sobre temas de interese.

Este criterio avalia a capacidade de ler, tamén en voz alta, diferentes textos con vocabulario cada vez máis extenso e expresións de maior complexidade, en contos e poemas adaptados ou auténticos, receitas, menús, folletos, publicidade, normas, cartas,... con axuda de estratexias básicas de comprensión escrita. Valorárase se son capaces de detectar e entender información ou ideas relevantes explícitas nos textos, ben como se poden transcender o significado superficial para extraer inferencias directas baseadas no texto. Tamén se avaliará a utilización con certa autonomía de estratexias fundamentais de comprensión escrita, como usar elementos do contexto lingüístico e non lingüístico, e transferir coñecementos das linguas que coñece.

4. Elaborar textos escritos atendendo ao destinatario, ao tipo de texto e á finalidade, tanto en soporte papel como dixital.

O criterio avalia a capacidade para producir, a partir de modelos, textos curtos en función dos integrantes da situación de comunicación. Trátase de avaliar se son capaces de elaborar con axuda diferentes textos como peticións, instrucións, cartas, diarios, descrições e narracións breves sobre temas relacionados cos seus intereses e dos seus coñecementos previos, especialmente das transferencias das linguas primeiras. Valorárase especialmente a atención prestada ás fases de produción dun texto: planificación, textualización e revisión.

- Valoración da lingua estranxeira como instrumento para se comunicar.

Bloque 2. Ler e escribir

- Lectura e comprensión de diferentes textos, en soporte papel e dixital, adaptados á competencia lingüística do alumnado, para utilizar información global e específica, no desenvolvemento dunha tarefa ou proxecto ou para desfrutar da lectura.

- Uso progresivamente autónomo de estratexias de lectura (utilización dos elementos do contexto visual e dos coñecementos previos sobre o tema ou a situación, transferidos desde as linguas que coñece), identificando a información máis importante, deducindo o significado de palabras e expresións non coñecidas, utilizando dicionarios.

- Lectura e escritura de textos propios de situacións cotiás de relación social, de medios de comunicación e de textos para aprender e para informarse.

- Composición de textos propios de distintas situacións de comunicación, progresivamente máis extensos e ricos en léxico e estruturas, para transmitir información, con diversas intencións comunicativas.

- Utilización das tecnoloxías da información e a comunicación para producir textos e presentacións e para transmitir información.

- Interese polo coidado e a presentación dos textos escritos, e valoración do papel que desempeñan para satisfacer as necesidades de comunicación.

- Valoración da lingua estranxeira como instrumento para se comunicar e para aprender.

Bloque 3. Coñecemento da lingua

Coñecementos lingüísticos

- Pronuncia coidada, ritmo, entoación e acentuación adecuadas, tanto na interacción e expresión oral coma na recitación, dramatización ou lectura en voz alta.

- Recoñecemento do uso e funcionalidade dalgunhas formas e estruturas básicas propias da lingua estranxeira utilizadas previamente.

- Asociación de grafía, pronuncia e significado a partir de modelos escritos, expresións orais coñecidas, establecemento das relacións analíticas grafía-son e coñecemento dalgunhas irregularidades relevantes.

- Utilización das estratexias básicas da produción de textos (escoilla do destinatario, propósito, planificación, redacción do borrador, revisión do texto e versión final) a partir de modelos.

- Interese por utilizar a lingua estranxeira de forma correcta en situacións variadas de progresiva extensión atendendo á corrección e á adecuación das expresións.

- Comparación e reflexión sobre o funcionamento da lingua estranxeira a partir das linguas que coñece.

Reflexión sobre a aprendizaxe

- Uso de habilidades e procedementos como repetición, memorización, asociación de palabras e expresións con elementos xestuais e visuais, observación de modelos, lectura de textos, utilización de soportes multimedia e das tecnoloxías da información e a comunicación, para a adquisición de novo léxico, formas e estruturas da lingua.

- Reflexión sobre a propia aprendizaxe, organización do traballo, aceptación do erro como parte do proceso de aprendizaxe, autocorrección e autoavaliación.

tamén polo que a súa aprendizaxe fornece á formación intelectual xeral, en concreto, as destrezas susceptibles de seren utilizadas nunha ampla gama de casos particulares, e que contribúen, por si mesmas, a potenciar capacidades cognitivas de nenos e nenas.

Na educación primaria búscase alcanzar unha eficaz alfabetización numérica, entendida como a capacidade para se enfrontar con éxito a situacións en que interveñan os números e as súas relacións, permitindo obter información efectiva, directamente ou a través da comparación, a estimación e o cálculo mental ou escrito. É importante resaltar que para lograr unha verdadeira alfabetización numérica non basta con dominar os algoritmos de cálculo escrito, precisase tamén, e principalmente, actuar con confianza ante os números e as cantidades, utilizalos sempre que sexa pertinente e identificar as relacións básicas que se dan entre eles.

O sentido desta área na educación primaria é eminentemente experiencial; os contidos de aprendizaxe toman como referencia o que resulta familiar e próximo ao alumnado, e abórdanse en contextos de resolución de problemas e de contraste de puntos de vista. Os nenos e as nenas deben aprender matemáticas utilizándoas en contextos funcionais relacionados con situacións da vida diaria, para adquiriren progresivamente coñecementos máis complexos a partir das experiencias e os coñecementos previos.

Os procesos de resolución de problemas constitúen un dos eixes principais da actividade matemática e deben ser fonte e soporte principal da aprendizaxe matemática ao longo da etapa, pois que constitúen a pedra angular da educación matemática. Na resolución dun problema requirense e utilízanse moitas das capacidades básicas: ler comprensivamente, reflexionar, establecer un plan de traballo que se vai revisando durante a resolución, modificar o plan, se cumprir, comprobar a solución se se achou, até a comunicación dos resultados.

Os contidos organizáronse en catro bloques que responden ao tipo de obxectos matemáticos que se manexan en cada un deles: números e operacións, medida, xeometría e tratamento da información, azar e probabilidade. Cómpre advertir que esta agrupación é só unha forma de organizar os contidos, que se deberán abordar de maneira relacionada. O ensino das matemáticas atenderá á configuración cíclica dos contidos, que están sempre relacionados e se constrúen os uns sobre os outros. A resolución de problemas actúa como eixe vertebrador que percorre transversalmente todos os bloques e por iso se inclúe con especial relevancia en cada un deles.

O bloque 1, *Números e operacións*, pretende esencialmente o desenvolvemento do sentido numérico, entendido como o dominio reflexivo das relacións numéricas que se pode expresar en capacidades como habilidade para descompor números de forma natural, comprender e utilizar a estrutura do sistema de numeración decimal, utilizar as propiedades das operacións e as relacións entre elas para realizar mentalmente cálculos. Os números deben ser usados en diferentes contextos, sabendo que a comprensión dos procesos desenvolvidos e o significado dos resultados é un contido previo e prioritario fronte á destreza de cálculo. Interesa principalmente a habilidade para o cálculo con diferentes procedementos e a decisión en cada caso sobre o que sexa máis adecuado. Ao longo da etapa, preténdese que o alumnado calcule con fluidez e faga estimacións razoables, tentando lograr un equilibrio entre comprensión conceptual e competencia no cálculo.

O contido do bloque 2, *A medida: estimación e cálculo de magnitudes*, busca facilitar a comprensión das mensaxes en que se cuantifican magnitudes e se informa sobre situacións reais que nenos e nenas deben chegar a interpretar correctamente. A partir do coñecemento de diferentes magnitudes pásase á realización de medicións e á utilización dun número progresivamente maior de unidades. Débese considerar a necesidade da medición, manexando a medida en situacións diversas, ben como establecendo os mecanismos para a efectuar: escolla de unidade, relacións entre unidades e grao de fiabilidade. Pódese partir para iso de unidades corporais (palmo, pé...) arbitrarias (cordas, varas...) para pasar ás medidas normalizadas, que xorden como superación das anteriores.

A través do estudo dos contidos do bloque 3, *Xeometría*, o alumnado aprenderá sobre formas e estruturas xeométricas. A xeometría é describir, analizar propiedades, clasificar e razoal, e non só definir. A aprendizaxe da xeometría require pensar e facer, e debe ofrecer continuas oportunidades para clasificar de acordo con criterios libremente escollidos, construír, debuxar, modelizar, medir, desenvolvendo a capacidade para visualizar relacións xeométricas. Todo iso se logra establecendo relacións constantes co resto dos bloques e con outros ámbitos como o mundo da arte ou da ciencia, mais tamén asignando un papel relevante á parte manipulativa a través do uso de materiais (xeoplanos e mecanos, tramas de puntos, libros de espellos, material para formar poliedros, etc.) e

5. Usar formas e estruturas básicas propias da lingua estranxeira incluíndo aspectos de ritmo, acentuación e entoación en diferentes contextos comunicativos de forma significativa.

Con este criterio téntase avaliar a capacidade dos nenos e nenas de recoñecer e reproducir, con maior corrección, aspectos sonoros, de ritmo, acentuación e entoación cando participan activamente en actividades diversas como breves exposicións en público, conversas entre iguais ou lectura en voz alta, e sempre a partir de modelos.

6. Usar algunhas estratexias para aprender a aprender, como facer preguntas pertinentes para obter información, pedir aclaracións, utilizar dicionarios bilingües e monolingües, acompañar a comunicación con xestos, procurar, recopilar e organizar información en diferentes soportes, utilizar as tecnoloxías da información e a comunicación para contrastar e comprobar información, e identificar algúns aspectos que axudan a aprender mellor.

Este criterio pretende avaliar a utilización de estratexias básicas que favorecen o proceso de aprendizaxe como a utilización de recursos visuais e xestuais, a petición de axuda e aclaracións, o uso de dicionarios adaptados monolingües, a procura de información en soporte papel ou dixital. Tamén se avaliará a capacidade de ir valorando os seus progresos, a identificación de recursos e estratexias que axudan a aprender mellor e o uso espontáneo de formas e estruturas sinxelas e cotiás.

7. Valorar a lingua estranxeira como instrumento de comunicación con outras persoas, como ferramenta de aprendizaxe e mostrar curiosidade e interese polas persoas que falan a lingua estranxeira.

Con este criterio avialíase a capacidade de valorar a lingua estranxeira como unha ferramenta para aprender e para nos comunicarmos. Así mesmo, observárase se valoran a diversidade lingüística como elemento enriquecedor da sociedade. Tamén se valorará o esforzo por utilizar a lingua para establecer relacións persoais a través de correspondencia escolar utilizando as novas tecnoloxías, tanto na interacción oral como na elaboración de comunicacións escritas.

8. Identificar algúns trazos, costumes e tradicións de países onde se fala a lingua estranxeira.

Este criterio pretende avaliar se son capaces de identificar as peculiaridades, os costumes e tradicións máis coñecidas de países onde se fala a lingua estranxeira, e relacionar estes elementos socioculturais foráneos cos propios para avanzar no desenvolvemento dunha consciencia intercultural.

Matemáticas

As matemáticas son un conxunto de saberes asociados nunha primeira aproximación aos números e as formas, que se van progresivamente completando até constituir un modo valioso de analizar situacións variadas. Permiten estruturar o coñecemento que se obtén da realidade, analízala e lograr unha información nova para coñecerla mellor, valorala e tomar decisións. A maior complexidade das ferramentas matemáticas que se sexa capaz de utilizar permite, pola súa vez, o tratamento dunha gran variedade de situacións e unha información máis rica. Por iso, ao longo da escolaridade básica, a aprendizaxe das matemáticas debe ir dirixida a enriquecer as súas posibilidades de utilización.

Enténdense así as matemáticas como un conxunto de ideas e formas de actuar que implican non só utilizar cantidades e formas xeométricas, senón, e sobre todo, facerse preguntas, obter modelos e identificar relacións e estruturas, de modo que, ao analizar os fenómenos e situacións que se presentan na realidade, se poidan obter informacións e conclusións que inicialmente non estaban explícitas. Concibidas desta forma, as matemáticas incorporan as características que lles foron tradicionalmente asignadas e que se identifican coa dedución, a precisión, o rigor, a certeza, etc., pero son e fornecen moito máis do que se deduce destes termos. Tamén son indución, estimación, aproximación, probabilidade e tentativa, e melloran a capacidade de se enfrontar a situacións abertas, sen solución única e fechada.

Todo iso se reflicte na dobre función que se vén dando á aprendizaxe escolar das matemáticas e que mantén a súa validez, aínda que cunha interpretación máis ampla: apréndese matemáticas porque son útiles noutros ámbitos (na vida cotiá, no mundo laboral, para aprender outras cousas...) e

da actividade persoal realizando pregas, construcións, etc. para chegar ao concepto a través de modelos reais. A este mesmo fin pode contribuir o uso de programas informáticos de xeometría dinámica.

Os contidos do bloque 4, *Tratamento da información, azar e probabilidade*, adquiren o seu pleno significado cando se presentan en conexión con actividades que implican outras áreas de coñecemento. Igualmente o traballo debe incidir de forma significativa na comprensión das informacións dos medios de comunicación, para suscitar o interese polos temas e axudar a valorar o beneficio que os coñecementos estatísticos proporcionan ante a toma de decisións, normalmente sobre cuestións que estudan outras áreas. Teñen especial importancia no bloque os contidos actitudinais, que favorecen a presentación dos datos de forma ordenada e gráfica, e permiten descubrir que as matemáticas facilitan a resolución de problemas da vida diaria. Pola súa vez, os contidos deste bloque deben iniciar no uso crítico da información recibida por diferentes medios.

Contribución da área ao desenvolvemento das competencias básicas

Os contidos da área orientáanse de xeito prioritario a garantir o mellor desenvolvemento da *competencia matemática* en todos e cada un dos seus aspectos, o que inclúe a maior parte dos coñecementos e das destrezas imprescindibles para iso. Cómpre remarcar, no entanto, que a contribución á competencia matemática se logra na medida en que a aprendizaxe dos devanditos contidos vai dirixida precisamente á súa utilidade para se enfrontar ás múltiples ocasións en que nenos e nenas empregan as matemáticas fóra da aula.

O desenvolvemento do pensamento matemático contribúe á competencia no *coñecemento e interacción co mundo físico* porque fai posible unha mellor comprensión e unha descrición máis axustada do medio. En primeiro lugar, co desenvolvemento da visualización (concepción espacial), os nenos e as nenas melloran a súa capacidade para facer construcións e manipular mentalmente figuras no plano e no espazo, o que lles será de grande utilidade no emprego de mapas, planificación de rutas, deseño de planos, elaboración de debuxos, etc. En segundo lugar, a través da medida lógrase un mellor coñecemento da realidade e aumentáanse as posibilidades de interactuar con ela e de transmitir informacións cada vez máis precisas sobre aspectos cuantificables do medio. Por último, a destreza na utilización de representacións gráficas para interpretar a información fornece unha ferramenta moi valiosa para coñecer e analizar mellor a realidade.

As matemáticas contribúen á adquisición da competencia en *tratamento da información e competencia dixital*, en varios sentidos. Por un lado, porque proporcionan destrezas asociadas ao uso dos números, tales como a comparación, a aproximación ou as relacións entre as diferentes formas de os expresar, facilitando así a comprensión de informacións que incorporan cantidades ou medidas. Por outra banda, a través dos contidos do bloque cuxo nome é precisamente *tratamento da información* contribúese á utilización das linguaxes gráfica e estatística, esenciais para interpretar a información sobre a realidade. En menor escala, a iniciación ao uso de calculadoras e de ferramentas tecnolóxicas para facilitar a comprensión de contidos matemáticos está tamén unida ao desenvolvemento da competencia dixital.

Os contidos asociados á resolución de problemas constitúen a principal achega que a área pode facer á *autonomía e iniciativa persoal*. A resolución de problemas ten, polo menos, tres vertentes complementarias asociadas ao desenvolvemento desta competencia: a planificación, a xestión dos recursos e a valoración dos resultados. A planificación está aquí asociada á comprensión en detalle da situación suscitada para trazar un plan e buscar estratexias e, en definitiva, para tomar decisións; a xestión dos recursos inclúe a optimización dos procesos de resolución; pola súa parte, a avaliación periódica do proceso e a valoración dos resultados permite facer fronte a outros problemas ou situacións con maiores posibilidades de éxito. Na medida en que o ensino das matemáticas incide nestes procesos e se presentan situacións abertas, verdadeiros problemas, mellorarase a contribución da área a esta competencia. Actitudes asociadas coa confianza na propia capacidade para se enfrontar con éxito a situacións incertas están incorporadas a través de diferentes contidos do currículo.

O carácter instrumental dunha parte importante dos contidos da área proporciona valor para o desenvolvemento da *competencia para aprender a aprender*. A miúdo é un requisito para a aprendizaxe a posibilidade de utilizar as ferramentas matemáticas básicas ou comprender

informacións que utilizan soporte matemáticos. Para o desenvolvemento desta competencia é tamén necesario incidir desde a área nos contidos relacionados coa autonomía, a perseveranza e o esforzo para abordar situacións de crecente complexidade, a sistematización, a ollada crítica e a habilidade para comunicar con eficacia os resultados do propio traballo. Por último, a verbalización do proceso seguido na aprendizaxe, contido que aparece con frecuencia neste currículo, axuda á reflexión sobre o que se aprendeu, o que falta por aprender, como e para que, o cal potencia o desenvolvemento de estratexias que facilitan aprender a aprender.

Para fomentar o desenvolvemento da *competencia en comunicación lingüística* desde a área de matemáticas débese insistir en dous aspectos. Por unha parte a incorporación do esencial da linguaxe matemática á expresión habitual e a adecuada precisión no seu uso. Por outro lado, é preciso incidir nos contidos asociados á descrición verbal dos razoamentos e dos procesos. Trátase tanto de facilitar a expresión como de propiciar a escoita das explicacións dos demais, o que desenvolve a propia comprensión, o espírito crítico e a mellora das destrezas comunicativas.

As matemáticas contribúen á *competencia en expresión cultural e artística* mediante a consideración do coñecemento matemático como contribución ao desenvolvemento cultural da humanidade. Así mesmo, o coñecemento das relacións e formas xeométricas axuda na análise de determinadas producións artísticas.

A contribución á *competencia social e cidadá* refírese, como noutras áreas, ao traballo en equipo que en matemáticas adquire unha dimensión singular se se aprende a aceptar outros puntos de vista distintos ao propio, en particular á hora de utilizar estratexias persoais de resolución de problemas.

Obxectivos

O ensino das matemáticas nesta etapa terá como obxectivo o desenvolvemento das seguintes capacidades:

1. Utilizar o coñecemento matemático para comprender, valorar e producir informacións e mensaxes sobre feitos e situacións da vida cotiá e recoñecer o seu carácter instrumental para outros campos de coñecemento.
2. Recoñecer situacións do seu medio habitual para cuxa comprensión ou tratamento se requiriran operacións elementais de cálculo, formulalas mediante formas sinxelas de expresión matemática ou resolvelas utilizando os algoritmos correspondentes, valorar o sentido dos resultados e explicar oralmente e por escrito os procesos seguidos.
3. Apreciar o papel das matemáticas na vida cotiá, desfrutar co seu uso e recoñecer o valor de actitudes como a exploración de distintas alternativas, a conveniencia da precisión ou a perseveranza na procura de solucións.
4. Coñecer, valorar e adquirir seguranza nas propias habilidades matemáticas para afrontar situacións diversas, que permitan desfrutar dos aspectos creativos, estéticos ou utilitarios e confiar nas súas posibilidades de uso.
5. Elaborar e utilizar instrumentos e estratexias persoais de cálculo mental e medida, ben como procedementos de orientación espacial, en contextos de resolución de problemas, decidindo, en cada caso, as vantaxes do seu uso e valorando a coherencia dos resultados.
6. Utilizar de forma adecuada os medios tecnolóxicos tanto no cálculo como na busca, tratamento e representación de informacións diversas.
7. Identificar formas xeométricas do ámbito natural e cultural, utilizando o coñecemento dos seus elementos e propiedades para describir a realidade e desenvolver novas posibilidades de acción.
8. Utilizar técnicas elementais de recolla de datos para obter información sobre fenómenos e situacións do seu ámbito; representala de forma gráfica e numérica e formar un xuízo sobre esta.

Primeiro ciclo

Contidos

Bloque 1. Números e operacións

Números naturais

- Contaxe, medida, ordenación e expresión de cantidades en situacións da vida cotiá.
- Lectura e escritura de números. Grafía, nome e valor de posición de números até tres cifras.
- Utilización dos números ordinais.
- Orde e relacións entre números. Comparación de números en contextos familiares.

Operacións

- Utilización en situacións familiares da suma para xuntar ou engadir; da resta para separar ou quitar; e da multiplicación para calcular número de veces.
- Expresión oral das operacións e o cálculo.
- Disposición para utilizar os números, as súas relacións e operacións para obter e expresar información, para a interpretación de mensaxes e para resolver problemas en situacións reais.

Estratexias de cálculo

- Cálculo de sumas e restas utilizando algoritmos estándar.
- Construción das táboas de multiplicar do 2, 5 e 10 apoiándose en número de veces, suma repetida, disposición en cuadrículas...
- Desenvolvemento de estratexias persoais de cálculo mental para a busca do complemento dun número á decena inmediatamente superior, para o cálculo de dobres e metades de cantidades e para resolver problemas de sumas e restas.
- Cálculo aproximado. Estimación e arredondamento do resultado dun cálculo até a decena máis próxima escollendo entre varias solucións e valorando as respostas razoables.
- Familiarización co uso da calculadora para a xeración de series e composición e descomposición de números.
- Resolución de problemas que impliquen a realización de cálculos, explicando oralmente o significado dos datos, a situación presentada, o proceso seguido e as solucións obtidas.
- Confiianza nas propias posibilidades, e curiosidade, interese e constancia na procura de solucións.
- Gusto pola presentación ordenada e limpa dos cálculos e os seus resultados.

Bloque 2. A medida: estimación e cálculo de magnitudes

Lonxitude, peso/masa e capacidade

- Comparación de obxectos segundo lonxitude, peso/masa ou capacidade, de maneira directa ou indirecta.
- Medición con instrumentos e estratexias non convencionais.
- Utilización de unidades usuais e instrumentos convencionais para medir obxectos e distancias do contorno.

- Estimación de resultados de medidas (distancias, tamaños, pesos, capacidades,...) en contextos familiares. Explicación oral do proceso seguido e da estratexia utilizada na medición.
- Resolución de problemas de medida explicando o significado dos datos, a situación presentada, o proceso seguido e as solucións obtidas.

Medida do tempo

- Unidades de medida do tempo: o tempo cíclico e os intervalos de tempo (lectura do reloxo, as horas enteiras, as medias).
- Selección e utilización da unidade apropiada para determinar a duración dun intervalo de tempo.

Sistema monetario

- Valor das distintas moedas e billetes. Manexo de prezos de artigos cotiáns.
- Curiosidade por coñecer e utilizar a medida dalgúns obxectos e tempos familiares e interese pola interpretación de mensaxes que conteñan informacións sobre medidas.
- Coidado na realización de medidas.

Bloque 3. Xeometría

A situación no espazo, distancias e xiros

- Descrición de posicións e movementos en relación a un mesmo e a outros puntos de referencia.
- Uso de vocabulario xeométrico para describir itinerarios: liñas abertas e fechadas; rectas e curvas.
- Interpretación e descrición verbal do bosquexo de itinerarios e elaboración destes.

Formas planas e espaciais

- As figuras e os seus elementos. Identificación de figuras planas en obxectos e espazos cotiáns.
- Identificación dos corpos xeométricos en obxectos familiares. Descrición da súa forma, utilizando o vocabulario xeométrico básico.
- Comparación e clasificación de figuras e corpos xeométricos con criterios elementais.
- Formación de figuras planas e corpos xeométricos a partir doutras por composición e descomposición.

Regularidades e simetrías

- Busca de elementos de regularidade en figuras e corpos a partir da manipulación de obxectos.
- Interpretación de mensaxes que conteñan informacións sobre relacións espaciais.
- Resolución de problemas xeométricos explicando oralmente e por escrito o significado dos datos, a situación presentada, o proceso seguido e as solucións obtidas.
- Interese e curiosidade pola identificación das formas e os seus elementos característicos.
- Confiianza nas propias posibilidades; curiosidade, interese e constancia na procura de solucións.

Bloque 4. Tratamento da información, azar e probabilidade

Gráficos estatísticos

- Descrición verbal, obtención de información cualitativa e interpretación de elementos significativos de gráficos sinxelos relativos a fenómenos próximos.

- Utilización de técnicas elementais para a recolla e ordenación de datos en contextos familiares e próximos.

Carácter aleatorio dalgunhas experiencias

- Distinción entre o imposible, o seguro e aquilo que é posible pero non seguro, e utilización na linguaxe habitual, de expresións relacionadas coa probabilidade.
- Participación e colaboración activa no traballo en equipo e a aprendizaxe organizada a partir da investigación sobre situacións reais. Respecto polo traballo dos demais.

Criterios de avaliación

1. Formular problemas sinxelos nos cales se precise contar, ler e escribir números até o 999.

Este criterio pretende comprobar a capacidade de aplicar a situacións inventadas os coñecementos adquiridos sobre o uso dos números. Avalliarase a capacidade para interpretar e emitir informacións en situacións familiares empregando números até o ámbito do millar. Igualmente, preténdese valorar o dominio sobre o valor de posición que teñen os números, na orde de magnitude indicada, no sistema decimal de numeración e a capacidade de asociar escritura cifrada e denominacións orais.

2. Comparar cantidades pequenas de obxectos, feitos ou situacións familiares, interpretando e expresando os resultados da comparación, e ser capaces de arredondar até a decena máis próxima.

Trátase de apreciar a capacidade para estimar cantidades pequenas de obxectos, de forma oral ou mediante escritura cifrada, como etapa previa ao cálculo exacto. Unha vez realizada a contaxe ou a operación, débese valorar a capacidade de contraste coa estimación previa. Así mesmo, valorarase se saben arredondar, escollendo entre as respostas razoables o resultado dun cálculo até a decena máis próxima.

3. Realizar, en situacións cotiás, cálculos numéricos básicos coas operacións de suma, resta e multiplicación, utilizando procedementos diversos e estratexias persoais.

Este criterio tenta comprobar a capacidade de utilizar nos cálculos de sumas, restas e multiplicacións, a estrutura do sistema decimal de numeración, mostrando flexibilidade á hora de escoller o procedemento máis conveniente. Débese prestar especial atención á capacidade para desenvolver estratexias propias do cálculo mental en contextos habituais. Valorarase tamén a aplicación intuitiva das propiedades das operacións e a capacidade de explicar oralmente os razoamentos.

4. Medir obxectos, espazos e tempos familiares con unidades de medida non convencionais (palmos, pasos, baldosas...) e convencionais (quilogramo; metro, centímetro; litro; día e hora), utilizando os instrumentos ao seu alcance máis adecuados en cada caso.

Con este criterio preténdese valorar a capacidade para medir obxectos e espazos do seu contorno, usando unidades de medida non convencionais e convencionais e ponderando a escolla dos diversos instrumentos de medida en función das características do que se mide e tendo en conta a unidade de medida en que se expresan os resultados.

5. Describir a situación dun obxecto do espazo próximo, e dun desprazamento en relación a un mesmo, utilizando os conceptos de esquerda-dereita, diante-detrás, arriba-abaixo, preto-lonxe e próximo-afastado.

Este criterio pretende avaliar as capacidades de orientación e representación espacial, tendo en conta tanto a linguaxe utilizada na descrición como a representación no plano de obxectos e situacións.

6. Recoñecer no contorno inmediato obxectos e espazos con formas rectangulares, triangulares, circulares, cúbicas e esféricas.

Este criterio pretende valorar a capacidade de recoñecer no contorno as formas xeométricas planas ou espaciais máis elementais. É importante valorar a capacidade de recibir e emitir informacións de modo oral ou escrito sobre os espazos familiares, utilizando con propiedade os termos xeométricos propios do ciclo.

7. Realizar interpretacións elementais dos datos presentados en gráficas de barras. Formular e resolver sinxelos problemas nos cales interveña a lectura de gráficos.

Con este criterio téntase valorar a capacidade de interpretar gráficos sinxelos de situacións familiares e verificar a habilidade para recoñecer graficamente informacións cuantificables. Tamén se pretende avaliar se os nenos e as nenas están familiarizados con conceptos e termos básicos sobre o azar: seguro, posible, imposible...

8. Resolver problemas sinxelos relacionados con obxectos, feitos e situacións da vida cotiá, seleccionando as operacións de suma e resta e utilizando os algoritmos básicos correspondentes ou outros procedementos de resolución. Explicar oralmente o proceso seguido para resolver un problema.

Con este criterio preténdese avaliar a capacidade de seleccionar e aplicar a operación adecuada á situación problemática que se debe resolver. É, así mesmo, importante observar a capacidade de empregar máis dun procedemento e a madurez que se manifesta na expresión oral e escrita do proceso de resolución.

Segundo ciclo

Contidos

Bloque 1. Números e operacións

Números naturais e fraccións

- Sistema de numeración decimal. Valor de posición das cifras. O seu uso en situacións reais.
- Orde e relación entre os números. Notación.
- Números fraccionarios para expresar particións e relacións en contextos reais, utilización do vocabulario apropiado.
- Comparación entre fraccións sinxelas: mediante ordenación e representación gráfica.

Operacións

- Utilización en situacións familiares da multiplicación como suma abreviada, en disposicións rectangulares e problemas combinatorios.
- Utilización en contextos reais da división para repartir e para agrupar.

- Interese para a utilización dos números e o cálculo numérico para resolver problemas en situacións reais, explicando oralmente e por escrito os procesos de resolución e os resultados obtidos.

Estratexias de cálculo

- Descomposición aditiva e multiplicativa dos números. Construción e memorización das táboas de multiplicar.
- Utilización dos algoritmos estándar, en contextos de resolución de problemas, de suma, resta, multiplicación e división por unha cifra.
- Utilización de estratexias persoais de cálculo mental.
- Estimación do resultado dunha operación entre dous números, valorando se a resposta é razoable.
- Utilización da calculadora na resolución de problemas da vida cotiá, decidindo sobre a conveniencia de a usar en función da complexidade dos cálculos.
- Confianza nas propias posibilidades e constancia para utilizar os números, as súas relacións e operacións para obter e expresar informacións, manifestando iniciativa persoal nos procesos de resolución de problemas da vida cotiá.

- Transformacións métricas: translacións e simetrías.
  - Interese pola elaboración e pola presentación cuidadosa das construcións xeométricas.
  - Gusto por compartir os procesos de resolución e os resultados obtidos. Colaboración activa e responsable no traballo en equipo.
  - Confiianza nas propias posibilidades e constancia para utilizar as construcións xeométricas e os obxectos e as relacións espaciais.
- Bloque 4. Tratamento da información, azar e probabilidade**
- Gráficos e táboas**
- Táboas de datos. Iniciación ao uso de estratexias eficaces de contaxe de datos.
  - Recolla e rexistro de datos sobre obxectos, fenómenos e situacións familiares utilizando técnicas elementais de enquisa, observación e medición.
  - Lectura e interpretación de táboas de dobre entrada de uso habitual na vida cotiá.
  - Interpretación e descrición verbal de elementos significativos de gráficos sinxelos relativos a fenómenos familiares.
  - Disposición á elaboración e presentación de gráficos e táboas de forma ordenada e clara.
- Carácter aleatorio dalgunhas experiencias**
- Valoración dos resultados de experiencias en que intervéñen o azar, para apreciar que hai sucesos máis ou menos probables e a imposibilidade de predicir un resultado concreto.
  - Introducción á linguaxe do azar.
  - Confiianza nas propias posibilidades e curiosidade, interese e constancia na interpretación de datos presentados de forma gráfica.
- Criterios de avaliación*
1. Utilizar en contextos cotiáns a lectura e a escritura de números naturais de até seis cifras, interpretando o valor posicional de cada unha delas e comparando e ordenando números polo valor posicional e na recta numérica.
- Este criterio pretende comprobar o manexo, en situacións reais, da representación de cantidades de até seis cifras, partindo do concepto de valor de posición. Igualmente, téntase verificar, en contextos da vida cotiá, a capacidade de interpretar e expresar situacións con cantidades da mencionada magnitude, de dominar a organización da serie escrita das cifras dun número e de situalo na recta.
2. Realizar cálculos numéricos con números naturais, utilizando o coñecemento do sistema de numeración decimal e as propiedades das operacións, en situacións de resolución de problemas.
- Este criterio tenta comprobar a capacidade de utilizar nos cálculos a estrutura do sistema decimal de numeración e as propiedades das operacións, mostrando flexibilidade á hora de escoller o procedemento máis adecuado, ben que se debe prestar especial atención ao dominio dos algoritmos escritos.
3. Utilizar estratexias persoais de cálculo mental en cálculos relativos á suma, resta, multiplicación e división simples.
- Trátase de valorar a capacidade para utilizar con certa axilidade estratexias persoais de cálculo mental en situacións de cálculo sinxelas. Atenderase especialmente á explicación que fan sobre as estratexias aplicadas. Non se trata tanto de valorar a rapidez no cálculo como de apreciar se chegan a resultados válidos, que serán exactos ou estimados en función dos números que interveñen e da situación en que o cálculo se produce.
- Interese pola presentación limpa, ordenada e clara dos cálculos e dos seus resultados.
  - Disposición para desenvolver aprendizaxes autónomas en relación cos números, as súas relacións e operacións.
- Bloque 2. A medida: estimación e cálculo de magnitudes**
- Lonxitude, peso/masa e capacidade**
- Realización de medicións usando instrumentos e unidades de medida convencionais en contextos cotiáns.
  - Unidades de medida convencionais: múltiplos e submúltiplos de uso cotián, utilización en contextos reais. Escollo da unidade máis adecuada para a expresión dunha medida.
  - Comparación e ordenación de unidades e cantidades dunha mesma magnitude.
  - Elaboración e utilización de estratexias persoais para medir.
  - Estimación de medidas de obxectos da vida cotiá.
  - Explicación oral e escrita do proceso seguido e da estratexia utilizada na medición.
  - Interese por coñecer e utilizar a medida e por expresar os resultados numéricos das medicións manifestando as unidades utilizadas e explicando oralmente e por escrito o proceso seguido.
- Medida do tempo**
- Unidades de medida do tempo: lectura no reloxo analóxico e dixital.
  - Confiianza nas propias posibilidades e por compartir cos demais os procesos que utilizan a medida para obter e expresar informacións e para resolver problemas en situacións reais.
  - Interese pola presentación limpa e ordenada do proceso e a expresión de medidas.
- Bloque 3. Xeometría**
- A situación no espazo, distancias, ángulos e xiros**
- Representación elemental de espazos cofecidos: planos e maquetas. Descrición de posicións e movementos nun contexto topográfico.
  - As liñas como percorrido: rectas e curvas, intersección de rectas e rectas paralelas.
- Formas planas e espaciais**
- Identificación de figuras planas e espaciais na vida cotiá.
  - Clasificación de polígonos. Lados e vértices.
  - A circunferencia e o círculo.
  - Os corpos xeométricos: cubos, esferas, prismas, pirámides e cilindros. Arestas e faces.
  - Descrición da forma de obxectos utilizando o vocabulario xeométrico básico.
  - Construción de figuras xeométricas planas a partir de datos e de corpos xeométricos a partir dun desenvolvemento. Exploración de formas xeométricas elementais.
  - Comparación e clasificación de figuras e corpos xeométricos utilizando diversos criterios.
  - Comparación e clasificación de ángulos.
- Regularidades e simetrías**

4. Realizar, en contextos reais, estimacións e medicións escollendo, entre as unidades e instrumentos de medida usuais, os que mellor se axusten ao tamaño e natureza do obxecto que se está a medir.

Este criterio tenta valorar a competencia para escoller tanto o instrumento como a unidade de medida máis adecuados para efectuar medicións, en función do que se vaia medir. Igualmente deséxase apreciar a capacidade de estimación a partir de previsións máis ou menos razoables. Tamén se pretende comprobar se se utilizan en situacións da vida cotiá as unidades de medida propias do ciclo, converter unhas noutras e que os resultados das medicións se expresan na unidade de medida máis adecuada. Así mesmo, valorarase a capacidade de explicar oralmente e por escrito os razoamentos seguidos.

5. Obter información puntual e describir unha representación espacial (bosquexo dun itinerario, plano dunha pista,...) tomando como referencia obxectos familiares e utilizar as noções básicas de movementos xeométricos, para describir e comprender situacións da vida cotiá e para valorar expresións artísticas.

Este criterio pretende avaliar capacidades de orientación e representación espacial, tendo en conta tanto a linguaxe utilizada como a representación no plano de obxectos e contextos próximos, valorando a utilización de propiedades xeométricas (aliñamento, paralelismo, perpendicularidade,...) como elementos de referencia para describir situacións espaciais. Así mesmo, preténdese apreciar a adecuada utilización dos movementos no plano tanto para emitir e recibir informacións sobre situacións cotiás, coma para identificar e reproducir manifestacións artísticas que inclúan simetrías e translacións.

6. Recoñecer e describir formas e corpos xeométricos do espazo (polígonos, círculos, cubos, prismas, cilindros, esferas).

Este criterio pretende valorar se coñecen as propiedades básicas de corpos e figuras planas. Para iso é importante apreciar a capacidade para clasificar tanto figuras como corpos, atendendo a diversos criterios. En especial, porase a énfase nas clasificacións realizadas de acordo con criterios libremente escollidos.

7. Recoller datos sobre feitos e obxectos da vida cotiá utilizando técnicas sinxelas de contaxe, ordenar estes datos atendendo a un criterio de clasificación e expresar o resultado en forma de táboa ou gráfico.

Este criterio tenta valorar a capacidade para realizar unha efectiva contaxe de datos e representar o resultado utilizando os gráficos estatísticos máis adecuados á situación. É, así mesmo, motivo de avaliación a capacidade para describir e interpretar gráficos sinxelos relativos a situacións familiares.

8. Resolver problemas relacionados co contorno que exixan certa planificación, aplicando dúas operacións con números naturais como máximo, ben como os contidos básicos de xeometría ou tratamento da información e utilizando estratexias persoais de resolución.

Este criterio tenta comprobar a capacidade para utilizar estratexias persoais para a resolución de problemas e para aplicar os coñecementos adquiridos. É, así mesmo, importante observar a facultade de empregar máis dun procedemento e a perseveranza na procura de solucións, e a expresión, oral e escrita, de forma ordenada do proceso seguido.

Terceiro ciclo

Contidos

Bloque 1. Números e operacións

Números enteiros, decimais e fraccións

- Uso en situacións reais do nome e grafía dos números de máis de seis cifras.
- Múltiplos e divisores.
- Números positivos e negativos. Utilización en contextos reais.

- Números fraccionarios. Obtención de fraccións equivalentes.
- Números decimais. Valor de posición e equivalencias. Uso dos números decimais na vida cotiá.
- Ordenación de números enteiros, de decimais e de fraccións por comparación e representación gráfica.
- Expresión de partes utilizando porcentaxes. Correspondencia entre fraccións sinxelas, decimais e porcentaxes.
- Sistemas de numeración en culturas anteriores e influencias na actualidade.

Operacións

- Potencia como produto de factores iguais. Cadrados e cubos.

- Xerarquía das operacións e usos da paréntese.

Estratexias de cálculo

- Utilización de operacións de suma, resta, multiplicación e división con distintos tipos de números, en situacións cotiás e en contextos de resolución de problemas.
- Utilización da táboa de multiplicar para identificar múltiplos e divisores.
- Cálculo de tantos por cento básicos en situacións reais.
- Estimación do resultado dun cálculo e valoración de respostas numéricas razoables.
- Resolución de problemas da vida cotiá utilizando estratexias persoais de cálculo mental e relacións entre os números, explicando oralmente e por escrito o significado dos datos, a situación presentada, o proceso seguido e as solucións obtidas.
- Utilización da calculadora na resolución de problemas, decidindo sobre a conveniencia de usala en función da complexidade dos cálculos.
- Capacidade para formular razoamentos e para argumentar sobre a validez dunha solución identificando, se é o caso, os erros.
- Colaboración activa e responsable no traballo en equipo, manifestando iniciativa para resolver problemas que implican a aplicación dos contidos estudados.

Bloque 2. A medida: estimación e cálculo de magnitudes

Lonxitude, peso/masa, capacidade e superficie

- Desenvolvemento de estratexias persoais para medir figuras de xeito exacto e aproximado.
- Realización de medicións usando instrumentos e unidades de medida convencionais.
- Equivalencias entre unidades dunha mesma magnitude.
- Estimación de lonxitudes, superficies, pesos e capacidades de obxectos e espazos coñecidos; escolla da unidade e dos instrumentos máis adecuados para medir e expresar unha medida.
- Explicación oral e escrita do proceso seguido e da estratexia utilizada en medicións e estimacións.
- Utilización de unidades de superficie.
- Comparación de superficies de figuras planas por superposición, descomposición e medición.

Medida do tempo

- Unidades de medida do tempo e as súas relacións. A precisión cos minutos e os segundos.
  - Equivalencias e transformacións entre horas, minutos e segundos, en situacións reais.
- Medida de ángulos
- O ángulo como medida dun xiro ou abertura. Medida de ángulos e uso de instrumentos convencionais para medir ángulos.
  - Utilización da medición e as medidas para resolver problemas e comprender e transmitir informacións.
  - Interese por utilizar con coidado e precisión diferentes instrumentos de medida e ferramentas tecnolóxicas, e por empregar unidades adecuadas.
- Bloque 3. Xeometría
- A situación no plano e no espazo, distancias, ángulos e xiros.
- Ángulos en distintas posicións.
  - Sistema de coordenadas cartesianas. Descrición de posicións e movementos por medio de coordenadas, distancias, ángulos, xiros...
  - A representación elemental do espazo, escalas e gráficos sinxelos.
  - Utilización de instrumentos de debuxo e programas informáticos para a construción e exploración de formas xeométricas.
- Formas planas e espaciais
- Relacións entre lados e entre ángulos dun triángulo.
  - Formación de figuras planas e corpos xeométricos a partir doutras por composición e descomposición.
  - Interese pola precisión na descrición e representación de formas xeométricas.
- Regularidades e simetrías
- Recoñecemento de simetrías en figuras e obxectos.
  - Trazado dunha figura plana simétrica doutra respecto dun elemento dado.
  - Introducción á semellanza: ampliacións e reducións.
  - Interese e perseveranza na busca de solucións ante situacións de incerteza relacionadas coa organización e utilización do espazo. Confiianza nas propias posibilidades para utilizar as construcións xeométricas e os obxectos e as relacións espaciais para resolver problemas en situacións reais.
  - Interese pola presentación clara e ordenada dos traballos xeométricos.
- Bloque 4. Tratamento da información, azar e probabilidade
- Gráficos e parámetros estatísticos
- Recolla e rexistro de datos utilizando técnicas elementais de enquisa, observación e medición.
  - Distintas formas de representar a información. Tipos de gráficos estatísticos.
  - Valoración da importancia de analizar criticamente as informacións que se presentan a través de gráficos estatísticos.
- A media aritmética, a moda e o rango, aplicación a situacións familiares.
  - Disposición á elaboración e presentación de gráficos e táboas de forma ordenada e clara.
  - Obtención e utilización de información para a realización de gráficos.
- Carácter aleatorio dalgunhas experiencias
- Presenza do azar na vida cotiá. Estimación do grao de probabilidade dun suceso.
  - Valoración da necesidade de reflexión, razoamento e perseveranza para superar as dificultades implícitas na resolución de problemas.
  - Confiianza nas propias posibilidades e interese por utilizar as ferramentas tecnolóxicas na comprensión dos contidos funcionais.
- Criterios de avaliación*
1. Ler, escribir e ordenar, utilizando razoamentos apropiados, distintos tipos de números (naturais, enteiros, fraccións e decimais até as centésimas).
- Con este criterio preténdese comprobar o manexo, en situacións tomadas da vida real, de diferentes tipos de números, interpretando o seu valor e sendo capaces de comparar e intercalar números escritos de diferentes maneiras.
2. Realización de operacións e cálculos numéricos sinxelos mediante diferentes procedementos, incluído o cálculo mental, que fagan referencia implícita ás propiedades das operacións, en situacións de resolución de problemas.
- Trátase de comprobar a capacidade de operar cos números e o coñecemento sobre a xerarquía das operacións. Igualmente, trátase de apreciar a utilización das propiedades das operacións, as estratexias persoais e os diferentes procedementos que se utilizan segundo a natureza do cálculo que se debe realizar (algoritmos escritos, cálculo mental, tenteo, estimación, calculadora), decidindo sobre o uso máis adecuado.
3. Utilizar os números decimais, fraccionarios e as porcentaxes sinxelas para interpretar e intercambiar información en contextos da vida cotiá.
- Con este criterio preténdese comprobar a utilización dos diferentes tipos de números en contextos reais, establecendo equivalencias entre eles, e a capacidade de identificarlos e utilizalos como operadores na interpretación e a resolución de problemas.
4. Seleccionar, en contextos reais, os máis adecuados entre os instrumentos e unidades de medida usuais, facendo previamente estimacións e expresar con precisión medidas de lonxitude, superficie, peso/masa, capacidade e tempo.
- Con este criterio preténdese detectar a capacidade de escoller os instrumentos de medida máis pertinentes en cada caso, e de estimar a medida de magnitudes de lonxitude, capacidade, masa e tempo facendo previsións razoables. Tamén se quere comprobar a capacidade de utilizar con corrección as unidades de medida máis usuais, converter unhas unidades noutras da mesma magnitude, e que os resultados das medicións que se realizan se expresan nas unidades de medida máis adecuadas. Así mesmo, valorárase a capacidade de explicar oralmente e por escrito, con progresiva autonomía, os razoamentos.
5. Utilizar as noções xeométricas de paralelismo, perpendicularidade, simetría, perímetro e superficie para describir e comprender situacións da vida cotiá.
- Neste criterio é importante detectar que os estudantes aprenderon estas noções e saben utilizar os termos correspondentes para dar e pedir información. Avaliarase se os devanditos contidos son utilizados con propiedade para comprender e emitir informacións diversas, en particular se son utilizados na resolución de problemas xeométricos do contorno.

6. Interpretar unha representación espacial (bosquexo dun itinerario, plano de casas e maquetas) realizada a partir dun sistema de referencia e de obxectos ou situacións familiares.	Lingua castelá e literatura	280
Este criterio pretende avaliar o desenvolvemento de capacidades espaciais en relación con puntos de referencia, distancias, desprazamentos e, en certos casos, eixes de coordenadas, mediante representacións de espazos familiares.	Lingua estranxeira	140
7. Realizar, ler e interpretar representacións gráficas dun conxunto de datos relativos ao ámbito inmediato. Facer estimacións baseadas na experiencia sobre o resultado (posible, imposible, certo, máis ou menos probable) de situacións sinxelas nas cales interveña o azar e comprobar o devandito resultado.	Matemáticas	210
Este criterio tenta comprobar a capacidade de recoller e rexistrar unha información que se poida cuantificar, de utilizar algúns recursos sinxelos de representación gráfica: táboas de datos, bloques de barras, diagramas lineais... e de comprender e comunicar a información así expresada. Ademais, comprobárase que se comeza a constatar que hai sucesos imposibles, sucesos que con case toda a certeza se producen, ou que se repiten, sendo máis ou menos probable esta repetición. Estas nocións estarán baseadas na experiencia.	Relixión	105
8. Nun contexto de resolución de problemas sinxelos, anticipar unha solución razoable e procurar os procedementos matemáticos máis adecuados para abordar o proceso de resolución. Valorar as diferentes estratexias e perseverar na busca de datos e solucións precisas, tanto na formulación coma na resolución dun problema. Expresar de forma ordenada e clara, oralmente e por escrito, o proceso seguido na resolución de problemas.	Para o terceiro ciclo: Cofecemento do medio natural, social e cultural	140
Este criterio está dirixido especialmente a comprobar a capacidade na resolución de problemas, atendendo ao proceso seguido. Trátase de verificar que ante un problema os alumnos e as alumnas tentan resolvelo de forma lóxica e reflexiva e comprobar que comprenden a importancia que a orde e a clareza teñen na presentación dos datos e na busca da solución correcta, para detectar os posibles erros, para explicar o razoamento seguido e para argumentar sobre a validez dunha solución.	Educación artística	105
	Educación física	105
	Educación para a cidadanía e os dereitos humanos	50
	Lingua castelá e literatura	280
	Lingua estranxeira	140
	Matemáticas	175
	Relixión	105

De acordo co establecido no artigo 6.3 da Lei orgánica de educación, as comunidades autónomas que teñan lingua cooficial disporán para a organización das ensinanzas da devandita lingua do 10% do horario escolar total que deriva deste anexo, e non poden subtraer dunha área unha cifra superior a 35 horas.

As administracións educativas poderán adaptar o horario das ensinanzas no primeiro ciclo da educación primaria para grupos de alumnos que participen en programas lingüísticos específicos para a aprendizaxe da lingua cooficial, sen prexuízo do cumprimento do número de horas sinaladas para cada área no conxunto da etapa, e respectando os obxectivos e contidos que con carácter de mínimos se establecen no anexo II.

Os contidos referidos a estruturas lingüísticas que poidan ser compartidos por varias linguas nun mesmo ciclo poderanse impartir de xeito conxunto. Neste caso, se a lingua de ensino destas estruturas comúns fose diferente do castelán, deberase garantir que o alumnado recibe ensinanzas de lingua e literatura castelá ou en lingua castelá nun número de horas non inferior ao que corresponda á área en aplicación dos criterios anteriores.

ANEXO III

Horario

Horario escolar, expresado en horas, correspondente aos contidos básicos das ensinanzas mínimas para a educación primaria		
Para o primeiro ciclo:		
Cofecemento do medio natural, social e cultural		175
Educación artística		105
Educación física		105
Lingua castelá e literatura		315
Lingua estranxeira		105
Matemáticas		175
Relixión		105
Para o segundo ciclo:		
Cofecemento do medio natural, social e cultural		175
Educación artística		105
Educación física		105